

61912

TC
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

XVI. YÜZYILDA OSMANLI-DUBROVNIK MÜNASEBETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Metin Ziya Köse

İstanbul 1997

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	IX
BİBLİYOGRAFYA	X

GİRİŞ

DUBROVNIK'İN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİNE KADAR TARİHİ VE OSMANLI DEVLETİ'NE BAĞLANMASI

I. ADI VE BULUNDUĞU YER	1
II. OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR DUBROVNIK TARİHİ	3
III. DUBROVNIK'İN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİ	5

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNIK SİYASİ MÜNASEBETLERİ

I. SİYASİ İLİŞKİLER	9
A. Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne Ödediği Yıllık Vergi	9
B. Dubrovnik'den Uzman İnsan ve Malzeme Temini	11

C . Dubrovnik’de Esir Mübadelesi	13
D . Dubrovnik’in Casusluk Faaliyetleri	17
E . Avrupa Devletleriyle Olan Diplomatik Münasebetlerde Dubrovnik’in Rolü	22
II. SİYASİ MÜNASEBETLERDE ROL ALAN DUBROVNIKLI GÖREVLİLER	25
A . Dubrovnik Elçileri	25
B . Dubrovnik Konsolosları	27
C . Dubrovnik Tercümanları	29

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNIK TİCARİ MÜNASEBETLERİ

I. TİCARİ MÜNASEBETLERİ BELİRLEYEN UNSURLAR	32
A . Dubrovnik’e Verilen Ahidnâmeler	32
1. <i>XV. ve XVI. Yüzyılda Dubrovnik’e Ahidnâme Veren Osmanlı Padişahları</i>	33
2. <i>Dubrovnik Ahidnâmelerinde Yer Alan Maddeler</i>	36
3. <i>Arşiv Vesikalarına Göre Dubrovnik Ahidnâmeleri</i>	38
B . Dubrovniklilere Verilen Ticaret İzinleri	44
1. <i>Ticaret İzinlerinin Verilme Sebepleri</i>	44
2. <i>Ticaret İzinlerinin İçeriği</i>	46
II. DUBROVNIKLİLERİN TİCARİ FAALİYETLERİ	48
A . Dubrovniklilerin Ticaret Usulleri	48
1. <i>Osmanlı Topraklarına Mal Getirip Satanlar</i>	48
2. <i>Mal Alıp Götürenler</i>	49
3. <i>Veresiye Ticareti Yapanlar</i>	49
4. <i>Değiş Tokuş Ticareti Yapanlar</i>	50
5. <i>Osmanlı Topraklarında Dükkân Açanlar</i>	51

B. Dubrovniklilerin Ticarî Faaliyetlerde Buldukları Yerler	51
1. Rumeli ve Balkanlar	52
2. Kuzey Afrika	54
3. Akdeniz ve Ege Ada ve Limanları	55
4. İstanbul ve Anadolu	56
5. Karadeniz	57
C. Dubrovniklilerin Ticaretini Yaptıkları Mallar	57
D. Ticarî Yasaklar	62
III. DUBROVNIKLİLERE TEREKE YARDIMI	65
A. Alınmasına İzin Verilen Tereke ve Miktarları	66
B. Terekenin Verildiği Yerler	67
C. Tereke Hangi Hallerde Veriliyordu?	68
D. Tereke Kimlerin Mahsulünden Alınıyordu?	69
E. Terekenin Dubrovniklilere Teslimi	70
F. Dubrovniklilerin ve Bazı Osmanlı Görevlilerinin Sahtekârlıkları	71
G. Tuz Yardımı	73
IV. DUBROVNIK TİCARET GEMİLERİ	73
A. Nakliyecilik Yapan Dubrovnikliler	73
B. Osmanlı Hizmetinde Çalışan Dubrovnik Ticaret Gemileri	74
V. OSMANLI TOPRAKLARINDA YAŞAYAN DUBROVNIKLİ TÛCCARLAR	76
VI. DUBROVNIKLİ-YAHUDİ TİCARİ MÛNASEBETLERİ	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ İLE DUBROVNIKLI TÛCCAR ARASINDA MEYDANA GELEN TİCARİ İHTİLAFLAR

I. OSMANLI DEVLETİ'NDEN KAYNAKLANAN ANLAŞMAZLIKLAR	83
A. Yerel Osmanlı Görevlilerinin Dubrovniklilerle Olan Anlaşmazlıkları	83
1. <i>Sebepsiz Engellemeler</i>	83
2. <i>Ticaret İzinlerinin Kontrolü ve Yeni Ticaret İzinlerinin İstenmesi</i>	84
3. <i>Veresiye Mal Talepleri</i>	85
4. <i>Değiş Tokuş Ticaretine Çıkarılan Engeller</i>	87
B. Levent Gemilerinin Dubrovnik Tüccar Gemilerine Karışması	88
C. Fazladan Gümrük Vergisi Talep Edilmesi	88
D. Gerçek Dubrovniklilerin Tesbiti	89
E. Dubrovniklilerin Ödenmeyen Alacakları	90
F. Müslüman-Dubrovnikli Ticarî Anlaşmazlıklarının Halledilmesi	92
II. DUBROVNIKLI TÛCCARLARDAN KAYNAKLANAN ANLAŞMAZLIKLAR	93
A. Dubrovniklilerin Ödemedikleri Borçları	93
B. Ticareti Yasaklanan Malların İhrâcı ve Düşmana Tereke Götürülmesi	96
C. Düşman Devletlere Mal Götürülmesi ve Yabancı Tüccarlarla Ortaklık	98
D. Dubrovnik'e Gelenlere Çıkarılan Zorluklar ve Venedik ile İşbirliği	100
III. DUBROVNIKLI-FRANSIZ TİCARİ ANLAŞMAZLIKLARI VE ÇÖZÜMLERİ	103
SONUÇ	108
EKLER	111
a. Arşiv Vesikaları	111
b. Haritalar	126

ÖNSÖZ

Bir şehir devleti olmasına rağmen, ticaret ve diplomasideki başarıları sayesinde varlığını uzun süre devam ettiren Dubrovnik Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri, araştırmaya değer bir konu özelliği taşıması bakımından önemlidir.

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti-Dubrovnik siyasî ve ticarî münasebetleriyle ilgili Türkiye'de herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması, bu devletin, Osmanlılarla ilişkilerini ortaya çıkarmak açısından teşvik edici olmuştur. Ancak, bu konu ile alakalı malzemenin temin edilmesi sırasında görülen basılı kaynakların azlığı hususu, ilk anda olumsuz bir durum gibi görülse bile; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Dubrovnik ile ilgili mevcut belgelerin yeterli olması sayesinde bu olumsuz durum ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Tezimizin giriş kısmında, Dubrovnik'in kısa bir tarihi ile Osmanlı hakimiyetine girmesi konu olarak seçilmiştir. Burada siyasî gelişmelerin yanısıra Dubrovnik'in yönetim biçimi ve ticarî faaliyetleri hakkında da çok tafsillatlı olmayan bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Dubrovnik arasındaki siyasî münasebetler yer almaktadır. Burada, her iki devlet arasındaki siyasî ilişkilerin seyrini belirleyen konular ile bu ilişkilerin gerçekleşmesinde katkısı bulunan Dubrovnikli görevlilerden bahsedilmiştir.

Dubrovnik'in asıl uğraş alanı ticaretti. Döneminin önemli bir ticaret merkezi olan Dubrovnik'te gelişmiş bir ticarî hareketliliğin yanında, Dubrovnikli tüccarlar da Osmanlı topraklarında yoğun ticarî faaliyetler içerisindeydiler. Bu yüzden tezimizin ikinci bölümünde, Osmanlı Devleti-Dubrovnik ticarî münasebetleri üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, ticareti ilgilendiren ve hem Osmanlı Devleti'nden hem de Dubrovniklilerden kaynaklanan ihtilâflardan bahsedilmiştir. Ayrıca, haricî ihtilafların etkisi de sözkonusu edilmiştir.

Tez konusunun belirlenmesinde ve tezin her safhasında tüm sorunları aşmamda büyük katkıları dolayı değerli hocam, Doç. Dr. İdris Bostan'a saygı ve şükranlarımı sunuyorum. Arşiv çalışmalarında ve tezin meydana getirilmesinde kıymetli katkıları olan değerli arkadaşım, Arş. Gör. Murat Uluskan'a teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum. Ayrıca, çalışmalar esnasında yardımcı ve katkısı olan herkese teşekkür ediyorum.

Metin Ziya Köse

KISALTMALAR

A.RSK	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-1 Âsafî Ruus Kalemi
bkz.	Bakınız
Def.	Defter
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Eİ ²	Encyclopaedia of Islam
haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
KK	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Kâmil Kepeci Tasnifi
MAD	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi
MD	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defterleri
MZD	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Zeyli Defterleri
nr.	Numara
terc.	Tercüme eden
TOEM	Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuâsı
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

BİBLİYOGRAFYA

A-ARŞİV VESİKALARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

a. Kâmil Kepeci Tasnifi

nr. 61, 75/M, 78, 78, 87, 97, 100, 103, 104, 108, 110, 113, 118, 126,
128, 137, 140, 142, 145, 155, 216/A, 219, 222, 225, 1460, 1765.

b. Mâliyeden Müdevver Defterler Tasnifi

nr. 2775.

c. Mühimme Defterleri

nr. 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
28, 29, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 52, 53,
60.

d. Mühimme Zeyli Defterleri

nr. 1, 2, 3, 4, 6.

2. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

nr. E. 12321.

B. KAYNAK ESERLER

EVLYÂ ÇELEBİ, *Seyahatnâme*, VI.

PİRİ REİS, (haz. Vahid Çabuk), *Kitâb-ı Bahriye*, Ankara 1988.

C. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

- ARIKAN, Zeki, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhracı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 279-306.
- BABINGER, F., "Raghusa", *EA* (İng), IX, Leiden 1995, s. 391-393.
- _____, "Ragusa", *IA*, IX, İstanbul 1964, s. 598-601.
- BARKAN, Ö. L., "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX/13, Ankara 1979, s. 1-380.
- BIEGMAN, N. H., "Ragusan Spying For The Ottoman Empire. Some 16th Century Documents From The State Archive At Dubrovnik", *Belleten*, 27/106, Ankara 1963, s. 237-255.
- _____, *The Turco- Ragusan Relationship According To The Firmans Of Murad III (1575-1595)*, The Hague-Paris 1967.
- BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı : XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992.
- BOZKURT, Turhan, *Fâtih ve II. Bâyezid Devirleri ile İlgili XV. Yüzyıl Belgeleri*, (Basılmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Seminer Kütübhanesi, nr. 2641, İstanbul 1976.
- BRAUDEL, F., *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, İstanbul 1988, I-II.
- DALSAR, Fahri, "Bursa Şer'î Mahkeme Sicillerine Göre Selim I. in Dubrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muâhade", *Tarih Vesikaları*, 2/12, İstanbul 1943, s. 410-414.
- FAROQHI, S., *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul 1994.
- İNALCIK, H., *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, London 1994.
- İNALCIK, H-QUATAERT, D., *An Economic And Social Of The Ottoman Empire, 1300-1914*, New York 1994.
- KREKIC, B., "Dubrovnik", *Dictionary Of The Middle Ages*, 4, Newyork 1989, s. 300.
- KÜTÜKOĞLU, M., "Ahidnâme", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 536-540.

- SAFVET, “Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti”, *TOEM*, 3/17, İstanbul 1331, s. 1061-1070.
- SAMARCIC, R., *Sokullu Mehmed Paşa*, (terc. Meral Gaspıralı), İstanbul 1995.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, İstanbul 1986.
- ŞABANOVIÇ, Hâzım, “Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikaları”, (terc. İsmail Eren), *Belleten*, 30/59, Ankara 1966, s. 391-437.
- ŞAHİN, İ.- EMECEN, F., *II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, I-II, İstanbul 1989.
- TRUHELKA, C., “Dubrovnik Arşivinde Türk-İslav Vesikaları”, *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, I, İstanbul 1955, s. 39-65.
- TURAN, Şerafettin, “Dubrovnik”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 542-544.

GİRİŞ

DUBROVNIK'İN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİNE KADAR TARİHİ VE OSMANLI DEVLETİ'NE BAĞLANMASI

I. ADI VE BULUNDUĞU YER

Dubrovnik kelimesinin kökü, Slavca ağaç demek olan “dubrova” dan gelmektedir. Slavlar tarafından, çevresindeki ormanlar yüzünden ağaçlı manasına gelen Dubrovnik veya Dobravnik diye adlandırılmıştır¹.

Dubrovnik'in bilinen diğer adı Raguza'dır. Raguza isminin Yunanca'da taş veya kaya manasına gelen “lav”dan ortaya çıktığı tahmin edilmektedir². Raguza, İtalyanlar ve Araplar tarafından kullanılmıştır³.

Dubrovnik, Balkanlar'ın batı, Hırvatistan'ın güney sahillerinde yer almaktadır. XVI. yüzyılda Dubrovnik; Dubrovnik şehri, dar bir kıyı şeridi, Neretva vadisi, Pelsejac Yarımadası ile Mljet ve Lastova adalarından meydana geliyordu⁴.

---

¹ Şerafettin Turan, “Dubrovnik”, DİA, IX, İstanbul 1994, s.542.

² Dubrovnik'in bulunduğu yer kayalardan meydana geldiği için kayalık manasına gelen Lavisiya denmiş, daha sonra ise İtalyanlar tarafından zamanla değiştirilerek ravisiyum, ravisa olarak kullanılmaya başlanmıştır (Safvet, Raguza (Dubrovnik) Cumhuriyeti, TOEM, 3/17, İstanbul 1331, s.1061).

³ N.H. Biegman, *The Turco-Raguza Relationship According To The Firmans of Murad III (1575-1595)*, Hague-Paris 1967, s.24.

⁴ N.H. Biegman, “Ragusan Spying For The Ottoman Empire”, *Belleten*, 27/105-106, Ankara 1963, s.237.

Adriyatik Denizi'ne kıyısı bulunan Dubrovnik, kendi adı ile anılan şehir ve birkaç adadan oluşuyordu. Neretva Nehri'nin Adriyatik'e döküldüğü yerin doğusunda, Konavli ve Kotor'un batısındadır. Kuzeyde Hersek ile sınırı olan Dubronik'e Pelsejac yarımadası ile Mljet ve Lastova adaları çok yakındır.

XVI. yüzyıla ait arşiv belgelerinde buranın ismi Dubrovnik olarak geçmektedir. Yazılışında zaman zaman farklılıklar olmakla birlikte hep Dubrovnik adı kullanılmıştır⁵.

Pirî Reis, Kitâb-ı Bahriye'de burası için *Dubrevonik* demiş ve şehrin iki ayrı bölümden meydana geldiğini belirtmiştir. Dubrovnik kalesinin içinde kalan yer, *Eski Ragusa*, bu kaleden oniki mil uzakta bulunan yer ise *Yeni Dubrevonik* olmaktadır. Bu iki yer arasında ise *Muline* adlı küçük bir körfez bulunmaktadır⁶.

Evliya Çelebi, burayı *Dubrovenedik* olarak adlandırmasına rağmen neden bu ismi kullandığını açıklamaz. Sadece, *Bundukânî Venedik* diye belirttiği Venedik Devleti ile karıştırılmaması için buraya Dubrovenedik denildiğini açıklamaktadır⁷. Dubrovnik'e, isim benzerliği yüzünden, Venedik'le bir yakınlığının olduğunu veya buranın Venedik'e ait bir yer olduğunu zannedenler tarafından da Dubrovenedik denilmiştir⁸. Ancak Dubrovnik'in, XVI. yüzyılda Venediklilerle siyasî ve ticarî ilişkisi dışında herhangi bir bağı yoktur.

⁵ XVI. yüzyıla ait bulunabilen arşiv vesikaları içerisinde 982(1574-1575) tarihli bir belgede, Dubrovnik yerine "*Dubro*" ifadesinin kullanıldığı görülmüştür. Bu belgede Dubrovnik ismi iki kere geçmektedir. Birincisinde normal yazılmışken diğerinde Dubro olarak kaydedilmiştir (A.RSK.Def., nr.1460, s.245).

⁶ Burada, ayrıca Dubrovnik'e çok yakın olan adaların isimlerini de verilmektedir. Bu adalar, Kuruma (Lokrum), Kalamuta (Kolacep), Zumpana (Sipan) ve Melide (Mljet) adalarıdır. Daha tafsilâtlı bilgi için bkz. Pirî Reis, *Kitâb-ı Bahriye*, (haz. Vahit Çabuk), II, Ankara 1988, s.745-760.

⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VI, s.445.

⁸ Safvet, *aynı makale*, s.1061.

II. OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR DUBROVNIK TARİHİ

Dubrovnik, VII. yüzyılda Avarlar'dan kaçan Mora'daki Epidauros'lular tarafından kayalık bir ada üzerinde kurulmuştu. Ada, buraya gelenler tarafından karaya bağlanarak bir yarımada'ya dönüştürülmüştü. Daha sonra Dubrovnik'e Slavlar yerleşmişler ve Dubrovnik gittikçe Slavlaşmaya başlamıştı⁹.

IX. yüzyılda Bizans devletine bağlanan Dubrovnik, Sicilya'ya sahip olan Ağlebiler tarafından 867'de kuşatıldıysa da yardıma gelen Bizans donanması sayesinde kuşatmadan kurtulmuştu¹⁰. Çok geçmeden Dubrovniklilerin Araplarla olan münasebetleri, Mısır, Suriye ve Tunus'taki ticarî faaliyetleri sayesinde düzeldi ve sürekli gelişti¹¹.

X. yüzyılda bir ara Bulgar saldırılarına maruz kalan Dubrovnikliler, bu tehlikeyi de kısa sürede atlattılar¹².

998'de Venedik'e bağlanan Dubrovnik, daha sonra yeniden Bizans Devleti'nin hakimiyetine girdi ve bir Bizans eyâleti haline getirildi. 1081-1085 ve 1189-1190 yılları arasında Norman kontrolü altına girdiyse de Bizans etkisi devam etti¹³.

1204'te Venedik'in, Balkanlar'daki Bizans topraklarını tamamen kontrol altına alması üzerine tamamen Venedik'in hakimiyeti altına girdi¹⁴. Venedik hakimiyetinin 1358'de sona ermesinden sonra, Macar kontrolü altına girmesine rağmen Dubrovnik, bağımsız bir devlet gibi hareket etti¹⁵.

⁹ Turan, *aynı makale*, s.542.

¹⁰ Turan, *aynı makale*, s.542.

¹¹ Babinger, "Raghusa", *El'İng.*, IX, Leiden 1995, s.391. Ayrıca bkz. Babinger, "Raguza", *İA, IX*, İstanbul 1964, s.598.

¹² Safvet, *aynı makale*, s.1062.

¹³ Barisa Krekiç, "Dubrovnik", *Dictionary Of The Middle Ages*, 4, Newyork 1989, s.300.

¹⁴ Turan, *aynı makale*, s.542.

¹⁵ Krekiç, *aynı makale*, s.300.

Dubrovnik, Venedik hakimiyetinin ilk zamanlarında önemli bir geçiş limanı olmuştu. Akdeniz ve İtalya limanları ile olan ticarî münasebetleri Dubrovnik'i XIV. yüzyıl sonlarında Venedik ve Ankona'dan sonra Akdeniz'de üçüncü önemli liman yapmıştı¹⁶.

Bu dönemde, tuz, köle ve gümüş ticareti ile ilgilenen Dubrovniklileri, Adriyatik'ten Akdeniz'e, Karadeniz'den Mısır'a kadar her yerde görmek mümkündü. Ayrıca büyük bir ticaret filosuna da sahiptiler. Dubrovnik ise, Avrupa ve Asya mallarının ticaretinin yapıldığı önemli bir şehirdi¹⁷.

Venediklilerin Akdeniz'deki ticarî faaliyetlerde Dubrovniklilere baskı yapmaları, onları yeni pazarlar aramaya sevketti. Böylece Balkanlar'a açılan Dubrovnikliler, Balkanlar'dan çeşitli metaller, kereste, ipek, deri ve köle ithâl ederken, şarap, yağ, tuz, kumaş ve silah ihrâc ettiler. Özellikle, tuz ticaretinde kontrol hemen hemen Dubrovniklilerin elinde idi¹⁸.

Dubrovnik, soylular tarafından yönetiliyordu. 300 soylu erkekten oluşan Büyük Konsey, yasama görevini yerine getirdiği gibi siyasi konularda da son sözü söylerdi. Her ay soylular arasından seçilen bir kişi (*rektör veya knez*¹⁹) devlet başkanlığı

¹⁶ Biegman, *aynı makale*, s.237.

¹⁷ Dubrovnik'teki ticareti canlı tutabilmek için, Dubrovnikliler, ticaretini yaptıkları mallar için Venedik'e vergi vermeyi kabul etmişlerdi (Turan, *aynı makale*, s.542). Dubrovnikliler, XV. ve XVI. yüzyılda bu sefer bağlı oldukları Osmanlı Devleti'ne vergi ödeyerek ticaretlerini yapma imkanını bulmuşlardı.

¹⁸ Biegman, *aynı eser*, s.25.

¹⁹ XV. yüzyıla ait belgelerde Osmanlı Devleti, Dubrovnik idarecileri için knez ünvanını kullanıyordu. Bunun yanında bey ünvanı da zaman zaman geçmektedir. Meselâ, 9 Cemâziyelevvel 874 (14 Kasım 1469)'de Dubrovnik knezleri ile tacirlerin haracgüzâr oldukları hatırlatılmıştı. 7 Cemâziyelevvel 987 (8 Nisan 1491)'de ise tuz satışı ile ilgili bir hükümde, Dubrovnik'den gelen elçilerin "Dubrovnik beylerinin" adamları oldukları belirtilmişti (Turan Bozkurt, *Fatih ve II. Bâyezid Devirleri İle İlgili XV. Yüzyıl Belgeleri* (Basılmamış Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Seminer Kütüphanesi, nr.2641, İstanbul 1976). XVI. yüzyılda da Dubrovnik beylerine aynı şekilde hitap edilmektedir. Nitekim, 29 Zilhicce 951 (12 Şubat 1545)'de Hersek beyine tereke ile ilgili

yapardı²⁰. Kneze, memur atamaları, ekonomik düzenlemeler ve güvenlik işlerinde yardımcı olmak üzere 5 hakim ve 6 danışmandan oluşan bir Alt Konsey yardımcı olurdu.

Diğer önemli görevliler ise Senato'da bulunuyordu. 45 kişilik Senato, yine soylular arasından seçilirdi. Hayatları boyunca görevlerinde kalan senatörler, vergilerin toplanması, anlaşmaların onaylanması, elçilerin yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi gibi konularla ilgilenirdi²¹.

Halk , XIII. asırdan itibaren yarı serf durumundaydı. Genellikle, Dubrovnik'in etrafındaki dağlık kesimde yaşayanlar, XVI. yüzyılda, Dubrovnik'e gelerek hizmetçi olarak çalışıyorlardı²².

Evliya Çelebi, Dubrovnik'de yaşayan halkın oldukça kültürlü ve diğer bilimlerin yanında tarihe de ilgi duyduklarını yazmaktadır²³. Tarihe duydukları ilgiden olsa gerek oldukça zengin olan arşivleri günümüze kadar, fazla tahribâta uğramadan gelebilmiştir²⁴.

III. DUBROVNIK'İN OSMANLI HAKİMİYETİNE GİRMESİ

Osmanlılar ile Dubrovnik arasındaki ilk münasebetlerin ne zaman başladığı konusu ihtilâflıdır. Bazılarına göre, I. Murad zamanında Dubrovnikliler, Osmanlı

---

olarak gönderilen bir hükümde, Dubrovnik idarecileri için knez tabiri geçerken (TSMA, E.12321, s.155/384) ; 18 Cemâziyelevvel 998 (24 Nisan 1590)'de ticaretle ilgili bir hükümde, hitap edilen Dubrovnik idarecilerini için bey ünvanı kullanılmıştı (MZD., nr.4, s.126).

²⁰ Evliya Çelebi, rektörlerin Büyük Konsey üyeleri arasından seçildiğini, ancak seçilmek için 40 yaşını doldurmanın şart olduğundan bahsetmektedir (*Seyahatnâme*, VI, s.451).

²¹ Biegman, *aynı eser*, s.22

²² Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I, İstanbul 1988, s.22 ve 222-223.

²³ *Seyahatnâme*, VI, s. 446.

²⁴ Braudel, *aynı eser*, I, s.227. Ayrıca Dubrovnik'deki arşiv için bkz. Hâzım Şabanoviç, "Dubrovnik Devlet Arşivindeki Türk Vesikaları", *Belleten*, 30/119-120, Ankara 1961, s.391-437.

Devleti'nden kendilerini koruma sözü almıştı ve kendilerine I.Murad tarafından 1365 tarihli bir ahidnâme dahi verilmişti. Hatta, bu ahidnâme hem Yıldırım Bâyezid, hem de Çelebi Mehmed tarafından yenilenmişti²⁵.

Dubrovnik'in, Osmanlı Devleti ile olan ilk münasebetinin, Yıldırım Bâyezid zamanında başladığını kabul edenler de mevcuttur. 12 Mayıs 1392'de Osmanlı Devleti'nin elinde esir olan tüccarları kurtarmak amacıyla İstanbul'a gitmek üzere Dubrovnik Senatosu tarafından bir asilzâde görevlendirilmişti. 1397'de Yıldırım Bâyezid Dubrovniklilere Osmanlı topraklarında ticaret yapma izni verdiği gibi, 1399'da bir Osmanlı görevlisi ilk kez Dubrovnik'e gönderilmişti²⁶.

XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Dubrovnik üzerinde Osmanlı etkisi hissedilmeye başladı. Çünkü, Dubrovnik'in ticarî faaliyet sahası olan Balkanlar, tadrîcen Osmanlı Devleti tarafından ele geçiriliyordu.

Kesin olarak bilinen ilk resmî münasebet, 6 Aralık 1430'da II.Murad zamanında gerçekleşmiştir. Padişahın huzuruna çıkan Dubrovnik elçisi, haraç ödemedi kendilerine Osmanlı topraklarında vergilerini ödemek kaydıyla serbestçe ticaret yapma iznini veren ahidnâmeyi almayı başarmıştı²⁷.

1439'da Sırbistan'ı kontrol altına alan II.Murad, bu sefer Dubrovniklilerden yıllık haraçlarını göndermelerini istedi. Harac isteği Dubrovnikliler tarafından kabul edilmeyince, II.Murad bazı Dubrovnikli tüccarları hapsedirdi. Bunun üzerine Dubrovnikliler yıllık 1000 filori harac vermeyi kabul ettiler ve kendilerine 1442'de yeni bir ahidnâme verildi.

---

²⁵ Turan, *aynı makale*, s.542. Dubrovniklilerle olan ilk münasebetleri Orhan Bey devrine kadar götürülenler varsa da bunun hayal ürünü olduğunu ve XVII. yüzyılda Dubrovniklilerce ortaya atılan bir uydurmada başka bir şey olmadığı görüşü için bkz. Biegman, *aynı eser*, s.26, 22 numaralı dipnot.

²⁶ Babinger, *aynı makale*, s.392.

²⁷ Biegman, *aynı eser*, s.26. Aslında Dubrovnik'ten gelen bu elçi ile, münasebetlerin gerçek manada başlamış olduğu yukarıdaki dipnotlarda belirtilen isimler de kabul etmektedirler.

İki sene sonra Varna Savaşı esnasında iki Dubrovnik gemisi, Osmanlı Devleti'ne karşı Gelibolu'yu geçmek amacıyla savaşılsa da başarılı olamadılar. Buna rağmen 1444'de kısa bir süre, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkması üzerine Dubrovnikliler de haraclarını göndermek istemediler. Nihayet, Fatih Sultan Mehmed tarafından Sırbistan'ın ilhâkı üzerine Dubrovnikliler, yeniden harac gönderdiler ve münasebetler yeniden başladı.

Hersek'in ele geçirilmesi ilişkileri daha da geliştirdi. 1478'de harac miktarı 12.500 filoriyi bulduğu gibi, Dubrovnik tamamıyla Osmanlı Devleti'nin hakimiyetine giren bölgelerle sınır oldu²⁸.

1358'den sonra Dubrovnik'in Macarlara olan bağlılığının, 1526'ya kadar devam ettiği şeklindeki görüş fazla doğru değildir. XV. yüzyılın ortalarına kadar Macar krallarının, Dubrovniklilere her defasında kendilerine bağlı oldukları hatırlatmasına rağmen bu bağlılık sözde kalmıştır. Çünkü, Dubrovnik, 1458'de Fatih Sultan Mehmed zamanında kesin kararını vermiş ve Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğunu bildirmişti²⁹.

---

²⁸ Biegman, *aynı eser*, s.26-27.

²⁹ Bu dönemde Dubrovnik'in Macar ve Sırların dışında Papa ile olan münasebetleri de Fatih Sultan Mehmed'i kızdırmıştı. Papa ile olan ilişkilerinin devam etmesi halinde Dubrovnik'e sefer düzenleyeceğini bildiren Osmanlı padişahının kararlı tutumu etkili olmuş ve Dubrovnikliler Osmanlı Devleti'ne bundan böyle sadık kalacağını bildirmişti. Daha geniş bilgi için bkz. H. İnalcık-D. Quataert, *An Economic and Social History Of The Ottoman Empire, 1300-1914*, New York 1994, s.259.

Nitekim, Dubrovnik yıllık harac ödeyerek Osmanlılara bağlı bir devlet haline gelmişti. Macarlarla olan bağlantılarını ise Dubrovnik'in diplomatik işbirliklerine bağlamak gerekir. Çünkü, Dubrovnikliler, Osmanlı Devleti'ne hoş görünürken, Venedik ve İspanya ile de iyi geçinmek için her yola baş vuruyordu . Aynı düşünce ile Macarlarla da ilişkilerini devam ettirmiş olabilirler³⁰.

---

³⁰ Dubrovnik'in Macarlarla olan münasebetleri için bkz. Safvet, *aynı makale*, s.1063.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI -DUBROVNIK SİYASİ MÜNASEBETLERİ

I.SİYASİ İLİŞKİLER

A. Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'ne Ödediği Yıllık Vergi

Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerinin başlamasından sonra, Dubrovnik, Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığının ifadesi olarak yıllık harac vermeyi kabul etmişti.

Dubrovnik'in ödediği harac, XVI. yüzyıl boyunca yıllık 12.500 filori idi. Bu miktar, Fatih Sultan Mehmed'in son zamanlarından beri hep aynıydı. Daha öncesinde ise değişik miktarlarda alınmıştı.

II. Murad döneminde İstanbul'a gelen Dubrovnik elçileri' elde ettikleri ticarî imtiyâzlara karşılık olarak her yıl 1000 filori altını gümüş kaplar içerisinde Osmanlı Devleti'ne sunacaklardı¹. 7 Şubat 1442 tarihli bir belgeye göre, yıllık harac olarak Dubrovnik elçileri, 1000 filori altını gümüş bir kap içerisinde Osmanlı Devleti'ne getiriyorlardı².

1444'de Osmanlı Devleti'ne karşı kurulan ittifâka ve Sırlara güvenen Dubrovnikliler, Sırbistan'ın 1459'da Osmanlı hakimiyetine girmesine kadar haraçlarını göndermemişlerdi. Bu tarihten itibaren haraçlarını yeniden ödemeye başlayan

---

¹ F. Babinger, *aynı makale*, s.391. I.Murad döneminde Dubrovniklilerin 500 filori haraç ödediklerine dair bkz. Turan, *aynı makale*, s.542.

² Ciro Truhelka, "Dubrovnik Arşivinde Türk-İslav Vesikaları", İstanbul Enstitüsü Dergisi, 1, İstanbul 1955, s.44-45.

Dubrovnikliler, Fatih Sultan Mehmed'in aldığı karar üzerine artık 1500 filoriyi İstanbul'a göndereceklerdi³. Gerçekten, daha 23 Ekim 1458'de ve 7 Mart 1459'da Fatih Sultan Mehmed, 1500 filori altın haracı göndermelerine dair Dubrovnik'e iki fermân göndermişti. 7 Kasım 1459'da ise Dubrovnik beylerine, önceki yıla ait gönderdikleri haracın Osmanlı hazinesine teslim edildiği haberi verilmişti⁴.

13 Nisan 1468'de 5000 filori olarak ödenen haracın miktarı, 15 Mayıs 1471 tarihli bir fermana göre, sonraki yıldan itibaren ödenmek şartıyla 10000 filoriye yükseltilmişti. 2 Mart 1478'de ise haracın miktarı 12.500 filori olarak yeniden belirlenmişti⁵.

20 Muharrem 950 (24 Nisan 1543)'de İstanbul'a gelen Dubrovnik elçileri, bazı hediyelerle birlikte, yıllık olarak verdikleri cizyelerini⁶ de ödemişlerdi⁷.

3 Muharrem 973 (1 Ağustos 1565) tarihli bir belgeye göre, Dubrovnik elçileri, 971 Rebî'ülevvelinden (Ekim 1563), 972 Rebî'ülevveline (Ekim 1564) kadar olan dönem için ödemeleri gereken haracı Hazine-i âmireye teslim etmişlerdi⁸.

---

³ Babinger, *aynı makale*, s.392.

⁴ Truhelka, *aynı makale*, s.46-48. 8 Kasım 1465'de Dubrovnikliler hala 1500 filori altını Osmanlı Devleti'ne gönderiyorlardı (s.50-51).

⁵ Truhelka, *aynı makale*, s.52-55. 30 Aralık 1475'de, 28 Aralık 1477'de ve 28 Şubat 1478'de İstanbul'a gelen Dubrovnik elçileri, bir sonraki yıla ait olan 10.000 filori altını Hazine-i âmireye teslim etmişlerdi (s.61-63).

⁶ Cizye, burada yıllık olarak alınan harac manasında kullanılmıştır. Ayrıca bkz. Biegman, *aynı eser*, s.126.

⁷ KK., nr.1765, s.1b.

⁸ Dubrovnikliler 17 Zilhicce 972 (16 Temmuz 1565) 'de 9814 sikke *sultaniye*, 1305 sikke *efrenciye*, 548 sikke *sakız* ve 133 sikke *üngürüsiyye* toplam 695.386 akçe, 18 Zilhicce 972 (17 Temmuz 972)'de ise 47 akçe ,584 sultaniye ve 149 efrenciye toplam 42.114 akçe, her ikisinin toplamı 12.500 filoriyi ödemişlerdi (MAD., nr., 2775, s.5). Ayrıca bkz.Biegman, *aynı eser*, s.133-142.

Dubrovnik elçileri her yıl, haracı ödemek üzere İstanbul'a geliyorlardı. Şubat ve Mart aylarında Dubrovnik'den hareket eden elçiler, 3-5 aylık bir yolculuktan sonra İstanbul'a vararak haracı teslim ediyorlardı⁹.

Bazen Dubrovnik'e giden Osmanlı idarecilerine harac teslim ediliyordu. Malta Seferi sırasında (1565), Dubrovnik'e uğrayan Piyâle Paşa, haracı teslim almıştı¹⁰. Bazen de elçiler, İstanbul'a gitmeyip, başka yerlerde haracı teslim ediyorlardı. 1593'de elçiler Belgrad'da haraclarını serdâr-ı ekrem Sinan Paşa'ya teslim etmişlerdi¹¹.

Dubrovnik zaman zaman haracı göndermekte ağır davranıyordu. Gerçekten, 19 Zilka'de 986 (18 Ocak 1579)'da Dubrovnik beylerinden yıllık cizyelerini göndermekte acele etmeleri isteniyordu¹². 7 Zilka'de 988 (26 Aralık 1580)'de ise bir önceki yıla ait haraclarını göndermedikleri için ikaz edilmişlerdi¹³.

Safer 1009 (Ağustos 1600)'de Dubrovnik elçileri, haracı İstanbul'a getirmek için gerekli olan 50-60 beygiri temin edemediklerinden Osmanlı Devleti'nden yardım istemişlerdi. Elçiler, yola çıktıklarında hazineyi korumakla görevli zımmînin ölmesi üzerine aynı görev ölen kişinin oğluna verilmişti¹⁴.

B. Dubrovnik'den Uzman İnsan Ve Malzeme Temini

Osmanlı Devletinin ihtiyaç duyduğu bazı eşyalar ve acil işlerin halli için, o anda bulunamayan bazı ustalar Dubrovnik'den temin ediliyordu.

⁹ Biegman, *aynı eser*, s.127.

¹⁰ Turan, *aynı makale*, s.543.

¹¹ Biegman, *aynı eser*, s.127.

¹² MD., nr.36, s.28/855.

¹³ Dubrovnikliler haracın yanında ayrıca her yıl ödemeleri gereken 100.000 akçelik Dubrovnik gümrüğü mukataâsı parasını da göndermemişlerdi (MD., nr.36, s.12/36).

¹⁴ KK., nr.142, s.171a.

15 Şevvâl 972 (16 Mayıs 1565)'de Dubrovnik beylerinden, Hersek Beyi Yahya'nın tamirini yapmakla görevli olduğu Nova kalesinde kazma, kürek ve bina ihtiyacı olduğundan, bu malzemelerin Nova'ya gönderilmesi istenmekteydi. Dubrovniklilerin böyle malzeme gönderilmesi işini, çok eskilerden beri yaptıkları da kendilerine hatırlatılıyordu¹⁵.

Neretva Nehri'ndeki miri kayıkların kalafat ve meremmetini yapacak ustalara ihtiyaç olduğunu Hersek Beyi Kasım'ın İstanbul'a bildirmesi üzerine, Dubrovnik beylerinden alet ve eşyalarıyla birlikte yeteri kadar ustayı göndermeleri istenmişti. Dubrovnikli ustaların bütün ihtiyaçları karşılanacağı gibi ücretleri de ödenecekti¹⁶. Ayrıca, gemi inşasında pek maharetli olan Dubrovnikli gemi ustaları, XVI. yüzyıl boyunca, Gelibolu ve Avlonya'daki Osmanlı tersanelerine gelerek, gemi yapımı hakkındaki bilgilerini Osmanlılar için kullanmışlardı¹⁷.

Osmanlı sarayında görevlendirilen Dubrovnikliler de mevcuttu. 6 Rebîülâhir 987 (4 Haziran 1579)'da hekimbaşının isteği üzerine, başarılı bulunan Dubrovnikli hekim Tomazisi'nin maaşı artırılmıştı¹⁸.

15 Şa'bân 973 (7 Mart 1566)'da Erdel Kralı Estefan'ın hekimi Yorgo eczacılıkla ilgili bazı ilaçları almak için Dubrovnik'e gönderilmişti¹⁹. 28 Şevvâl 989 (7 Aralık 1580)'de sûr-ı hümayun için Venedik'e siparişi verilen 1000 vukiyye pinyalin²⁰ Dubrovnik'e ulaşmasından sonra, Dubrovnikliler tarafından İstanbul'a gönderilmesi gerekiyordu²¹.

¹⁵ MD., nr.6, s.526/1146.

¹⁶ 1 Ramazân 978 (26 Ocak 1571), MD., nr.11, s.788/1141.

¹⁷ İnalçık-Quataert, *aynı eser*, s.264.

¹⁸ KK., nr.75M, s.91a.

¹⁹ MD., nr.5, s.444/1189.

²⁰ Ensiz ve düz kılıç (Şemseddin Sâmî. *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1989, s.309). Ayrıca bkz. meç (s.1295).

²¹ MD., nr.46, s.222/481-482.

C. Dubrovnik'de Esir Mübadelesi

Dubrovnik Cumhuriyetinin, Avrupa devletlerinin elinde bulunan müslüman esirlerin kurtarılmasında aldığı görev, Dubrovnik'e getirilen esirlerin değiş tokuşlarının yapılmasını sağlamaktı. Ayrıca fidye karşılığında serbest kalacak olan esirler de Dubrovnik'e getiriliyordu.

Dubrovniklilerin yaptıkları arabuluculuktan başka birşey değildi. Esir ticaretinde pek maharetli olan Dubrovnik, Osmanlı Devleti'nin kendisine yüklediği bu görevi sadece mecburiyet karşısında yapıyordu. Herhangi bir maddî menfaati bulunmuyordu.

Aslında, esir değişimi ve serbest bırakılması işleri Dubrovnikliler için bazı sakıncalı durumları da beraberinde getiriyordu. Çünkü Dubrovnik'de bekletilen esirlerin kaçması veya kaybolması halinde bundan Dubrovnik sorumlu tutuluyordu²².

18 Zilhicce 978 (14 Mayıs 1571)'de dergâh-ı muallâ çavuşlarından Ahmet'in akrabası kafirlere esir düştüğünden kurtarılması amacıyla Dona adındaki hristiyan esir karşılıklı olarak değiştirilmek üzere Dubrovnik'e gönderilmişti²³. 24 Cemâziyelevvel 982 (12 Eylül 1574)'de yine dergah-ı muallâ çavuşlarından Ahmet'in yanında çalışırken sonradan düşmana esir düşen bir adamının kurtarılması için Anton adlı hristiyan esirin değiştirilmek üzere Dubrovnik'e gitmesi gerekiyordu²⁴.

Oğlunun Anapoli'de esir düşmesi üzerine kurtarmak için satın aldığı hristiyan esiri, diğer oğlu ile Dubrovnik'e gönderen bir kadın, Osmanlı yöneticilerinden esir oğlunun kurtarılması ve gönderilmesi sırasında, Dubrovnik beylerinin yardımcı olmaları yönünde bir karar aldırması²⁵. Ayşe adındaki diğer bir kadın ise, yine esir düşen oğlunu kurtarmak amacıyla kendi parasıyla satın aldığı esiri Dubrovnik'e göndermişti²⁶.

²² Biegman, *aynı eser*, s.130.

²³ KK., nr.78, s.205.

²⁴ MD., nr.26, s.207/579.

²⁵ 3 Safer 985 (22 Nisan 1577), KK., nr.87, s.189.

²⁶ 3 Rebî'ülevvel 985 (22 Mayıs 1577), KK., nr.87, s.207.

Roma'da esir olan Mehmet Subaşı'nın kurtarılması için Anapoli'li bir esir Dubrovnik'e yollanmıştı. Dubrovnik beyleri esiri, Dubrovnik'de değiş tokuş edeceklerdi²⁷. Yine, yayabaşılardan Davut, kafirler tarafından esir edilmişti. Mîrî esirlerden ikisi Davut'un kurtarılması için Dubrovnik'e gönderilmişti. Dubrovnik beylerine, gelen esirlerin orada bekletilmeleri, kafirler ile haberleşerek yayabaşının Dubrovnik'e getirilip, esirlerin öte tarafa iletilmeleri görevi verilmişti²⁸.

Fidyeye verilerek kurtarılan esirler de Dubrovnik'e getiriliyordu. 3 Safer 985 (22 Nisan 1577) tarihli bir hükme göre, oğlu kafirler elinde esir düşen Fatma adlı bir kadın, oğlunun kurtulması için gerekli olan 10.000 altınlık fidyeyi bir frenk tüccarına teslim etmişti. Tüccar, Dubrovnik'e ulaşınca fidyeyi Dubrovnik beylerine teslim edecek ve esiri teslim alacaktı²⁹. Tunus ümerâsından Muhammed, Mesina'da esir tutulan ailesini kurtarmak amacıyla adamı Ahmed'i Dubrovnik'e göndermişti. Belgede belirtilmemiş olsa bile, anlaşılan fidye karşılığında esirleri kurtarmaya çalışacaktı³⁰.

Bazı frenk tüccarlar ve zımmîler, kafirlerin elinde bulunan müslüman esirleri kurtararak Dubrovnik'e getirme çabasındaydılar. Mesela, Gurre-i Rebi'ülâhir 985 (19 Mayıs 1577)'de bir zımmî, Anapoli'de yedi seneden beri esir olan Türk esiri kurtarmaya söz vermiş ve Dubrovnik'e gitmek üzere yola çıkmıştı³¹. Bir başka örnekte ise, esir düştükten sonra kurtarılacak Dubrovnik'e getirilen Mehmed ve Piyale'yi almak için Agustino Manoli adındaki zimmi gönderilmişti³².

Esirlerin değiştirilmesi, bazen uzun sürelerde gerçekleşiyordu. Osmanlı Devleti'ne gelen Fransız elçisi François Savory³³, Osmanlı elinde esir bulunan yedi

²⁷ 982-983 (1574-1575), MZD., nr.2, s.33/79.

²⁸ 982-983 (1574-1575), MZD., nr.2, s.118/340.

²⁹ KK., nr.87, s.189.

³⁰ 29 Şa'bân 988 (10 Ekim 1580), MD., nr.43, s.279/524.

³¹ KK., nr.87, s.204.

³² 9 Rebi'ülâhir 986 (15 Haziran 1578), MD., nr.34, s.315/662.

³³ Fransız diplomat. 1593-1606'da İstanbul'da Fransa'nın elçiliği yapmıştır (Biegan, *aym eser*, s.130, 45 numaralı dipnot).

Maltalı şövalyeyi kurtarmak teşebbüsünde bulunmuştu. Yedi esire karşılık olarak Avrupa'da esir olan 29 Türkü kurtarmaya söz veren elçi, ayrıca Kayseri Mirâlemi İbrahim'i Malta'dan 2.000 filori karşılığında Osmanlı topraklarına getirme görevini de üzerine almıştı. Dubrovnik beylerine düşen görev, gönderilecek olan yedi Maltalı'yı Türk esirler gelene kadar Dubrovnik'de bekletmek ve kesinlikle bırakmamaktı³⁴. 2 Şa'bân 998 (6 Haziran 1590)' da Avrupadan esir bulmak için yola çıkan elçiye, dergâh-ı muallâ çavuşlarından Hasan Çavuş refakat edecek ve ayrıca yollarda elçiye yardımcı olunacaktı³⁵.

Ekim 1590'da Dubrovnik beylerine , Maltalı esirleri muhafaza edemedikleri takdirde herbiri için 30.000 altın para ödeyecekleri bildirilmişti. Bundan hoşnut olmayan Dubrovnik beyleri, esirlerin Hersek'de bekletilmesi isteğini elçileri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne ulaştırdılar. Teklifleri kabul edilmediği gibi esirler, Aralık 1590'da Dubrovnik'e gönderilmişti. Yalnız gelen esirler birisi öldüğü için altı taneydi.

François Savory, söz verdiği otuz esir yerine Roma, Floransa ve Malta'dan ancak ondört esir bulabilmişti. Topladığı esirlere karşılık Maltalıların serbest bırakılmalarını isteyen elçinin teklifi, Dubrovnik beyleri tarafından reddedildi. Esirlerin mübâdelesini Ocak 1592'ye kadar uzamıştı. Dubrovniklilerin bundan sıkılmasına ve esirlerin geri gönderilmesi teşebbüslerine rağmen, nihayet otuz Türk Dubrovnik'e getirildi. Ancak Dubrovnik beylerinin, padişahın fermânı ve Hersek kadısının kararı olmadan esirleri serbest bırakmayacaklarını belirtmeleri yüzünden değişim yine gecikti. Neticede, Mayıs 1592'de Fransız elçisinin aldığı fermân üzerine altı esir serbest bırakıldı³⁶.

Bazı devletlerle anlaşmazlık olduğu zaman Osmanlı Devleti, o devletin tüccarlarını gözaltına alıyordu. Anlaşmazlığa düşülen devletler de karşılık olarak kendi

³⁴ 22 Cemâziyelevvel 998 (2 Nisan 1590). MZD., nr.4, 61/113.

³⁵ MZD., nr.4, s.56/102.

³⁶ Biegman, *aynı eser*, s.131.

topraklarında bulunan Osmanlı tüccarlarını hapsediyorlardı. Mesele halledildikten sonra tüccarlar da serbest bırakılıyorlardı.

Osmanlı Devleti, hapsedilen tüccarlarının düşman devletler tarafından Dubrovnik'e gönderilmeleri ve vardıkları haberini aldıktan sonra kendi elindeki tüccarları salıveriyordu. Gurre-i Safer 979 (24 Haziran 1571)'da Venedik Devleti tarafından hapsedilen Osmanlı tüccarlarının serbest bırakılıp Dubrovnik'e ulaşmaları üzerine, Mısır'da hapsedilen Venedik tüccarları da serbest kalmış ve Venedik'e gitmelerine müsaade edilmişti³⁷. Muhtemelen aynı konuyla ilgisi olan 3 Safer 979 (27 Haziran 1571) tarihli belgeye göre, Venedik balyosu, Venedik'te bulunan ve hapsedilen Osmanlı tacirlerinin malları ile birlikte sağ salım Dubrovnik'e ulaştırıldıklarını söylemişti. Dolayısıyla Mısır'daki kendi tüccarları da serbest kalmalıydı³⁸.

5 Ramazân 979 (21 Ocak 1572)'de bu defa Halep ve Trablus'da yakalanan Venedik tüccarları, Venedik'in gözaltına aldığı Osmanlı tüccarlarını serbest bırakması ve tacirlerin Dubrovnik'te oldukları haberinin alınmasından sonra serbest bırakılmıştı³⁹.

Dubrovnik beylerine kaçan esirlerin yakalanmasında da görev veriliyordu. Nitekim, 11 Cemâziyelevvel 979 (6 Ekim 1571)'de Venedik'e satılmaya getirilen ve müslüman tacirlerin bulunduğu evde muhafaza edilen üç esirin kaçırılması üzerine Dubrovnik beyleri, esirleri kimlerin kaçırdığını bulmakla görevlendirilmişti. Kaçan esirleri bulurlarsa sahibine teslim edeceklerdi⁴⁰.

Dubrovnikliler de esir ediliyorlardı. Örneğin, 14 Şevval 964 (12 Ağustos 1557)'de Golos iskelesinde çıkan bir anlaşmazlık yüzünden 20 Dubrovnikli, Midilli beyi tarafından esir edilmişti⁴¹.

---

³⁷ Mısır Valisi Sinan Paşa ile Mısır kadısı ve defterdârına gönderilen bu hüküm için bkz. MD., nr.14, s.44/54.

³⁸ MD., nr.10, s.6/8.

³⁹ MD., nr.10, s.245/375.

⁴⁰ KK., nr.78, s.364.

⁴¹ Bu esirlerden dördü daha sonra serbest bırakılmıştı (KK., nr.216/A, s.27).

Murat Reis adlı bir kaptan Avlonya ve Dubrovnik yakınlarındaki köylere saldırarak Dubrovniklileri ya öldürüyor ya da esir ediyordu. Yakalanan Murat Reis, mahkeme edildikten sonra Cezayir'e gönderilmek istenmişti. Ancak bir yolunu bularak tekrar Dubrovnik'e gelmişti. Dubrovniklilerle devam var diyerek yine Dubrovniklileri öldürmüş ve esir almıştı. Nihayet, yakalanması ve hapsedilmesi emredilirken esir edilen Dubrovniklilerin de serbest bırakılması istenmişti⁴².

2 Zilka'de 998 (2 Eylül 1590) tarihli bir hükme göre, Konavli Beyi Eyne Han'ın yanında bulunan Dubrovnikli esirleri İstanbul'a göndermesi ve kendisinin de gelmesi gerekiyordu⁴³.

Dubrovnikliler esir edilen vatandaşlarını kurtarmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne başvurarak çeşitli girişimlerde bulunuyorlardı. 23 Ramazân 971 (5 Mayıs 1564)'de İstanbul'a gelen Dubrovnik elçisi, Uluç Ali Bey ve Midilli Beyi Mehmed'in elinde bulunan Dubrovniklilerin serbest bırakılması arzusunda idi. İsteği kabul edilmiş ve Dubrovnikliler kurtulmuşlardı⁴⁴.

D. Dubrovnik'in Casusluk Faaliyetleri

Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerinin diğer bir yönü de Avrupa'da olup bitenlerin Osmanlılara bildirilmesinden ibaretti.

---

⁴² 25 Zilhicce 986 (23 Şubat 1579), MD., nr.40, s.30/61. Aslında Murad Reis, daha 1576'nın yazında Dubrovnik'e saldırmış ve bazı Dubrovniklileri öldürmesi üzerine yakalanarak İstanbul'a getirilen Murad Reis'in öldürülmesine karar verilmesine rağmen, daha sonra vazgeçilmişti. Ayrıca Murad Reis'in Dubrovnik taraflarına gitmesi yasaklanmıştı. Daha tafsilâtlı bilgi için bkz. Radovan Samarcic, *Sokullu Mehmed Paşa*, İstanbul 1995, s.351-353.

⁴³ MZD., nr.4, s.71/135. 136 numaralı hükümde ise, Semendire sancak beyinden esirleri almak üzere gönderilen Ramazan Çavuş'a yardımcı olması isteniyordu.

⁴⁴ KK., nr.219, s.181.

Bulunduğu yer itibariyle mükemmel bir pozisyona sahip olan Dubrovnik'in hem Osmanlılar, hem de Avrupa devletleri ile münasebetleri vardı⁴⁵. Birbirine muhalif iki taraf arasında bulunan Dubrovnik , bu durumu çok iyi değerlendirmekteydi.

Dubrovnik, bilhassa savaş zamanlarında İstanbul'a bilgi ulaştırıyordu. Bu bilgiler Osmanlı Devleti'nin çok işine yarıyordu. Dubrovniklilere göre, gönderdikleri haberler dünya olaylarının anlatıldığı haberlerdi. Öyleyse, bunların iyi muhafaza edilmesi, kimseye söylenmemesi ve kimsenin eline geçmemesi gerekiyordu⁴⁶.

Özellikle Avrupa devletlerinin donanmaları hakkında bilgi veriliyordu. Meselâ, 22 Ocak 1547'de Dubrovniklilerin denizlerle alakalı gönderdikleri bilgiler Osmanlı Devleti tarafından öğrenilmişti⁴⁷. 14 Safer 978 (18 Temmuz 1570) tarihli bir belgede, Venedik donanmasına ait, mürettebât ve silahlarıyla savaşa hazır durumda olan 65 küçük , 10 büyük kadirge ve 10 gemi Dubrovnik yakınlarından geçmişti. Dubrovnik beylerine göre , Girit'te de 30 Venedik kadirgesi daha beklemekteydi⁴⁸.

28 Cemâziyelevvel 978 (28 Ekim 1570)'de Dubrovnik beylerine, Venedik donanması ve kaptanları hakkında gönderdikleri haberlere vakıf olunduğu bildirilmiş ve kendilerinden, Venedik taraflarına Dubrovnikli casuslar göndererek yeni bilgiler temin etmeleri istenmişti⁴⁹.

25 Nisan 1571'de İspanya kralı , Venedik ve Papa arasında ittifak kurulacağına dair haberleri ihtiva eden mektubun Osmanlı Devleti'ne ulaştığının Dubrovniklilere haber verilmesinden sonra Dubrovnik'den bu konu ile ilgili haberler gelmeye devam etmiştir⁵⁰. Nitekim, 16 Muharrem 979 (12 Haziran 1571)'da Papa, İspanya ve Venedik arasındaki ittifâkın kesinlikle var olduğunu bildiren Dubrovnikliler, Venediklilerin Girit,

⁴⁵ Biegman, *aynı makale*, s.238.

⁴⁶ Biegman, *aynı eser*, s.129.

⁴⁷ Biegman, *aynı makale*, s.239 ve 243.

⁴⁸ MD., nr.14, s.215/307. Ayrıca bkz. Biegman, *aynı makale*, s.245-246.

⁴⁹ MD., nr.14, s.540/758.

⁵⁰ Biegman, *aynı makale*, s.246-247.

Korfu ve Kotor'da toplam 120 gemilerinin bekletildiğini belirtmeyi de ihmal etmemişlerdi⁵¹. 20 Muharrem 980 (3 Haziran 1572)'de ise papanın ölüm haberi ile birlikte İspanya ve Venedik hakkındaki gizli bilgiler alınmıştı⁵².

15 Cemâziyelevvel 984 (11 Eylül 1576)'de Osmanlı Devleti, İspanya hakkında belgede belirtilmemiş olan bilgilerin yanında Fransız ve Cenevizliler arasındaki barışı da Dubrovnikliler vasıtasıyla öğrenmişti⁵³.

27 Receb 992 (5 Ağustos 1584)'de kaptan-ı deryâya hitaben yazılan bir hükme göre, rakip devletlerin denizlerde birçok gemisi bulunuyordu. 14 kadirga ve 4 mavna ile birlikte İspanyollar Anapoli'de bulunan diğer gemilerinin yanına gelerek birleşmişlerdi. Dubrovniklilerin bildirdiği bu haberlerden sonra kaptan-ı deryânın dikkatli, uyanık ve aynı zamanda düşman tarafından haberdâr olması lazım geliyordu⁵⁴.

Dubrovniklilerin gönderdikleri bilgilerin ne hakkında olduğu bazen belgelerde bahsedilmemektedir. Bilginin önemi ve gizliliği dolayısıyla böyle bir yol izlenmiş olabilir. Gerçekten, 3 Ağustos 1541'de Dubrovniklilerin getirdiği haberlerin öğrenildiğinin belirtilmesine rağmen, ne oldukları hususunda herhangi bir bilgi mevcut değildir⁵⁵.

11 Şevvâl 977 (16 Mart 1570)'de Dubrovnik beylerine, sadece gelen bilgilere vakıf olunduğu ve yeni haberlerin gönderilmesi hatırlatılıyordu⁵⁶. 21 Şevvâl 978 (16

---

⁵¹ MD., nr.14, s.76/97. 1 Eylül 1571'de kurulan ittifâk ile ilgili Dubrovnik beylerinin gönderdikleri bilgilere vakıf olduklarını Osmanlı Devleti, Dubrovnik'e bildirmişti (Biegman, *aynı makale*, s.248).

⁵² MD., nr.19, s.58/128.

⁵³ MZD., nr.3, s.306/781.

⁵⁴ MD., nr.53, s.123/357.

⁵⁵ Biegman, *aynı makale*, s.242.

⁵⁶ MD., nr.9, s.62/165.

Mart 1571)' de ise, Dubrovnikliler Venedik ve İspanya hakkında bazı bilgiler göndermişlerdi ama bunların ne olduğu belli değildi⁵⁷.

Dubrovnik ile Osmanlı Devleti arasında Avrupa'daki gelişmeler hakkında sürekli haberleşiliyordu. Haberleri getirip götürten kişilerin, güvenli bir yolculuk yapmaları ve hayatları tehlikeye düşmeden işlerini yapmaları için gerekli önlemler alınıyordu. İşlerinin önemli olması bir yerde bunu zarurî kılıyordu.

27 Receb 986 (29 Ekim 1578)'de mühim bir mesele sebebiyle Dubrovnik'e gönderilen Luka'ya, Dubrovnik yolu üzerindeki bütün görevlilerin yardımcı olmaları gerekiyordu⁵⁸. Dubrovnik'ten bazı haberler ile gelen Marko geri dönmek için lazım olan izni almıştı ve yollarda hiçbir zorluk çıkarılmayacaktı⁵⁹.

Karşı casusluk durumlarında da Dubrovnikliler'den istifade ediliyordu. Nitekim, 20 Receb 1000 (2 Mayıs 1592) tarihli iki hükme göre , kafirler adına denizlerde casusluk yapan Ramazan Kaptan'ın Dubrovnik yakınlarında görülmesi üzerine, Dubrovnik beylerinden kaptanın yakalanması istenmişti. Ayrıca kaptanın büyük bir ihtimalle İspanya elçisinin yanında olabileceği de hatırlatılmıştı⁶⁰.

Dubrovniklilerin sadece Osmanlılar adına casusluk yaptıklarını söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü, onlar Osmanlı Devleti'ne gönderdikleri haberler kadar, Avrupalı devletlere de Osmanlılar hakkında bilgiler veriyorlardı. Hatta, çoğu kez Avrupalılardan

---

⁵⁷ “ Dubrovnik beylerine hüküm ki, Südde-i saâdetime mektûb gönderüp Venedik'e ve İspanya'ya mütea'lik bazı haberler ilâm eylemişsiz. Ol bâbda her ne denilmiş ise alâ vechi't-tafsil ma'lûm-ı şerîfimiz olmuştur. İmdi kadîmden âsitâne-i saâdet âşiyânıma olan vufür-ı ihlâs ve ubûdiyyetiniz muktezâsınca a'dâ tarafta daimâ tecessüs eyleyüp vâkıf olduğunuz ahbâr-ı sahîhayı ale't-tevâli ilâmdan hâli olmayasız. ” (MD., nr.14, s.1119/1644). Ayrıca benzer hükümler için bkz. Gurre-i Rebî'ülâhir 980 (10 Ağustos 1572), MD., nr.19, s.286/577 ve 21 Zilka'de 980 (25 Mart 1573), MD., nr.21, s.190/459.

⁵⁸ MD., nr.35, s.269/682.

⁵⁹ 10 Rebî'ülâhir 988 (25 Nisan 1580), MD., nr.39, s.347/679.

⁶⁰ MZD., nr.6, s.12/12-13.

yana tavır alıyorlardı ⁶¹. Evliya Çelebi bu durumu gayet açık bir şekilde vurgulamaktadır⁶².

İstanbul'a her sene haraç vermeye gelen Dubrovnik elçileri yanlarında casuslar da getiriyorlardı. Ayrıca, Osmanlı topraklarında ticaret yapan Dubrovnik tüccarlarından bazıları da döndüklerinde raporlar hazırlıyorlar ve kıymetli bilgileri Avrupalılara bildiriyorlardı⁶³.

Buna rağmen Dubrovnikliler, Osmanlılar lehine yaptıkları casusluk faaliyetlerinin mükafatını görüyorlardı. Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapmalarının dışında, ticareti yasaklanmış mallardan bile zaman zaman almalarına izin veriliyordu. Başta tereke olmak üzere, cam, keten, kenevir, iplik vb. gibi malları rahatlıkla Dubrovnik'e götürüyorlardı⁶⁴.

Dubrovnik gemileri gerek askerî, gerekse ticarî maksatlarla Osmanlı sularına gelerek, Osmanlı hizmetinde çalışıyorlardı. Buna karşılık Dubrovnikliler, aynı zamanda Avrupalı devletlere özellikle İspanya'ya gemileriyle yardım etmekten de geri kalmıyorlardı. İspanya ile müttefik olmamasına rağmen, Dubrovnikli gemi sahipleri İspanya kralına zahire ve eşya taşıyorlardı. 1584-1654 yılları arasında yaklaşık 300 Dubrovnik gemisi İspanyolların hizmetinde çalışmıştı. Ayrıca, İspanya'nın 1588'de İngiliz ve Hollandalılara karşı giriştiği harekâta tam 176 Dubrovnik gemisi İspanya'nın yanında yer almıştı⁶⁵.

---

⁶¹ Biegman, *aynı makale*, s.238-239.

⁶² Evliya Çelebi'ye göre, Dubrovnik beyleri bir yandan Osmanlılara bağlı olduklarını her fırsatta göstermeye çalışırken, bir yandan da Avrupa devletleriyle, özellikle Venedik ile sürekli haberleşiyorlardı (*Seyahatnâme*, VI, s.446).

⁶³ Burada, ayrıca 1591'de Bosna beylerbeyinin, Dubrovnikli elçilerin yanında gelenlerin bir kısmının casus olmasından şüphelenmesi üzerine, elçiler Bosna'dan geçerlerken yanlarına mutlaka bir çavuşun verilmesini isteyen bir karar aldığından da bahsedilmektedir (Biegman, *aynı makale*, s.239).

⁶⁴ Biegman, *aynı eser*, s.130.

⁶⁵ Biegman, *aynı eser*, s.127.

İngiliz ve Fransız elçilerinin İspanyollara yakın davranan Dubrovniklileri Osmanlılara şikayet etmesi üzerine onlar da harekete geçtiler. İngiliz kraliçesinin huzuruna çıkan Dubrovnikli elçiye göre, İspanyollara tereke verdiklerini, Dubrovnik'te İspanyollar için gemi inşa ettiklerini ve gemilerini Osmanlılara karşı kullandıklarını, Osmanlılara söyleyen İngiliz elçisinin iddiaları asılsızdı. Osmanlı padişahının huzuruna çıkamı ise, İngiliz ve Fransızların kendilerini çekememeleri nedeniyle böyle yalanlar uydurduklarını söyledi. Sadece birkaç Dubrovnik gemisi İspanyollara yardım etmişti⁶⁶. Buna rağmen, Dubrovnik'in Avrupa devletleriyle ilişkileri açıldı ve ikili oynamaktaydı. Dubrovnik'in bu durumu kendi lehine kullandığı anlaşılmaktadır.

E. Avrupa Devletleriyle Olan Diplomatik Münasebetlerde Dubrovnik'in Rolü

Avrupa devletlerinden gelen elçiler Osmanlı Devleti'nin topraklarına girmeden önce Dubrovnik'e geliyorlardı. Osmanlı Devleti ile yapacakları görüşmelerini tamamlayarak ülkelerine dönmek isteyen elçiler, Dubrovnik'e uğrayıp sonradan kendi memleketlerine gidiyorlardı.

8 Rebî'ülâhîr 967 (9 Ocak 1560)'da İstanbul'da bulunan Venedik balyosu, bazı işleri halletmesi için Venedik'e gitmesi gereken görevlinin, Dubrovnik'e ulaşınca kadar rahat yolculuk yapmasını sağlayacak izni almıştı⁶⁷. 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571) tarihli bir hükme göre, bazı meseleri görüşmek amacıyla Venedik'ten İstanbul'a gönderilen Venedikli tercümanın, geri dönüşünde Venedik'e gitmesini Dubrovnik beyleri temin edecekti⁶⁸.

⁶⁶ Biegman, *aynı eser*, s.128.

⁶⁷ MD., nr.4, s.8/64.

⁶⁸ Venedikli tercüman Hersek'e vardığında ayrıca yanına bir de çavuş verilecekti. Çavuş tercümana Dubrovnik'e kadar refakat edecekti (KK., nr.78, s.236). Elçileri Dubrovnik'e götüren refakatçilere bazen terakkiler veriliyordu. Nitekim , 5 Rebî'ülâhîr 981 (6 Ağustos 1573)'de Hersek

Kalabalık bir grup ile İstanbul'a gelen Fransız elçisinin geri dönme zamanı geldiğinde, Dubrovnik beylerine 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570)'de haber gönderilmişti. Dubrovnik beyleri, Fransızların Dubrovnik'e varmasından sonra onları hiçbir zorlukla karşılaştırmadan Fransa'ya doğru hareket etmelerini sağlayacaklardı⁶⁹.

Avusturya elçisi, Venedik'e gönderilmek üzere yola çıkan iki papazın Dubrovnik'e vardıklarını haber verdikten sonra, Dubrovnikliler tarafından papazlara yardım edilmesi ve Venedik'e gönderilmeleri hususunda Osmanlı Devleti'nden ricada bulunmuştu⁷⁰. 15 Cemâziyelâhir 981 (13 Eylül 1573)'de Hersek beyine gönderilen bir hükümde ise, Avusturya elçisinin Dubrovnik'e vardığı bildirilmişti⁷¹.

İspanya'dan gelen ve İspanya'ya giden elçiler de diğer devletlerin elçileri gibi Dubrovnik'e geldikten sonra İstanbul'a gitmekve geri dönmek üzere yola çıkıyorlardı. Nitekim, 27 Zilka'de 985 (6 Şubat 1578) tarihli bir hükme göre, bazı önemli hususları görüşmek üzere iki İspanyol elçi İstanbul'a gelmişlerdi. İşlerini bitirdikten sonra geri

---

sancakbeyi Hasan'ın isteği üzerine Venediklilere refakat eden erbâb-i tîmardan Receb Çavuş'a 1500, akrabası zâim Hasan'a ise 3000 akçe terakkî verilmişti (KK.,nr.225, s.310).

⁶⁹ Fransız elçisi geri dönüşünde Fransız kralına takdim etmek üzere yedi tane at satın almıştı. Bu durumdan Dubrovnik beyleri de haberdâr edilmişti (KK., nr.78, s.48). 982 (1574-1575)'de Fransız elçisi, Fransız beyzâdesi ile yanında bulunan görevlilerin Dubrovnik'e vardıklarını Osmanlı Devleti'ne bildirmişti (A.RSK. Def., nr.1460, s.17).

⁷⁰ 19 Safer 979 (14 Temmuz 1571), KK., nr.78, s.260. 24 Safer 979 (19 Temmuz 1571)'da papazlar Avusturya elçisinin isteği üzerine denizden Venedik'e gitmek istemişlerse de deniz şartları uygun olmadığından karadan gitmek mecburiyetinde kalmışlardı (KK., nr.78, s.261).

⁷¹ Hersek beyine gönderilen bu hükümde, Avusturyalılarla sulh yapıldığı için Avusturya elçisi hakkında önceden gönderilen hükmün geçersiz kaldığı kendisine hatırlatılmıştı (MD., nr.22, s.338/667). 8 Cemâziyelâhir 986 (12 Ağus tos 1578)'da İstanbul-Dubrovnik arasındaki limanlarda bulunan sancakbeyi ve kadılara gönderilen bir hükme göre, İstanbul'da bulunan Avusturya elçisi yanında bulunan bazı adamlarını, mühim bir meseleyi halletmek amacıyla Avusturya'ya göndermişti. Görevliler, Dubrovnik'e vardktan sonra Avusturya'ya gidecekler ve tekrar Dubrovnik'e geldikten sonra İstanbul'a geri döneceklerdi (MD., nr.35, s.142/365).

dönmek üzere yola çıkan elçiler hakkında Osmanlı Devleti, Dubrovniklileri haberdar etmiş ve Dubrovnik'e vardıklarında yardımcı olmalarını istemişti⁷².

17 Zilka'de 986 (18 Ocak 1579) 'da İspanya kralının elçilerini karşılamak üzere Ali Çavuş adındaki bir görevli Dubrovnik'e gönderilmişti. Dubrovnik beyleri Ali Çavuş ile elçileri görüştürecekle ve İstanbul'a göndereceklerdi⁷³.

Osmanlı Devleti tarafından muhtelif vazifelerle Avrupa devletlerine gönderilen elçiler ve diğer görevliler de Dubrovnik'e vardktan sonra asıl vazifelendirildikleri yerlere gidiyorlardı. Nitekim, 20 Şevvâl 980 (23 Şubat 1573)'de bazı mühim meseleleri görüşmek üzere adı belirtilmeyen bir devlete gönderilen, yine adı belirtilmeyen görevli, ilk önce Dubrovnik'e gidecek ve geri döndüğünde yine Dubrovnik'e uğrayacaktı⁷⁴.

Yine, Dergâh-ı Muallâ çavuşlarından Hasan Çavuş, bazı önemli görüşmeler yapmak için Venedik'e gönderilmişti. Gurre-i Zilhicce 987 (18 Ocak 1580)'de Dubrovnik beylerine gönderilen hükümde , Hasan Çavuş'un yanına yeteri kadar adam verilerek Venedik'e kadar götürülmesi istenmişti⁷⁵.

Dubrovnik'in hem Osmanlı hem de Avrupalı elçilerin ve diğer görevlilerin gidiş-gelişlerindeki görevi, elçileri ve görevlileri sağ salım Osmanlı topraklarına sokmak,

---

⁷² Ayrıca Dubrovnik beyleri, bundan sonra İspanya kralı tarafından gönderilecek olan diğer elçilere de İstanbul'a geliş gidişlerinde yardımcı olacaklardı (MD., nr.33, s.276/561).

⁷³ Hersek beyi ile Dubrovnik - İstanbul arasında bulunan kadılar ve sancakbeyleri de Dubrovnik'e gönderilen Ali Çavuş'a yardımcı olacaklardı (MD., nr.36, s.35/107-109). 29 Şa'bân 987 (22 Ekim 1579)'de Dubrovnik'e gelen İspanya elçisinin yanında bulunan hazinelerle birlikte korunması ve İstanbul'a ulaştırılması için yine Dubrovnik-İstanbul yolu üzerindeki kadılar ve sancakbeyleri görevlendirilmişlerdi (MD., nr.40, s.222/496). Yine, 6 Ramazân 995 (10 Ağustos 1587)'de, Avusturya elçisi tarafından izin alındıktan Dubrovnik'e gönderilen Avusturyalı görevlilerin, Dubrovnik'e varmadan yolda hırsız ve haramilerin saldırısına uğrayıp, eşyalarına el konulması üzerine suçluları yakalamaları hususunda gerekli ihtimâmı göstermeleri Hersek beyi ve kadısından isteniyordu (KK., nr.110, s.237).

⁷⁴ MD., nr.21, s.135/327.

⁷⁵ Dubrovnik beyleri Hasan Çavuş'un dönüşünde de kendisine yardımcı olacaklardı (MD., nr.39, s.105/258).

Osmanlı Devleti tarafından gelenleri ise gidecekleri yerlere göndermekten ibaretti. Bu görevi ile Dubrovnik, adeta Osmanlı Devleti'nin bir sınır karakolu gibi hizmet etmekteydi.

II. SİYASİ MÜNASEBETLERDE ROL OYNAYAN DUBROVNIKLI GÖREVLİLER

A.Dubrovnik Elçileri

Dubrovnik ile Osmanlı Devleti arasındaki görüşmeler elçiler vasıtasıyla olmaktadır. İhtiyaç duyulduğunda Dubrovnik beyleri tarafından asiller ya da normal vatandaşlar arasından seçilen elçilerin vazife süreleri, görevlerini tamamlayıncaya kadar devam ediyordu⁷⁶.

Elçilerin en önemli görevi, Dubrovnik'in yıllık olarak ödediği 12.500 filoriyi her sene Osmanlı Devleti'ne teslim etmektir⁷⁷. Evliya Çelebi'ye göre, Dubrovnik elçileri, diğer devlet elçilerinden önce İstanbul'a gelerek Osmanlı Devleti'ne bağlılık ve sadakatlerini gösterirler ve sulh anlaşmaları yaparlardı⁷⁸. Ayrıca İstanbul'a geldiklerinde Dubrovnikliler ile ilgili diğer meseleleri de görüşüyorlardı. Özellikle ticarî konular, elçilerin üzerinde durdukları ve görüştükları meselelerin başında geliyordu. Dubrovnik tüccarlarına, Osmanlı topraklarında ticaret yapma iznini alan elçiler⁷⁹, ticaretlerinin engellenmesi durumlarını da ortadan kaldırmaya çalışıyorlardı⁸⁰.

⁷⁶ Biegman, *aynı eser*, s.36.

⁷⁷ Biegman, *aynı eser*, s.36. 16 Şevvâl 909 (4 Nisan 1504)'da İstanbul'da bulunan elçiler, Dubrovnik'in ödemesi gereken cizyeyi teslim etmişlerdi. Ayrıca elçiler, hediye olarak bazı kumaşlar da takdim etmişlerdi (Ö.L. Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri ", *Belgeler*, IX/13, s.362).

⁷⁸ *Seyahatnâme*, VI, s.446.

⁷⁹ 15 Cemâziyelevvel 971 (21 Aralık 1563), KK., nr.219, s.94 ; 16 Cemâziyelevvel 978 (16 Ekim 1570), KK., nr.78, s.34 ; 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.155.

⁸⁰ 10 Zilka'de 964 (5 Eylül 1557), KK., nr.216/A,s.42 ; 23 Ramazân 971 (5 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.181. 13 Cemâziyelevvel 978 (13 Ekim 1570)'de Fransızların, İskenderiye'deki

Osmanlı Devleti'nden tereke satın almak isteyen Dubrovnik, elçileri vasıtasıyla bu isteğini bildiriyordu⁸¹. Elçiler, Dubrovniklilerin kişisel sorunlarını da halletme çabasıındaydılar⁸².

II. Selim'in ölmesinden sonra tahta çıkan III. Murad'ın cülûsunu kutlamak üzere Dubrovnikli elçiler İstanbul'a gönderilmişti. Elçilerin diğer bir geliş sebebi ise, Dubrovnik'in yakınlık duyduğu Sokullu Mehmed Paşa'nın sadrazamlıkta kalmasını kutlamaktı⁸³.

Bosna beylerbeyliğine ve Hersek sancağına yeni atananlara tebrik ve çeşitli hediyeler takdim eden elçiler, zaman zaman Dubrovnik sınırına, Nova'ya gelen Hersek sancakbeylerine Dubrovnik beylerinin selamlarını da getiriyorlardı. İstanbul'a gelmeden önce yol üzerinde Dubrovniklilerin yaşadıkları yerlere de uğrayan elçiler, onların sorunlarını çözmeye çalışıyorlardı. Bunun yanında, elçiler genellikle ticaret ile ilgilendiklerinden kendi işlerini de görevleri esnasında görme imkanına sahip oluyorlardı. Diplomatik dokunulmazlıkları olduğundan kendilerine fayda sağlamaları daima imkan dahilindeydi⁸⁴.

Elçiler, sadece Dubrovnik beylerinin kendilerine görüşülmesini istedikleri konularda Osmanlı Devleti ile müzakere ediyorlardı⁸⁵. Gerçekten, 26 Şaban 967 (22

Dubrovniklilerden konsolos hakkı talep etmesinin doğru olmadığını Dubrovnik elçileri, Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdi (KK., nr.222, s.58). 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571)'da ise, levend kayıklarının denizlerde Dubrovnik gemilerini durdurup mallarına el konulmasından ve Dubrovniklilerin esir edilmesinden yine Dubrovnik elçileri şikayetçi olmuşlardı (KK., nr.79, s.166).

⁸¹ 7 Rebi'ülâhir 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226 ve 23 Rebi'ülevvel 978 (24 Eylül 1570, KK., nr.78, s.24.

⁸² 12 Safer 986 (20 Nisan 1578)'da İstanbul'da olan Dubrovnik elçileri, aldığı borç parayı ödemedi kaçan bir Dubrovniklinin, gerçekten parayı alıp almadığını öğrenmek amacıyla şahitleri bizzat dinlemişlerdi (MD., nr.34, s.129/279).

⁸³ Radovan Samarcic, *aynı eser*, s.348.

⁸⁴ Biegman, *aynı eser*, s.36.

⁸⁵ Biegman, *aynı eser*, s.37.

Mayıs1560)'de Dubrovnik'de gözleri çıkarılan birisinin davası görülürken İstanbul'da bulunan Dubrovnik elçileri, dava için Dubrovnik beylerinden herhangi bir talimat almadıklarını belirterek, karar alınmasını erteletmişlerdi⁸⁶.

Dubrovnik elçilerinin İstanbul'da olmadığı zamanlarda onlara vekillik eden biri bulunuyordu. Mesela, Galata'da yaşayan ve ticaretle uğraşan Marbes Bayemi, Dubrovnik'de asil bir aileye mensuptu. Dubrovnik elçilerinin İstanbul'da bulunmadığı zamanlarda onlara vekâlet ediyordu⁸⁷.

İstanbul'a geldikten sonra bazı konularda Dubrovnik beylerinden görüş almak ihtiyacı duyan elçiler, yanlarında bulunan adamlarını Dubrovnik'e gönderiyorlardı⁸⁸. Bazen elçiler bizzat İstanbul'a gelmeyip, aldıkları görevleri halletmek üzere kendi hizmetlerinde olan adamlarını yolluyorlardı. Bu görevliler Dubrovnikten bazı haberleri getirdikleri gibi görüşmeler de yapıyorlardı⁸⁹.

B.Dubrovnik Konsolosları

Dubrovnik konsolosları, tüccarlarının çeşitli işlerini görüyor ve buldukları yerde Dubrovnik'i temsil ediyorlardı.

⁸⁶ MD., nr.3, s.391/1166 ve 12 Zilka'de 967 (5 Ağustos 1560), MD., nr.3, s.466/1392.

⁸⁷ "...mezbûr Marbes Bayami Dubrovnik'in yarar kişizâdelerinden olup âsîtâne-i saâdetimde Dubrovnik elçileri hazır bulunmadıkları zamanda vâki' olan elçilik hizmetin eylemekle..." (20 Muharrem 986 (29 Mart 1578), MD., nr.34, s.52/109).

⁸⁸ 13 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.51 ve 8 Zilka'de 978 (4 Nisan 1571), KK., nr.78, s.165.

⁸⁹ 10 Rebi'ülevvel 988 (25 Nisan 1580)'de bazı haber kağıtlarıyla Dubrovnik elçileri tarafından gönderilen adamları, işi bittikten sonra geri dönmek için gerekli izni almıştı (MD., nr.39, s.347/679).

Konsoloslar, İskenderiye, Trablüşşam ve Avlonya'da bulunuyorlardı⁹⁰.
III.Murad döneminde Sakız'da da bir Dubrovnik konsolosu mevcuttu⁹¹.

Katalanlar ve Fransızlar, Mısır ve Suriye'de Dubrovnik konsolosu bulunmasını istememesine rağmen, Mısır'ı fetheden Yavuz Sultan Selim zamanında Dubrovnik balyoslarına (konsoloslarına), Mısır'da ölen Dubrovnikli tüccarların mallarına sahip çıkma ve koruma hakkı verilmişti⁹². Bu hak, Mısır'da bulunan Ceneviz ve Venedik balyoslarına verilen hak ile aynı idi.

Dubrovnik tüccarları, Mısır'a ticaret amacıyla geldiklerinde kendi konsoloslarına intisâb ediyorlardı. Vergilerini konsolosa ödedikleri gibi, diğer işlerini de yine konsoloslar vasıtasıyla görüyorlardı.

Kanunî Sultan Süleyman'ın, Mısır'da bulunan Dubrovnik, Venedik, İngiltere ve Fransa balyoslarına 931 (1525)'de verdiği anidnâmede, her konsolos kendi vatandaşlarının işlerine bakma iznini almıştı⁹³.

20 Şaban 980 (26 Aralık 1572)'de İskenderiye'deki Dubrovnik balyosu İstefan, bir yahudiden aldığı borç parayı ödeyemeden ölmüştü⁹⁴. Fransa konsolosunun, İskenderiye'ye gelen Dubrovnik tüccarlarından konsolos hakkı adı altında vergi istemesi Dubrovnik konsolosunun ve tüccarlarının şikayetine sebep oluyordu⁹⁵.

---

⁹⁰ İskenderiye'deki Dubrovnik konsolosu Memlûklular zamanından beri buradaydı (Biegman, *aynı eser*, s.67).

⁹¹ Dubrovniklilerin Osmanlı toprakları dışında da konsolosları vardı. Meselâ, Ankona, Bari, Mesina, Cenova, Palermo ve Napoli bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Dubrovnik'te Toskana, Fransa ve İspanya konsolosları ikamet ediyorlardı (Biegman, *aynı eser*, s.39).

⁹² Biegman, *aynı eser*, s.68.

⁹³ 26 Receb 994 (13 Temmuz 1586), KK., nr.108, s.123.

⁹⁴ MD.,nr.45, s.200/2362. 5 Rebi'ülâhîr 987 (3 Haziran 1579) tarihli bir belgeye göre, aynı balyos öldüğü için başka bir yahudinin parasını da ödeyememişti (MD., nr.36, s.291/771).

⁹⁵ 23 Muharrem 986 (2 Nisan 1578), MD., nr.34, s.70/156.

Avlonya konsolosu, Murat Reis adlı bir kaptanın Avlonya ve Dubrovnik'de bulunan Dubrovniklileri öldürmesi ve esir etmesini Osmanlı Devleti'ne bildirmişti⁹⁶.

Mısır ve Suriye'de bulunan konsolosların dışında ayrıca bazı liman şehirlerinde konsolosların temsilcileri mevcuttu⁹⁷. Nova'da da Dubrovnik'in bir temsilcisi bulunuyordu⁹⁸.

Konsoloslar, Dubrovnik beyleri tarafından soylular arasından dört yıllığına seçiliyorlardı. En az 30 yaşında olması gereken konsoloslar, görev sürelerinin bitmesinden sonra yeniden konsolos olabilmek için üç yıl beklemek zorundaydılar. Konsoloslar, devletleri adına bazı özel vergilerin dışında gümrük resimlerini de alıyorlardı. Çeşitli anlaşmazlıklarda kendi tüccarlarını mahkeme edebiliyorlardı⁹⁹.

C.Dubrovnik Tercümanları

Dubrovnik tercümanları, elçilerin yardımcıları durumundaydılar. Elçilerin İstanbul'a gelişlerini Osmanlı Devleti'ne önceden haber veren tercümanlar, elçilerin görüşeceği konuları da Osmanlı Devleti'ne iletiyorlardı. Elçilerin görüşmeleri esnasında hazır bulunan tercümanlar, bir nevi arabuluculuk görevini de üstleniyorlardı.

Dubrovnik'te iken tercümanlar, mahkemelerde çalışıyorlardı. Dubrovnik'te müslümanlarla ilgili davalarda kullanılmak üzere İstanbul ve diğer yerlerden gönderilen bazı Türkçe belgeleri İtalyanca'ya çeviriyorlardı. Tercümanlar yazdıkları ve tercüme ettikleri belgelerin muhafazasından da sorumluydular¹⁰⁰.

⁹⁶ 25 Zilhicce 986 (24 Şubat 1579), MD., nr.40, s.30/61.

⁹⁷ Biegman, *aynı eser*, s.69.

⁹⁸ 23 Cemâziyelâhir 989 (25 Temmuz 1581)'da Hersek beyine hitaben yazılan bu hükümde, Nova'da bulunan Dubrovnik temsilcisi, İslane adlı karyede kalp para basan iki müslüman kalpazanı Hersek beyine bildirmişti (MD., nr.42, s.66/291).

⁹⁹ Biegman, *aynı eser*, s.69.

¹⁰⁰ Şabanoviç, *aynı eser*, s.392.

Dubrovnik'te bir Türk hocanın gözetiminde birkaç yıl Türkçe öğrenen tercüman adayları, sonrasında iki-üç yıl büyük bir Osmanlı şehrinde kalarak Türkçelerini geliştiriyorlardı¹⁰¹.

Bazen, elçilerin Dubrovnik'ten gelmesine gerek kalmadan tercümanlar çeşitli meseleri halletmeye çalışıyor ve elçi gibi hareket ediyorlardı. Mesela, 23 Rebi'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571) tarihli bir hükme göre, Filibe'de yaşayan bir Dubrovnikli'den fazladan vergi talep edilmesinin uygun olmadığını Dubrovnikli tercüman, Osmanlı yöneticilerine bildirmişti¹⁰². Yine aynı tercüman, Filibe'deki başka bir Dubrovnikli'ye atılan iftiraların gerçek olmadığını ve gerekli tedbirlerin alınmasını istemişti¹⁰³. Avlonya Azeb Ağası Kara Hoca'nın Dubrovnik'e yakın adaları basıp, manastırlarda bulunan keşişlerin bazılarını öldürmesi ve bazılarını esir etmesini de yine aynı tercüman Osmanlı idarecilerine bildirmişti¹⁰⁴.

Mısır'da da bir Dubrovnikli tercüman bulunuyordu. Mısır'a gelen ve burada bulunan Dubrovnikli tüccarlara tercümanlık yapan ve çeşitli işlerini halleden tercüman, bazı engellemelerle karşılaşuyordu. Fransız tercümanlar, tüccarlardan alınan tercüman hakkını, Dubrovnikli tercümanın almasını istemiyorlardı ve tercümanı rahatsız ediyorlardı¹⁰⁵.

---

¹⁰¹ Biegman, *aynı eser*, s.39.

¹⁰² KK., nr.79, s.308.

¹⁰³ 17 Rebi'ülevvel 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.78, s.303.

¹⁰⁴ 4 Cemâziyelevvel 979 (24 Eylül 1571), KK., nr.78, s.317.

¹⁰⁵ 12 Safer 979 (7 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.37/320 ve 29 Rebi'ülevvel 979 (22 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.162.

Dubrovniklilere tercümanlık yapan Türkler de vardı. Gemileriyle Boğazhisarlarına gelen Dubrovnik tacirlerine, Abdi adlı bir müslüman tercümanlık yapıyordu. Abdi, Dubrovniklilerle esir ticareti ve kaçakçılık yapacak kadar dost olmuştu¹⁰⁶.

---

¹⁰⁶ 28 Rebi'ülâhir 985 (16 Temmuz 1577)'de kaptan-ı deryânın bildirdiği bu durumdan haberdar olan Osmanlı yöneticileri, Abdi'yi yaptığı kanunsuz işlerden dolayı tercümanlıktan azletmişti. Gelibolu kadısı ve boğazhisarları dizdarları da durumdan haberdar edilmişlerdi (MD., nr.31, s.39/99).

İKİNCİBÖLÜM

OSMANLI-DUBROVNIK TİCARİ MÜNASEBETLERİ

I. TİCARİ MÜNASEBETLERİ BELİRLEYEN UNSURLAR

A. Dubrovnik'e Verilen Ahidnâmeler

Dubrovnik Cumhuriyetinin Osmanlı Devleti ile münasebetlerinin başlamasından sonra her iki devlet arasındaki ilişkilerin seyrinin belirlenmesi gerekmektedir. Münasebetlerin belirlenmesinde Osmanlıların, aynı zamanda diğer devletlere de verdiği ahidnâmelerin¹ belirleyici rol oynadığı muhakkaktır.

Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile kurduğu ilk bağlantılardan sonra elde ettiği ahidnâmeler veya ahidnâme özelliği taşıyan fermânlar ilişkilerin seyrini gösteren kuralları ve şartları da ortaya çıkarması bakımından büyük önem taşımaktadır.

İlk ahidnâmenin ne zaman verildiği kesin olarak bilinmemektedir. Ayrıca ahidnâmelerin hangi konuları ve hangi şartları içerdiğini de belirlemek lazımdır.

Osmanlıların Balkanlar ve Balkanlar'daki ticaret yollarını kontrol altına almaları üzerine, Dubrovnikliler Osmanlı Devletinin merkezine elçiler göndermek mecburiyetinde kaldılar. Dubrovnik kaynaklarına göre 1365 tarihli olan ve Dubrovnik'e ticari serbestiyet tanıyan ahidnâmenin, verilen ilk ahidnâme olduğunu söyleyenlere karşılık², Osmanlı-Dubrovnik münasebetlerinin Orhan Bey ve I.Murat devrinde

---

¹ Ahidnâmeler, Osmanlılar'da yabancı devletlere verilen ve ticarî imtiyâzlar ile sulh anlaşmalarını ihtivâ eden belgelerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Küttükoğlu, "Ahidname", *DİA*, I, İstanbul 1988, s.536.

² Turan, *aynı makale*, s.542-544.

başladığı şeklindeki görüşün, Dubrovniklilerin ortaya attıkları uydurmadan ibaret olduğunu ileri sürenler de mevcuttur. “Daha Sultan Orhan ve I.Murat devirlerinde Türkiye ve Dubrovnik arasında anlaşmaların mevcudiyeti hakkındaki efsaneyi muhtemelen Dubrovnikliler XVII. yüzyılda uydurmuşlardı, çünkü bu asır içinde bu gibi anlaşmalardan bahsediyorlardı³.”

1. XV. ve XVI. Yüzyılda Ahidnâme Veren Osmanlı Padişahları

Elde mevcut en eski ahidnâme 1430 tarihli olan ve II.Murad tarafından verilen ahidnâmedir⁴. Bu ahidnâmenin dışında 1442,1512,1566 ve 1575 tarihli ahidnâmeler de mevcuttur. Ahidnâmelerden 1566 tarihli olanı hariç diğerlerinin hepsi yayınlanmıştır.

Dubrovnik’e verilen ahidnâmeler siyasî ve ticarî konuları ihtivâ etmektedir. Siyasi konular Dubrovnik ahidnâmelerinin ilk bölümünü teşkil etmektedir ve çok kısadrlar⁵. Burada Dubrovnik’in ödeyeceği yıllık harac miktarı belirtildikten sonra⁶ Dubrovniklilerin siyasî hakları sıralanırdı. Ticaret ile alakalı bölümler ise daha uzun ve geniştir. Dubrovnikliler için asıl uğraşın ticaret olması ahidnâmelerin bu kısmının daha tafsilâtlı düzenlenmesine sebep olmuştur⁷.

Sultan II. Murad tarafından Dubrovniklilere verilen ahidnâmelerden 1430 tarihli olanı çok kısadır. Dubrovnikli tüccarlara Osmanlı topraklarında, garp ve şark memleketlerinde, karada ve denizde, Sırbistan’da, Arnavutluk’ta ve Bosna’da kanunen verilmesi icap eden gümrük resmini ödemek şartıyla serbestçe ticarî faaliyetlerde bulunma müsaadesi verilmiştir⁸. Miktarı belirtilmemiş olsa bile bir gümrük resminden

³ Şabanoviç, *aynı makale*, s.391, dipnot 2.

⁴ Biegman, *aynı eser*, s.48-49.

⁵ Dubrovnik ahidnâmeleri hakkında geniş açıklamalar için bkz. Biegman, *aynı eser*, s.46-59.

⁶ Dubrovnik’in ödeyeceği yıllık harac miktarı ve çeşitli yıllarda meydana gelen harac miktarlarındaki değişmeler birinci bölümde ele alınmıştır.

⁷ Biegman, *aynı eser*, s.54.

⁸ Truhelka, *aynı makale*, 42-43.

bahsedilmesi, Dubrovniklilerin yukarıdaki tarihten önce Osmanlılarla ilişkilerinin başlamış olduğunun düşünölebileceğini gösterir. Ayrıca daha erken tarihli bir ahidnâmenin Dubrovniklilere verilmiş olması da muhtemeldir.

Yine II.Murad devrine ait olan 1442 tarihli ahidnâme ise daha tafsilâtlıdır. Dubrovniklilerin canlarına, topraklarına ve mallarına karşı hiçbir resmi devlet görevlisi, Osmanlı reayâsı ve Osmanlı'ya tabi olanlar tarafından hiçbir şekilde kötölük yapılmayacaktır. Dubrovnik tüccarları malları ve paraları ile karadan ve denizden, hiçbir engelleme olmadan, Anadolu'da, Romen, Bulgar ve Eflak topraklarında, Sırbistan'da, Arnavutluk'ta, Bosna'da ve Osmanlı topraklarının her yerinde ticaret yapabileceklerdir. Yollarda gümrük ödemeyecekler ve hiçbir gümrük vermeden mallarını serbestçe dolaştırabileceklerdi. Ancak mallarını sattıkları zaman Edirne'de, Filibe ve Kratova'da adet olduğu üzere %2 yani yüz akçede iki akçe gümrük resmi vereceklerdi. Bir Dubrovnik tüccarı eğer Osmanlı topraklarında ölürse, malları Dubrovnik'e gönderilecekti. Osmanlı devletine düşman olsun veya olmasın Dubrovnik'e herhangi bir memleketten tüccarlar, karadan ve denizden serbestçe gidip gelebileceklerdi. Dubrovnik'e giden Osmanlı elçileri dışında bütün Osmanlı tebaası Dubrovnik kanunlarına aykırı davranışlarda bulunamayacaklardı⁹.

Her padişahın saltanata çıkışında ahidnâmeler yenilenmekteydi. II.Mehmed ve II.Bâyezid tarafından Dubrovniklilere verilen ahidnâmeler günümüze kadar ulaşamamıştır¹⁰. Ancak Dubrovnik Devlet Arşivi'nde bulunan ve bir kısmı neşredilen vesikalar sayesinde Dubrovniklilere verilen hakları takip etmek mümkün olmaktadır¹¹. Nitekim, Fatih Sultan Mehmet zamanında, Mart 1459 tarihli fermânda Dubrovniklilere tanınan haklar sıralanmaktadır. Yukarıdaki ahidnâme maddelerinden farklı olarak eğer gümrük resmi belirtilen miktardan fazla alınırsa kadı huzurunda

⁹ Truhelke, *aynı makale*, s. 44-45.

¹⁰ Bu padişahların verdiği ahidnâmelerin bulunamadığına dair bkz.Biegman, *aynı eser*, s.49, dipnot 14.

¹¹ Truhelka, *aynı makale*, s. 47.

muhakeme yapıldıktan sonra fazla kısmın geri verileceği söylenmektedir. Ayrıca Dubrovnik tacirlerine savaş zamanlarında dahi Osmanlı topraklarında ticaret yapma hakkı tanınıyordu.

1459'dan sonra Dubrovnik'e gönderilen bir fermânda ise aynı şartlar tekrarlanmaktadır. Yalnız 1463 'de yazılan bir fermânda, sadece yukarıda bahsedilen üç şehirde değil alım-satım yapılan her yerde %2 gümrük resmi ödenmesi istenmektedir¹². 1478'de ise Dubrovniklilerin verdikleri gümrük resminin %5 olduğu belirtildiğine göre 1459-1478 yılları arasında gümrük resmi %3 oranında arttırılmıştır. Belgenin devamında gümrük vergisi, yıllık olarak gönderilen haracın 10.000 floriden 12.500 floriye yükseltilmesi sebebi ile %4'e indirilmiştir. Ancak yine aynı yıla ait diğer bir fermana göre ise gümrük resmi alınmaktan vazgeçilmiştir¹³.

II.Bâyezid (1481-1512)'in Dubrovniklilere verdiği ahidnâmenin tam metni mevcut değildir. Bu ahidnâmenin varlığını ise Yavuz Sultan Selim'in saltanatı esnasında Dubrovnik elçilerinin şikayetlerinin yazılı olduğu bir vesikadan öğrenmek mümkün olmaktadır. Bu belgeye göre II. Bayezid'in 886 Ramazan'da (Ekim 1481) ahidnâmeyi verdiği görülmektedir¹⁴. "...ol sattıkları yerlerde adet üzere gümrüklerin eda edeler amma gümrükleri yüz akçede iki akçe alınmak üzere ola..." ifadesi Fatih Sultan Mehmed'in bir ara kaldırdığı gümrük resminin yeniden konulduğu sonucunu da ortaya çıkarmaktadır. Diğer hükümler ise yukarıda yazılı olan şartlarla aynı özellikleri taşımaktadır.

XVI. yüzyılda Dubrovniklilere verilen ahidnâmeler her padişahın cülûsunda yeniden onaylanmıştır. I.Selim'in ahidnâmesi 918 (1512) tarihlidir ve yayınlanmıştır¹⁵. Kanunî Sultan Süleyman'ın da ahidnâme verdiği kesindir. Hem Başbakanlık Osmanlı

¹² Truhelka, *aynı makale*, s. 49-50.

¹³ Truhelka, *aynı makale*, s. 63-64.

¹⁴ Fahri Dalsar, "Bursa Şer'i Mahkeme Sicillerine Göre Selim I.'in Dubrovnik Cumhuriyeti İle Yaptığı Muahade", Tarih Vesikaları, II/12, İstanbul 1943, s. 414.

¹⁵ Dalsar, *aynı makale*, s. 412-413.

Aşivi'nde hem de Dubrovnik Devlet Arşivi'nde bulunan bazı belgelerin şahitliği bu kanıyı doğrulamaktadır. Ancak ahidnamenin tamamını tesbit etmek mümkün olmamıştır.

II.Selim, tahta çıktığı 1566 yılında Dubrovniklilerin ahidnâmesini yenilemiştir¹⁶.

III.Murad'ın ahidnâmesi ise 30 Muharrem 983 (11 Mayıs 1575) tarihlidir ve yayınlanmıştır¹⁷.

Elde mevcut 1512 ve 1575 tarihli ahidnâmeler arasında bazı farklar vardır. İkincisi daha geniş ve açıklamalıdır. Ayrıca verilen haklar veya getirilen yasaklarda değişiktir. Mesela Dubrovnikniklilerden alınacak gümrük oranı 1512 tarihli ahidnâmede %2 olarak belirlenmişken diğerinde İstanbul, Bursa ve Edirne hariç olmak üzere %2'dir. Ayrıca aşağıda bahsedilecek olan Dubrovnik gümrüğü mukataâtı ile ilgili maddelere de birincide yer verilmemiştir.

2. Dubrovnik Ahidnâmelerinde Yer Alan Maddeler

III.Murad'ın Dubrovniklilere verdiği ahidnâmenin maddeleri şöyledir:

a. Dubrovnikliler adet ve kanun üzere her sene 12.500 filori altını bağlılıklarının göstergesi olarak elçiler vasıtasıyla İstanbul'a getireceklerdir. Bu miktarın üstünde para istenmeyecektir.

b. Osmanlı Devleti'nin bütün görevlileri, sancakbeyleri, subaşılar, timarlı sipahiler devlete ait her yerde kesinlikle hiçbir Dubrovnikliye karışmayacaklar ve dokunmayacaklardır. Eskiden olduğu gibi Dubrovnikliler kendi şehirleri ve memleketlerindeymiş gibi korunacaklardır.

¹⁶ Biegman, *aynı eser*, s. 55.

¹⁷ Biegman, *aynı eser*, s. 56-59.

c. Osmanlı Devleti'nin dostu veya düşmanı olan memleketler halkı, karadan veya denizden Dubrovnik'e serbestçe gelip gidebileceklerdir. Onlara kimse müdahale etmeyecektir.

d. Dubrovnik tüccarları Osmanlı Devleti'ne ait bütün topraklarda serbestçe ticaret yapma hakkına sahiptirler. Tacirlerin yanlarında bulunan mallarına, hayvanlarına ve diğer eşyalarına dokunulmayacaktır.

e. Yollarda tüccarların yanlarında bulunan mallar için bâc resmi talep edilmeyecektir. Dubrovniklilerin Osmanlı topraklarına getirip sattıkları mallardan önceden %2 olarak ödedikleri vergileri %5'e çıkarılmıştır. Ancak Dubrovnik elçileri aşağıdaki taahhütlerin yerine getirilmesi şartı ile gümrük vergisinin %2'ye indirilmesini talep etmişlerdir: "İstanbul, Bursa ve Edirne hariç Rumeli'de ticaret üzere olan Dubrovnik tacirlerinin ödeyecekleri gümrük resimleri bir âmil vasıtasıyla toplansın. Âmili biz seçelim ve bu âmil üç yıllığına mukataâ usulü ile vergileri toplasın. Üç yıl için toplam 300.000 akçeyi Osmanlı Hazinesine ödeyelim. Eğer izin verirsiniz her yıl altı ayda bir 50.000 akçeyi İstanbul'a gönderelim. Siz de gümrük emninlerinin, gümrük vergisi için Dubrovniklilere yaptıkları müdahelere engel olun." Dubrovnik elçilerinin istekleri kabul edilmiş ve gümrük resmi %2 'ye indirilmişti.

f. Dubrovnik'e ticaret yapmak için gelen diğer devletlerin tüccarları Dubrovnik gümrüğünde eminlere %5 vergi ödeyeceklerdir. Dubrovnikliler, diğer tüccarların vergi ödememesi için onların mallarını kendilerinin malları gibi göstermeyeceklerdir. Eğer böyle bir durum tesbit edilirse hapsedileceklerdir.

g. İstanbul'da mallarını satan Dubrovnikliler %5, Bursa ve Edirne'de mallarını satanlar ise %3 gümrük vereceklerdir. Üç şehrin gümrükleri Dubrovnik mukataasına dahil değildir. Doğrudan devlet hazinesine gönderilecektir.

h. Dubrovnik tüccarları mallarını satamadıkları takdirde hiç bir vergi ödmeden istedikleri yere götürebileceklerdir.

ı. Şahit huzurunda borçlu olduğu ispat edilene kadar hiçbir Dubrovnikliye engel çıkarılmayacaktır.

i. Osmanlı topraklarında hile yapıp Dubrovnik'e kaçan biri olursa yakalanıp hakkında inceleme yaptırılacaktır.

j. Osmanlı topraklarında ölen Dubrovniklilerin geride bıraktığı herşeye beytü'l-malcilerde dahil olmak üzere kimse elkoymayacaktır. Eğer varisleri gelirse onlara teslim edilecektir.

k. Osmanlı Devleti ile savaş halinde olan devletlerin tüccarları ticaret için Dubrovnik'e gelirlerse kimse engel olmayacaktır.

l. Dubrovniklilerin borçlu oldukları ispat edilirse borçlarını ödeyeceklerdir. Eğer anlaşmazlıkları bir Müslümanla olursa kadı huzuruna çıkılacak ve ihtilâf, kadı tarafından halledilecektir.

3. Arşiv Vesikalarına Göre Dubrovnik Ahidnâmeleri

Dubrovnik'e verilen ahidnâmelere XVI.yüzyıla ait Osmanlı arşiv belgelerinde rastlanmamıştır. Ancak bir kısım belgede, ahidnâmelerin bahsi geçtiği gibi ahidnâmelere aykırı davranışlarda bulunulması veya meydana gelen anlaşmazlıkları ahidnâmelere göre çözümlene yoluna gidilmesi, ahidnâmeler hakkında az da olsa bilgi sahibi olunmasına imkan sağlamıştır.

Kanunî Sultan Süleyman devrinde Dubrovniklilere verilen ahidnâmenin varlığını ve hangi tarihte verildiğini bu vesikalardan biri vasıtasıyla öğrenmek mümkün olmaktadır¹⁸. III. Murad devrine ait bu belgede "...*dedem Sultan Süleyman zamanında 931 (1525) senesinde ahidnâme verilip...*" tarzındaki açıklamadan, ahidnâmenin varlığı ortaya çıkmaktadır. İskenderiye'de bulunan Venedik, İngiltere, Fransa ve Dubrovnik balyoslarının harbi memleketlerden gelen tüccarlara karışarak, her balyosun, hakkı olmadığı halde vergi almaya çalışması, tüccarların ticaretlerine engel olmaktadır. Bu yüzden limana artık tüccar uğramadığından hem iskele hem de mâl-ı mîrîye çok zarar

¹⁸ 26 Receb 994 (13 Temmuz 1586) de Mısır beylerbeyine gönderilen hüküm (KK., nr.108, s.123).

olmaktadır. Belgede açıklandığına göre, harbî tüccarlar hangi balyosa gidip gümrüklerini vermek isterlerse karışılmaması, kendilerine verilen ahidnâmeye uygun davranılması istenilmektedir.

Dubrovnik tacirlerinin Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapmaları ve buna ahidnâmeleri gereğince engel olunmaması yönündeki emirlerin yer aldığı belgelere çokça rastlanmıştır. Mısır ve İskenderiye beylerbeylerine hitaben gönderilen bir hükümde Dubrovnik tüccarlarının gümrüklerini verdikten sonra gemilerine, mallarına ve tüccarların adamlarına karışılmaması istenmemektedir¹⁹. Yine buna benzer bir hükümde ise²⁰ Marko adlı Dubrovnikli tacirin barçasıyla ticaretini serbestçe yapması , ayrıca gemisi karaya oturursa sahile vuran mallarının ve paralarının kendisine teslim edilmesi isteniyordu.

Dubrovnik tacirleri bazı kimseler tarafından ahidnâmelere uygun olmayacak şekilde ticaret yapmaya zorlanıyorlardı. “*Dubrovniklilere inâyet olunan ahidnâmeleri mucebince*”²¹ Osmanlı topraklarında ticaret yapma hakkını elde eden Dubrovniklilerden veresiye mal istenmesinin uygun ve rencide edilmelerinin münâsip olmadığı açıkça belirtilmektedir. 20 Ramazan 971 (12 Mayıs 1564)’de verilen hükümde ise Dubrovnik tacirlerine “..*ellerinde olan ahidnâmelerine ve olagelene muhâlif..*” kimsenin dahl ve taarruzda bulunmaması isteniyor, akçelerine ve mallarına el konulmamasının “*merhûm müşârünileyh*”²² tarafından emredildiği hatırlatılıyordu. Buna göre kendisi de (Kanunî) aynı şekilde davranılmasını istemektedir.

23 Safer 979 (18 Temmuz 1571) tarihli bir belgede levendlerin saldırısına uğrayan Dubrovnikli tüccarlara ve eşyalarına, ahidnâmeleri gereği dokunulmaması

¹⁹ Gurre-i Rebî’ülevvel 978 (2 Ağustos 1570), KK., nr. 222, s.24

²⁰ 16 Cemâziyelevvel 978 (16 Ekim 1570)’deyalılarda olan beylere, kadılara, dizdârlara, hassa reislere, kale dizdârlarına ve iskele eminlerine hitaben yazılmıştır (KK., nr.78, s.34).

²¹ 20 Cemâziyelevvel 978 (20Ekim 1570), KK., nr.78, s.36.

²² Bu Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim’dir (KK., nr.219, s.181).

istenmektedir²³. Ancak gerçekten Dubrovnikli olup olmadıklarının kadı tarafından belirlenmesi gerekmektedir. Bu belirleme işi, aynı belgeye göre, Kanunî Sultan Süleyman zamanından beri yürürlükteydi²⁴.

Ahidnâmelerde Osmanlı topraklarının her tarafında ticaret izni verilen Dubrovnikliler, karadan ve denizden bu ticareti gerçekleştirebileceklerdi. Karadan ticaret yapan tüccarlardan bahseden bir belgede, adet ve kanun üzere gümrüklerini verdikten sonra tüccarlara kimsenin karışmaması ve ahidnâmeye uygun olarak davranılması emredilmektedir²⁵. Trablus'a gemileriyle ticaret için gelen Dubrovniklilere müdahale edilmemesi için gönderilen bir emirde ise, "*kadimden olageldiği üzere gemileriyle ticâret için emn ü emân üzeredirler...*" ifadelerinin yer alması denizlerde de ahidnâmeye aykırı davranılamayacağını ortaya çıkarmaktadır²⁶. Benzer bir durumdan bahseden diğer bir belgede ise "*ahidnâme mucebince*" Dubrovniklilerin gümrüklerini verdikten sonra "*.gemilerine, espâb ve emvâllerine...*" dokunulmaması isteniyordu²⁷.

Dubrovnikli tüccarlar denizde seyr ü sefer halinde iken yakalandıkları zor durumlardan ahidnâmeleri sayesinde kurtulmaktaydılar. Mesela, denizlerde dolaşan levend kayıkları tarafından rahatsız edilen Dubrovniklilerin mallarına ve gemilerinde bulunanlara el konulduğu gibi tacirler, esir bile ediliyordu. Ancak bu gibi hallerde, vaziyetin duyulması üzerine gönderilen emirlerde, limanlara yanaşan levend kayıklarında zarara uğrayan veya esir edilen Dubrovniklilerin bulunduğu tespit edilirse

²³ KK., nr.79, s.166.

²⁴ "...sahih Dubrovnikli olduğu şer' ile zâhir ve ma'lûm olduktan sonra..." ve "...babam Sultân Süleyman Hân tâbe serâhu hükm verdiğin..."

²⁵ 14 Safer 979 (9 Temmuz 1571), KK., nr.78, s.258.

²⁶ 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.155.

²⁷ 10 Safer 980 (23 Haziran 1572), MZD., nr.1, s.12/132.

“..ahidnâme-i hümâyun mücebince...” kurtarılması ve “...ahidnâmeye mugâyir...” hareket edilmemesi istenmektedir²⁸.

Dubrovnikli tüccarlar sadece müslümanlarla değil harbî ve zimmîlerle de ticaret yapma hakkını ahidnâmeleri sayesinde elde etmişlerdi. Frenk ve yahudilerle değiş-tokuş usulü ile ticaret yapan Dubrovniklilerin rencide edilmelerinin ahidnâmelerine uygun olmadığı belirtilmektedir²⁹.

Muhtelif sancakbeylerine ve kadılara gönderilen hükümlerde, Dubrovnikli tüccarların ahidnâmelere uygun olarak serbestçe ticaret yapabilmelerinin sağlanması talep edilmektedir³⁰.

Ahidnâmelerde yazılı olmayan tarzda hareketlerde bulunanlar içerisinde kendilerinden en çok şikayet edilenler voyvodolar ve yasakçılardır. “...kadimden vilâyet-i Rûmeli’de emr-i şerif mücebince...” ticaret yapan Dubrovniklilere, yasakçıların ve voyvodoların mani olmasının yasaklanması, ahidnâmelerinde onlara sağlanan ticaret serbestliğinden kaynaklanmaktadır.

XVI. yüzyıla ait kaynaklarda Dubrovnik ahidnâmelerinin şartlarını havi bir kısım bilgiler mevcuttur. Ancak bunların yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Ahidnâmelerde Dubrovnikliler ile müslümanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için kadıya gidilmesi istenmektedir. Kadı, anlaşmazlıkların çözümünde belirleyici rol oynamaktaydı. 23 Zilhicce 992 (26 Aralık 1584) tarihinde Rumeli kadılarına gönderilen bir hükümde, kadıların anlaşmazlıkları daha I.Selim zamanında

²⁸ 6 Rebi‘ülâhir 979 (28 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.296. Ayrıca bkz. Selh-i Zilka‘de 979 (15 Mart 1572), KK., nr.79, s.40.

²⁹ 19 Receb 979 (18 Aralık 1571), KK., nr.79, s.261.

³⁰ 3 Ramazân 978 (29 Ocak 1571), KK., nr.222, s.180 ; 8 Zilka‘de 978 (4 Nisan 1571), KK., nr.78, s.165 ; 13 Safer 979 (8 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.40/350 ; 17 Rebi‘ülevvel 979 (12 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.261 ; 15 Cemâziyelevvel 981 (13 Eylül 1573), MD., nr.22, s.338/667.

verilen ahidnâmeye göre hallettikleri ortaya çıkmaktadır³¹. Anlaşmazlıkların halledilmesinden sonra kadının verdiği hükmü gösteren bir belgenin, Dubrovniklilerin yanlarında taşımalarının istenmesinin sebebi, daha sonra haklarında şikayetler vaki olursa bunların doğruluk derecesini belirlemek içindir³².

Dubrovnik tacirlerinden alınan gümrük resminin miktarını belirten sadece bir belgeye rastlanılmıştır³³. “..Dubrovnik’den gelip memâlik-i mahrûsede olan kasabâta sattığımız akmişeden her yüzde ikişer akçe verdik ba’dehu her yüzde beşer akçe vaz’ olup...ifadelerinden 1559’da Dubrovnik tacirlerinden önceden %2 olarak alınan gümrük resminin sonradan %5’e çıkarıldığı anlaşılmaktadır³⁴.

Yukarıda bahsedilen belgede aynı zamanda Dubrovnik tüccarlarının gümrük vergilerinin bir mültezim tarafından toplandığını “ ...Dubrovnik kapısında emin olan kimesneye vaki olan gümrüğü tamam olup...” şeklindeki ifadelerden anlamak mümkün olmaktadır.

10 Safer 973 (8 Eylül1565) tarihli başka bir belgede yer alan ifadeler de Kanunî döneminde gümrük vergilerinin alınmasında iltizâm usulünün yürürlükte olduğunu kanıtlamaktadır: “...Dubrovnik ahâlisi Dubrovnik çukasının gümrüğün iltizâm edüp...”³⁵. Yine aynı yıla ait başka bir belgede ise Dubrovniklilerin ahidnâme gereğince

³¹ “Dubrovnik bazirgânları adem gönderip memâlik-i mahrûsede bey’ ü şirâ’ ve kefâlet ve ticârete vesâir şer’e mütea’llik da’vâları oldukta ellerinde hüccet ve sûret-i sicil ve sicilin kayd olunmuş nesne bulunmayınca tezvîr ve telbîs ve şâhid-i zôr edenlerin da’vâları istimâ’ olunmaya deyi verilen hükm dedem Sultân Süleymân zamanında tecdid olunmağın müceddeden dahî hükm verildi.” (7 Cemâziyelâhir 992 (16 Haziran 1584), KK., nr.104, s.22b).

³² 22 Cemâziyelevvel 978 (22 Ekim 1570), KK., nr.78, s.60.

³³ 23 Safer 967 (24 Kasım 1559), KK., nr.61, s.96.

³⁴ Burada Dubrovnikli tüccarların %5 gümrük resminin fazla olmasından dolayı Kanunî’ye yaptıkları şikayetin kabul edildiğini ve gümrük resminin 1523’ün Kasım’ında %2’ye indirildiği belirtilmektedir. Ancak belgede, 1559’da %5 olarak zikredilmesi 1525-1559 yılları arasında gümrük resminin tekrar %5’e yükseltildiğini gösterir (Biegman, aynı eser, s.50).

³⁵ 10 Safer 973 (8 Eylül 1565)’de Üsküp kadısına Dubrovniklilerden tekrar gümrük talep edilmemesi için gönderilmiştir (MAD.,nr.2775,s.259).

göndermeleri gereken Dubrovnik gümrüğü mukataasının varlığını ve gönderilen paranın miktarını tesbit etmek mümkün olmaktadır³⁶. Gümrüğü iltizâm eden Nikola, 971(1563-1564) yılına ait gümrük mukataâsı parasından ilk önce 972 Zilhiccesinin 22. gününde (22 Temmuz 1565) 89.956 akçe, sonra 972 Zilhiccesinin 24. gününde (24 Temmuz 1565) 10.044 akçe, toplam 100.000 akçeyi Osmanlı hazinesine teslim etmiştir³⁷. Yalnız dikkat çekici olan, ahidnâmelerde her altı ayda bir ödeneceği taahhüt edilen bu paranın yıllık olarak ödenmesidir. Ayrıca, 7 Zilkade 988 (26 Aralık 1580) tarihli bir hükümde, Dubronik beylerinin gümrük mukataâsı paralarını göndermemelerinden şikayet edilerek, toplam 101.400 akçelik parayı göndermede acele etmeleri isteniyordu³⁸.

Osmanlı topraklarında ölen Dubrovniklilerin mallarına beytûlmâlcı da dahil olmak üzere kimse tarafından dokunulmayacaktı. Ölen kimsenin malları varislerine teslim edilecekti: “...Dubrovnik beylerine verilen ahidnâmelerde Dubrovnikten bir kimesne benim memâlik-i mahrûseme gelip mürd olsa rızkına telefû'l-malcılar dahl eylemeyeler şöyle ki Dubrovnikten vereseşi gelip zabt eyleye ki bu kayd olunduğu ecilden..³⁹”

Borçların ve karşılığı sonradan ödenmek şartıyla alınan ticari malların paralarının geri ödenmemesi yüzünden ortaya çıkan ihtilâfların çözümü için yazılmış olan belgelerde ahidnâmelerin bu hususla ilgili olan şartlarına da yer verilmiştir. Bahsedildiği üzere, Dubrovniklilerden borç veya mal alıp kaçan olursa yakalanacak ve borçları tahsil edilecekti. Aynı şekilde Dubrovnikli borç alıp kaçarsa Dubrovnik beyleri tarafından yakalanacak, gerekirse Dubrovnik'te bulunan mallarından borcunun karşılığı

³⁶ 4 Muharrem 973 (2 Ağustos 1565), MAD., nr.2775, s.14.

³⁷ Kanunî'nin tahta çıkmasından hemen sonra kaldırılan gümrük mukataâsı uygulaması, 1523'de yeniden yürürlüğe konulmuş, III.Murad ve daha sonraki padişahlar döneminde de devam etmiştir (Biegman, *aynı eser*, s.50).

³⁸ MD., nr.36, s.12/36.

³⁹ bkz. dipnot 27.

alınacaktı. Yalnız bir Dubrovniklinin borcu yüzünden başka bir Dubrovnikli rencide edilmeyecekti.

Bir yahudiden mal alıp sahibine hakkını göndermeyen Dubrovniklinin yakalanması için Dubrovnik'e gönderilen yazıda bu konu ile alakalı ahidnâme maddesi şöyle belirtilmekteydi :“...Dubrovnik beylerine verilen ahidnâmelerde bu câniblerde bir kimesne deyn etmeyip nakd veyâhud metâ' alıp gasp edip çıkıp vilâyetine vardıkda alıp gittiği her ne ise ol vilâyetin beyleri ile halâs edüp göndermek şart olmuştur...”⁴⁰. Buna benzer başka bir olayda, Dubrovnikli tüccardan alacağını tahsil edemediği için diğer Dubrovniklileri rahatsız eden yahudi tüccarın şikayet edilmesi üzerine gönderilen hükümde ise şöyle denilmektedir:“...ol bahâne ile şer'-i şerîfe muhâlif ve ahidnâme-i hümâyuna mugâyir Dubrovnikli tacirleri rehine vermeyüp etmeyeler...”⁴¹.

B. Dubrovniklilere Verilen Ticaret İzinleri

Dubrovniklilerin Osmanlı topraklarında daha kolay ticaret yapmalarını ve mallarının güvenliğini sağlamak amacı ile ahidnâmelerinin dışında zaman zaman ticarî izinler verilmekteydi. Bu ticarî izinler içerdikleri bazı bilgiler açısından önemlidir.

1. Ticaret İzinlerinin Verilme Sebepleri

Dubrovniklilerin ahidnâmeleri dışında, ahidnâmeleri destekleyici mahiyette olan ticarî izinler genellikle Dubrovniklilerden gelen istek üzerine veriliyordu. Ferdî olarak verilenlerin dışında ayrıca tüm Dubrovniklileri ilgilendirecek şekilde hazırlananlar da vardı.

⁴⁰ 5 Rebi'ülâhîr 987 (3 Haziran 1579), MD., nr.36, s.291/771.

⁴¹ 20 Şa'bân 980 (26 Aralık 1572)'de Mısır beylerbeyi ve kadısına gönderilen hüküm için bkz. MD., nr.45, s.200/2362.

10 Safer 979 (5 Temmuz 1571)'de Trablus kadısına hitaben yazılan bir hükme göre, buraya gelen tüm Dubrovnikliler rahatlıkla ticaret yapabileceklerdi⁴². 8 Zilka'de 979 (23 Mart 1572)'de bir Dubrovnikli tüccar, ticaret izni için Osmanlı idaresine başvurmuştu. Kurallara uyması şartıyla Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapmasına izin verilmişti⁴³.

Dubrovniklilere verilen ahidnameler her padişahın tahta çıkmasından sonra yenileniyordu. Ticarî izinlerde de aynısını görmek mümkündür. Osmanlı padişahları kendisinden önceki padişahların verdiği izinleri onaylıyorlar ve bu onaydan ilgili yerleri haberdâr ediyorlardı. Mesela, 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571)'de Mısır valisi ve diğerlerine gönderilen, ticaret iznini hâvî bir hükümde, bu tarihte Osmanlı padişahı olan II.Selim, bu nevi ticaret izinlerinin kendisinden önce babası zamanında da verildiğini ifade ediyordu. Ayrıca kendisinin de bunu tasvip ettiğini belirtiyordu⁴⁴.

Ticarî izinler, Dubrovniklilerin haksızlığa uğramaları üzerine, haksızlığı ortadan kaldırmak amacı ile de veriliyordu. Yollarda bazı görevliler tarafından durdurulan Dubrovnikliler bazen kasten, bazen yanlışlıkla alıkonularak ticaretleri engelleniyordu. Bu gibi hallarla karşılaşmalarının pek muhtemel olduğunu bilen Dubrovnikliler, yola çıkmadan önce gerekli izinleri alıyorlardı. Almayanlar ise yukarıda belirtilen sorunlarla karşı karşıya kalıyorlardı. Tüccarlar, sonradan ilgili yerlere başvurarak ticaret yapma haklarının olduğunu ispat ediyorlardı. Dubrovnik tüccarlarının haksızlığa uğradıklarını haber vermeleri üzerine 4 Receb 978 (2 Aralık 1570)'de Rumeli kadılarına gönderilen bir hükümde, bazı yasakçı ve voyvodaların Dubrovniklileri haksız yere durdurarak alıkoymalarının kanunlara ve ahidnâme şartlarına uygun olmadığı hatırlatılıyordu⁴⁵.

Ticarî izinlerin verilmesi, Osmanlı Devleti açısından da önemliydi. Çünkü her zaman ihtiyaç duyulan ve ticareti yasaklanan bir malın, tüccarlar tarafından kaçak

---

⁴² KK., nr.79, s.155.

⁴³ KK., nr.78, s.165.

⁴⁴ KK., nr.79, s.166.

⁴⁵ KK., nr.78, s.70.

olarak götürülmesi ihtimali vardı. İzin almayanlardan zaten şüpheleniliyordu. İzni olanlar ise gerekli bütün kontrollerden geçiriliyorlardı. Görevliler gerekli tüm araştırmaları yapma hususunda ikaz ediliyordu.

2. Ticaret İzinlerinin İçeriği

a. Dubrovnik tüccarları eskiden beri gemileriyle Osmanlı topraklarına gelerek kanun ve kurallara riayet ederek ticari faaliyetlerde bulunmaktadırlar⁴⁶.

b. Dubrovnikliler karadan da ticaret yapabileceklerdir⁴⁷.

c. Tüccarlar, Dubrovnikli olduklarını ispat edeceklerdir⁴⁸.

d. Tacirler, Osmanlı topraklarında ticaret yapabilmeleri için tüm vergi ve gümrüklerini ödeyeceklerdir⁴⁹.

e. Dubrovnikliler ihrâcı yasaklanmış malları, silahları ve terekeyi alıp satamayacaklardır. Ticaret yapmaları yasaklanan yerlere gitmeyeceklerdir⁵⁰.

⁴⁶ “...Dubrovnik tâcirleri kadîmden olageldiği üzere gemileriyle ticâret için emn ü emân üzere ol cânibe varıp adet ve kânûn üzere ...” (10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.155). Ayrıca bkz. 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571), KK., nr.79,s.166 ; 17 Rebî‘ülevvel 979 (10 Ağustos 1571), KK., nr,79, s.261.

⁴⁷ “...Dubrovnik bazirgânları karadan Dubrovnik’e metâ‘ alıp götürdüklerinde yolda ve izde...” (13 Safer 979 (8 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.40/350). Ayrıca bkz. 14 Safer 979 (9 Temmuz 1571), KK., nr.78, s.257. Dubrovniklilerin hem denizden hem de karadan ticaret yapma izni için bkz. 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.22.

⁴⁸ “...Dubrovnik tâcirlerinden espâb ve emvâlin alan levend kayıkları taht-ı hükümetinize uğradıkta aldıkları espâb ve âdem sahih Dubrovnikli idüğü şer‘ ile zâhir ve ma‘lûm olduktan sonra...” (23 Safer 979 (18 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.166).

⁴⁹ “...Dubrovnikli arzuhâl sunup kadîmden gemileri Mısır İskenderiyesi’ne teveccüh ile varıp gelmişler ise kemâkân varup kânûn üzere gümrüklerin edâ ettikten sonra...” (Gurre-i Rebî‘ülevvel 978 (3 Ağustos 1570), KK., nr.222, s.24).

f. Ticaret için gerekli tüm şartları yerine getiren Dubrovnikli tüccarlara, görevliler kanunlara ve ahidnamelere uygun olarak davranacaklardır. Görevliler Dubrovniklilerin gemilerine, gemilerde bulunan mallarına, eşyalarına ve adamlarına da Osmanlı topraklarına geldiklerinde ve gittiklerinde karışmayacaklardır⁵¹.

g. Görevliler, Dubrovniklilerin mallarını kontrol edecekler ve ticareti yasaklanan mallar hususunda dikkatli olacaklardır⁵².

h. Dubrovnik gemileri karaya oturursa, Dubrovniklilere ve mallarına dokunulmayacak, etrafa dağılan mallar toplanarak sahiplerine verilecek, Dubrovniklilerin ihtiyaç duydukları malları paraları ile almalarına kimse müdahale etmeyecektir⁵³.

⁵⁰ "...ama bu bahâne ile emr olunmayan kazâlardan hilâf-ı emr tereke ve yarâğdan ve fermân olunmayan metâ'ı alıp Dubrovnik'e iletmelerinden hazer eylesiniz..." (4 Receb 978 (2 Aralık 1570) , KK., nr.78, s.70).

⁵¹ "...Dubrovnik tâcirleri taht-ı hükümetinizde kendi hallerinde rençberlik ederlerken bazı kimesne vech-i meşrûh üzere rencide eyledikleri vâki' ise men' edüp şer'-i şerife ve ellerinde olan ahidnâmelerine ve olagelene muhâlif Dubrovnikli tâcirlerine kimesneyi dahl ve taarruz ettirmeyesiz..." (20 Cemâziyelevvel 978 (20 Ekim 1570), KK., nr.78, s.36). "...adet ve kânûn üzere gümrüklerin tamam edâ edip rençberlik ederlerken hilâf-ı şer'-i şerif gemilerine ve içinde olan ademlerine ve espâb ve emvâline kimesneyi dahl ve taarruz ettirmeyesiz..." (10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.155).

⁵² ...ama bu bahâne ile gemilerine hilâf-ı emr-i şerif tereke ve sâire memnû' olan metâ'ı tahmîl edip alıp gitmekden hazer eylesiniz..." 17 Rebi'ülevvel 979 (10 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.261.

⁵³ 13 Cemâziyelevvel 978 (13 Ekim 1570) , KK., nr.222, s.58 ve 16 Cemâziyelevvel 978 (16 Ekim 1570), KK., nr.78, s.34. 14 Muharrem 1013 (13 Haziran 1604)'de Ereğli ve Rodosçuk kadınlarından, bu iki yer arasında karaya vuran Dubrovnik gemisine yardımcı olmaları, etrafa saçılan mallarını toplamada hassasiyet göstermeleri istenmişti (KK., nr.155, s.18).

II. DUBROVNIKLİLERİN TİCARİ FAALİYETLERİ

A. Dubrovniklilerin Ticaret Usûlleri

Dubrovnik tüccarları Osmanlı topraklarında çeşitli usullerle ticaret yapıyorlardı. Farklı biçimlerde gerçekleşen bu usuller , Dubrovniklilerin buldukları yerde alışveriş yaparken kendileri için en uygun olanı seçmelerinden kaynaklanıyordu.

Osmanlı topraklarına mal getiren götüren veya yerleşen tüccarlar, münasebetleri olan kişileri ve buldukları yerlerin şartlarını yakından tanyıyorlardı. Ayrıca başlangıçta hiçbir zorlama olmadan kendiliğinden oluşan ticarî ilişkilerde, Dubrovnik tüccarları iyi kazanç elde etme planlarıyla hareket ediyorlardı.

1. Osmanlı Topraklarına Mal Getirip Satanlar

Dubrovnik tacirleri yanlarındaki mallarını satarak geri dönüyorlardı. Ticaret için geldikleri yerler genellikle her zaman uğradıkları yerler oluyordu. Erdel'e gelen tüccarlar çok eskiden beri akmişe satıyorlardı⁵⁴. Üsküb'de tüccarlar Dubrovnik çukasının ticaretini yapıyorlardı⁵⁵.

3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570)'deki bir emre göre, Dubrovnikliler İstanbul'dan kendi memleketlerine kadar olan her yerde yapağı satabileceklerdi⁵⁶.

Mısır'a gelen Dubrovnik tacirleri herhangi bir yerde satamadıkları mallarını başka bir yere götürerek satıyorlardı. Mesela, İskenderiye'ye getirdiği eşyalarını satamayan tüccarlar, bir de Bulak'da şanslarını deniyorlardı⁵⁷.

⁵⁴ 15 Cemâziyelevvel 972 (19 Aralık 1564), MD., nr.6, s.299/640.

⁵⁵ 10 Safer 973 (8 Eylül 1565) , MAD., nr.2775, s.259.

⁵⁶ KK., nr.78, s.51.

⁵⁷ 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1639 ve 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

2. Mal Alıp Götürenler

Osmanlı şehirlerinden ve limanlarından aldıkları malları tüccarlar ya diğer Osmanlı şehirlerine ya da Dubrovnik'e götürerek satıyorlardı. Nikola adlı Dubrovnikli, Üsküb'den satın aldığı yapağıyı istediği yerde satma izni almıştı⁵⁸. Yine Üsküb'de başka bir Dubrovnikli, buradan alacağı malları Dubrovnik'de satabilecekti⁵⁹.

25 Cemâziyelevvel 978 (25 Ekim 1570)'de çok eskilerden beri Rumeli'den satın aldıkları malları Dubrovnik'e götürün tüccarlar bundan sonra da aynı şekilde ticaret yapabileceklerdi⁶⁰. 13 Safer 979 (9 Temmuz 1571) tarihli bir hükümdede ise Dubrovnik tüccarları karadan Dubrovnik'e mal alıp götürdüklerinde kimse mani olamayacaktı⁶¹.

Bazen Dubrovniklilere aldıkları malları başka yerlere götürüp satma izni verilmiyordu. Sofya'dan pamuk ve pamuk ipliği satın alan bir Dubrovnikliye bunları yalnız Sofya'da satma izni verilmişti⁶².

3. Veresiye Ticareti Yapanlar

Dubrovnikli tüccarlar mallarını veresiye yani verdikleri malların parasını daha sonra alm ak üzere ticaret yapıyorlardı. Mesela, Rumeli'de iki Dubrovnikli ticaretini

⁵⁸ 5 Cemâziyelevvel 971 (21 Aralık 1563), KK., nr.219, s.94.

⁵⁹ 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570),KK., nr.78, s.50.

⁶⁰ “ Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderüp tâcirleri kadîmden vilâyet-i Rumeli'nde emr-i şerif mûcebince alıp Dubrovnik'e iletegeldikleri metâ'ı...”(KK., nr.222, s.104). 8 Zilka'de 978 (5 Nisan 1571)'de Dubrovniklilere her şehirden mal alıp, istedikleri yerde satma izni verilmişti (KK., nr.78, s.165). 10 Safer 980 (22 Haziran 1572) tarihli bir hükme göre ise, İskenderiye, Kıbrıs ve Trablus'a gelen Dubrovnik gemileri çeşitli mallar alarak bunları başka yerlerde satıyorlardı (MZD., nr.1, s.12/132).

⁶¹ MD., nr.15, s.40/350.

⁶² 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571) , KK., nr.78, s.146. Benzer bir durum için bkz. 19 Şevvâl 978 (15 Mart 1571) , KK., nr.222, s.220.

yaptıkları çuka ve kumaşı veresiye satmışlardı⁶³. Berkofça'da bulunan Dubrovnikli Petri, bazı görevlilere yine veresiye kumaş ve çuka vermişlerdi⁶⁴. Mısır'da bahar âmili olan İsak da, Dubrovnik balyosu İstefan'a veresiye mal vermişti⁶⁵.

Veresiye ticaret yapmak istemeyen Dubrovnikliler, bazı kişiler ve görevlilerin engellemeleriyle karşı karşıya kalıyorlardı. Bazen mallarına el konuluyor, bazen de kendilerine iftira atılıyordu. Hatta seferlere götürülme tehdidine dahi maruz kalıyorlardı. Meselâ, 3 Safer 1009 (14 Ağustos 1600) tarihli bir hükme göre, Estepan adlı bir Dubrovnikli tüccar, Rumeli'de müslümanlara verdiği malların parasını sonradan alacaktı. Ancak parasını alamadığı gibi kendisine casusluk yaptığı iftirası da atılmıştı⁶⁶. Veresiye ticaretin yolaçtığı sorunlar, ticarî ihtilâflar konusunda daha geniş olarak incelenecektir.

Hemen belirtmek gerekir ki, veresiye verdikleri malların karşılığını almak isteyen tüccarlar Osmanlı Devleti'ne başvuruyorlardı. Bunun dışında başka yolları deneyenler de vardı. Mesela tüccarlar alacaklarına karşılık olarak başka malları talep ediyorlardı⁶⁷. Yukarıda bahsedilen bahar âmili İsak ise, Estefan öldüğü için Osmanlı Devleti'nin aracılığı ile alacağı olan 3345 altını Dubrovnik beylerinden talep etmişti.

4. Değiş-Tokuş Ticareti Yapanlar

Dubrovnikli tüccarlar, ticaret yapacakları yerlere getirdikleri malları, ihtiyaç duydukları başka mallardan almak sureti ile değiş-tokuş ediyorlardı. Mısır'da bir

---

⁶³ 20 Cemâziyelevvel 978 (20 Ekim 1570), KK., nr.78, s.36. Yine, 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571)'de Rumeli'de tüccarlık yapan başka bir Dubrovnikli bazı görevlilere veresiye kumaş ve çuka vermişti (KK., nr.78, s.146). Ayrıca bkz. 22 Zilhicce 979 (6-7 Mayıs 1572), KK., nr.78, s.209.

⁶⁴ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334.

⁶⁵ 5 Rebî'ülâhîr 987 (3 Haziran 1579), MD., nr.36, s.291/771.

⁶⁶ Aynı hükümde Dubrovniklilerin tehlikeli yerlerde ata binip ak dülbend sarınmalarına karşılanmaması da istenmektedir (KK., nr.140, s.54a).

⁶⁷ 13 Rebî'ülevvel 987 (10 Mayıs 1579), MD., nr.37, s.240/2846.

Dubrovnikli kendi mallarını verip yerine başka mallar almıştı⁶⁸. Yine Mısır'da açtığı dükkanda bir Dubrovnikli, sattıklarının yerine başka mallar alıyordu⁶⁹.

İskenderiye'ye gelen Dubrovnikliler, yanlarındaki çuka ve kumaşı vererek yerine başta fülül olmak üzere diğer baharatlardan alıyorlardı. Baharatları da yine çuka ve kumaş almak üzere başka tüccarlara satıyorlardı⁷⁰.

5. Osmanlı Topraklarında Dükkan Açanlar

Osmanlı topraklarında yaşayan Dubrovniklilerden bahsedilirken yaşadıkları yerlerde açtıkları dükkanlarda alış veriş yaptıkları da belirtilecektir. Gerek Rumeli'de gerekse diğer Osmanlı topraklarına yerleşen Dubrovnikliler özellikle kumaş ve kumaş cinsinden olan malların ticaretini yapıyorlardı.

B. Dubrovniklilerin Ticarî Faaliyetlerde Buldukları Yerler

Dubrovnik tacirlerini Osmanlı Devletinin hemen her yerinde görmek mümkündür. Asıl uğraşları ticaret olan Dubrovniklilerin kendilerine tanınan geniş ticarî haklar sayesinde kendi açılardan ticaretin en iyisini yapmaya çalışıyorlardı.

XVI. yüzyılda Dubrovniklileri Rumeli'den Balkanlar'a, Akdeniz'den Mısır'a, Anadolu'dan İstanbul'a kadar hemen her yerde görmek mümkündür. Ticarî faaliyetlerin yoğunlaştığı Üsküb, Filibe, İzmir, Sofya ve İskenderiye gibi şehirler ve limanlar Dubrovniklilerin adeta uğrak yeriydi.

⁶⁸ 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.153.

⁶⁹ 6 Receb 979 (24 Kasım 1571)'da bazı asker ve tüccarlar Dubrovnikli tüccarın değiş-tokuş etmesini sebep yokken engelliyorlardı (MD., nr.15, s.195/1642).

⁷⁰ "... Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderip Mısır'da, İskenderiye'de ticâret eden Dubrovnikli, müslüman ve firenk, yahudi bazirgânlar çuka ve kumaş verüp onlar fülül vesâir bahar espâbın değış tokuş edip ol espâbı sâir tâcirleriyle kumaş ve çukaya tebdil edip..." (19 Receb 979 (17 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370).

Denizlerde, sahip oldukları ticaret filolarıyla XVI. yüzyılın önemli denizlerinde ticaret yapan Dubrovnikliler, karada ise daha çok Rumeli ve Balkanlar'da bulunuyorlardı.

1. Rumeli ve Balkanlar

Rumeli ve Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu bölge Dubrovnik Cumhuriyeti'ne çok yakın olduğu için kolaylıkla ticaret yapma imkanına sahiptiler. Bunun yanında, Balkanlar'daki ticarî faaliyetlerden Dubrovnik ve diğer devletler büyük çıkarlar sağlıyorlardı. Çünkü, buradan aldıkları düşük fiyatlı malları başka pazarlarda çok fazla kâr yaparak satma imkanına sahiptiler⁷¹.

23 Safer 967 (24 Kasım 1559)'de Dubrovnik tacirlerini ilgilendiren hususları içeren padişahın emrinin bütün Rumeli kadılarına gönderilmesi oldukça anlamlıdır. Çünkü, aynı zamanda Dubrovniklilerin buraya geldiklerinin de göstergesidir⁷².

Üsküb, Dubrovniklilerin sık uğradığı bir şehirdi. Özellikle yapağı almak isteyen Dubrovnikliler buraya geliyorlardı⁷³. Buraya Dubrovnik çukası getirilip satılıyordu⁷⁴. Dubrovnik'den Üsküb'e ve Üsküb'den Dubrovnik'e tüccarların gidiş-gelişleri serbest olmakla birlikte Osmanlı Devleti tarafından bir kısım haklı sebeplerden dolayı kontrol

---

⁷¹ Braudel, *aynı eser*, I, s. 211, 259.

⁷² Burada Dubrovniklilerden ikinci kez vergi istenilmemesi ve Osmanlı topraklarında ölen Dubrovniklilerin mallarının yasal varislerine teslim edilmesinin gerekli olduğundan bahsedilmektedir (KK., nr.61, s.96). Rumeli kadılarına ve diğer görevlilere hitaben yazılan ve Dubrovniklilerle ilgili birçok belge vardır. Bunlardan sadece biri 13 Cemâziyelevvel 978 (13 Ekim 1570) tarihli olup KK., nr.222, s.58'de bulunmaktadır.

⁷³ 5 Cemâziyelevvel 971 (21 Aralık 1563), KK., nr.219, s.94.

⁷⁴ 10 Safer 973 (7 Eylül 1565), MAD., nr.2775, s.259.

altında tutuluyordu⁷⁵. Bazen bu iki yer arasında ticaretin yasaklandığı zamanlar bile oluyordu⁷⁶. Ayrıca burada yaşayan Dubrovniklilerde vardı⁷⁷.

Sofya, Dubrovnikliler için önemli bir ticaret şehri idi. XV. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Dubrovnik'in Balkanlardaki kolonisi haline gelen Sofya'da özellikle tüccarlar kumaş ticareti yapıyorlardı⁷⁸.

Sofya'da Dubrovnikli tacirlere rastlamamak mümkün değildi⁷⁹. 17 Şevval 978 (13 Mart 1571)'de Sofya'da ticaret yapan bir Dubrovniklinin mallarına düşmana götürüldüğü gerekçesiyle elkonulmuştu⁸⁰. Tüccarlar buradan aldıkları pamuk ipliğini yine burada yerli halka satmak zorundaydılar⁸¹. Ayrıca Sofya'daki zimmîlerle ticarî ilişkileri olan Dubrovnikliler de vardı⁸².

Dubrovnik tacirlerinin buldukları diğer şehirler ise Hersek⁸³, Prevadi⁸⁴, Erdel⁸⁵, Novesin ve Mostar⁸⁶, Yenipazar ve Alacahisar⁸⁷, Şumnu⁸⁸, Niğbolu⁸⁹, Silistre⁹⁰, Berkofça⁹¹, Filibe⁹² ve Bosna'dır⁹³.

⁷⁵ 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.50.

⁷⁶ 19 Ramazân 979 (5 Şubat 1572), MD., nr.16, s.262/514.

⁷⁷ 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1571), MD., nr.18, s.98/214.

⁷⁸ Sofya'nın dışında Belgrad, Saraybosna ve Edirne'de de Dubrovnikliler yoğun ticarî faaliyetler içerisindeydiler (Halil İnalçık, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, Londra 1994, s.136).

⁷⁹ 20 Ramazân 971 (2 Mayıs 1564)'de Sofya'da ticaret yapan bir Dubrovnikliye veresiye vermediği için zor kullanılmasından bahsetmektedir (KK., nr.219 ,s.181). Aynı durum için bkz. 20 Cemâziyelevvel 978 (20 Ekim 1570), KK., nr.78, s.36.

⁸⁰ KK., nr.78 , s.146.

⁸¹ 19 Şevvâl 978 (15 Mart 1571), KK., nr.222, s.220.

⁸² 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334.

⁸³ 9 Şevvâl 971 (21 Mayıs 1564), KK.,nr.219, s.192 ; 18 Muharrem 980 (1 Haziran 1572), KK. , nr.225, s.26 ; 29 Cemâziyelâhir 989 (2 Ağustos 1581) ,MD., nr.42, s.66/291.

⁸⁴ 23 Ramazan 971 (5 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.181.

⁸⁵ 15 Cemâziyelevvel 972 (19 Aralık 1564), MD., nr.6, s.229/640.

2.Kuzey Afrika

Mısır'ın İskenderiye Limanı, Dubrovniklilerin ticaret amacıyla buldukları önemli bir şehirdi. Burada konsoloslarının bulunmasının yanısıra çeşitli malların satışının yapıldığı dükkanları da mevcuttu. Müslüman, yahudi ve frenk tüccarlarıyla ticaret yapan Dubrovnikliler, gemileriyle de çok sık İskenderiye'ye geliyorlardı. Gurre-i Rebî'ülevvel 978 (3 Ağustos 1570)'de gemileriyle İskenderiye'ye gelen Dubrovniklilerin serbestçe ticaretlerini yapmaları için görevliler ikaz edilmişti⁹⁴.

Diğer bir liman ise Bulak idi. Dubrovnikliler genellikle İskenderiye'de satamadıkları mallarını buraya getiriyorlardı⁹⁵. Dimyat ve Reşid limanlarına da uğrayan Dubrovnik tacirleri vardı⁹⁶.

---

⁸⁶ 11 Muharrem 973 (11 Ağustos 1565)'de Novesin ve Mostar'a gelen Dubrovnik tacirlerinden *raiyyet ve filori resmi* almak isteyen emin ve âmillerin almamaları kendilerine hatırlatılmaktaydı (MAD., nr.2775, s.79). Ayrıca Novesin için bkz. 27 Şa'bân 979 (16 Ocak 1572), MD., nr.10, s.116/185.

⁸⁷ 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.51.

⁸⁸ 13 Ramazân 978 (9 Şubat 1571), KK., nr.222, s.184 ve 16 Ramazân 978 (12 Şubat 1571), KK., nr.78, s.115.

⁸⁹ 16 Ramazân 978 (12 Şubat 1571), KK., nr.78, s.115.

⁹⁰ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334. Silistre'de yaşayan Dubrovnikliler için bkz. Evâhır-i Muharrem 994 (22 Ocak 1586), MD., nr.60, s.181/424.

⁹¹ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334.

⁹² 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571), KK., nr.78, s.146 ve 17 Rebî'ülâhir 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.78, s.303.

⁹³ 16 Zilka'de 981 (17 Mart 1574), MD., nr.24, s.16/43. Balkanlar'daki Dubrovniklilerin ticaret yaptığı yerler için ayrıca bkz. İnalçık-Quataert, *aynı eser*, s.264.

⁹⁴ KK., nr.222, s.24. İskenderiye'deki Dubrovnikliler ile alakalı bir çok arşiv vesikası mevcuttur. Bunlardan bazıları için bkz. 2 Safer 979 (26 Haziran 1571), KK., nr.79, s.144 ; 23 Rebî'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.225 ; 19 Receb 979 (7 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370.

⁹⁵ 6 Receb 979 (4 Kasım 1571)'de Bulak İskeleyine gelen Dubrovnikliler'den ikinci kez vergi talep edilmesi üzerine gönderilen hükümlerde görevlilerin ahidnâme şartlarına uygun hareket

Trablusşam'a da çok eski zamanlardan beri Dubrovnikliler gelmekte ve ticarî faaliyetler içerisinde bulunmaktaydılar. Burada ticaretlerini rahat yapmaları için idareciler uyarılıyordu⁹⁷. Kıbrıs'a mîrî silah ve barutu götüren Dubrovnik gemisi daha sonra Trablusşam'a gitmişti⁹⁸.

3. Akdeniz ve Ege Liman ve Adaları

Dubrovnikliler yolları üzerinde bulunan Akdeniz ve Ege adalarına da uğruyorlardı. Getirdikleri malları buralarda satan Dubrovnikliler, gerektiğinde ticarî mallardan satın alıyorlardı. Girit'e⁹⁹ gelen Dubrovnik gemilerinin yanında Sakız'a¹⁰⁰, Kıbrıs'a¹⁰¹, Korfu'ya¹⁰² ve Mesina'ya¹⁰³ giden gemiler de vardı. Ayrıca Koron¹⁰⁴ ve Moton¹⁰⁵ limanları önünde de Dubrovnik gemilerine rastlamak mümkündür.

Bunlardan başka ayrıca Dubrovnik gemileri önemli bir liman olan Beyrut'a da uğruyorlardı¹⁰⁶.

---

etmeleri istenmektedir (MD., nr.15, s.195/1639). Aynı durum için bkz. 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

⁹⁶ 19 Safer 980 (2 Temmuz 1572), MD., nr.19, s.166/346.

⁹⁷ 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.155. Ayrıca bkz. 17 Rebi'ülâhir 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.79, s.261 ; 10 Safer 980 (22 Haziran 1572), MZD., nr.1, s.12/132.

⁹⁸ 24 Safer 979 (19 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.53/459.

⁹⁹ 24 Safer 979 (19 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.53/459 ve 19 Safer 980 (2 Temmuz 1572), MD., nr.19, s.166/346.

¹⁰⁰ 17 Rebi'ülâhir 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.79, s.261.

¹⁰¹ 10 Safer 980 (22 Haziran 1572), MZD., nr.1, s.12/132 ve 17 Şevvâl 984 (9 Ocak 1577), MD., nr.29, s.128/316.

¹⁰² 19 Safer 980 (22 Haziran 1572), MD., nr.19, s.166/346.

¹⁰³ 25 Receb 984 (18 Ekim 1576), MD., nr.28, s.171/397.

¹⁰⁴ 15 Cemâziyelevvel 981 (13 Eylül 1573), MD., nr.22, s.338/667.

¹⁰⁵ 2 Cemâziyelâhir 985 (18 Temmuz 1577), MD., nr.31, s.173/390.

¹⁰⁶ 17 Rebi'ülâhir 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.79, s.261.

4. İstanbul ve Anadolu

İstanbul'da ticaretle uğraşan Dubrovniklilerden Galata'da ikâmet edenler bulunuyordu¹⁰⁷. Ayrıca Dubrovnik gemileri mal almak veya yüklemek için İstanbul'a geliyorlardı.

İzmir, Dubrovniklilerin öteden beri ticaret yaptıkları önemli bir liman şehriydi. İzmir'e gelen Dubrovniklilerin ticaretlerini usüle uygun olarak yaptıklarında kendilerine zorluk çıkarılmamasını isteyen emirlere bakılacak olursa Dubrovniklilerin buraya çok sık uğradıkları anlaşılmaktadır¹⁰⁸. Kaçak mal taşıyan Dubrovnik gemilerine de sık rastlanıyordu. Kaçakçılık amacıyla İzmir limanına gelen Dubrovnik gemileri için yapılacak tek şey bunların alıkonulması idi¹⁰⁹. Foça'ya da ticaret amacıyla gelen Dubrovnikliler vardı¹¹⁰.

Bursa, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin önemli bir ticaret şehriydi. Dubrovnikli tüccarlar, Foça iskelesine çıkarak Manisa üzerinden Bursa'ya geliyorlardı. Ticaretleri öylesine gelişmişti ki, burada bulunan acentaları ve kredi müesseseleri dışında bir defasında Bursa'ya getirdikleri mallar için 16.800 akçelik gümrük vergisi ödemişlerdi¹¹¹.

İstanbul'a ulaşmak isteyen Dubrovnik gemileri doğal olarak boğazlardan geçmek zorundaydılar. Buralardan geçen Dubrovnik tüccarları boğaz hisarlarına da

---

¹⁰⁷ 20 Muharrem 986 (29 Mart 1578), MD., nr.34, s.52/109 ve 23 Muharrem 986 (2 Nisan 1578), MD., nr.34, s.129/279.

¹⁰⁸ 10 Zilka'de 979 (25 Mart 1572), KK., nr.222, s.247 ve Selh-i Zilka'de 979 (15 Nisan 1572), KK., nr.79, s.40.

¹⁰⁹ 14 Receb 979 (2 Aralık 1571), MD., nr.10, s.224/342.

¹¹⁰ 17 Rebi'ülâhir 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.79, s.261.

¹¹¹ Bursa'ya getirdikleri kumaş ve çeşitli dokumalar, Dubrovnikliler ile yerli tüccarların rekabetine sebep oluyordu. Hatta, bu rekabet Bursa'daki yerli dokumacılığın gerilemesine bile sebep olmuştu (Dalsar, *aynı makale*, s.411-412).

demir attıkları oluyordu¹¹². Yine Rodosçuk (Tekirdağ)'da yaşayan Dubrovnikliler olduğu gibi¹¹³ İstanbul'dan yüklediği malla yola çıkan ve Rodosçuk yakınlarında karaya oturan Dubrovnik gemilerine de rastlanıyordu¹¹⁴.

5. Karadeniz

Dubrovnikli tüccarlar, Karadeniz'deki önemli şehirleri ile de ticarî münasebetler içerisinde olup Kefe, Kili ve Akkerman gibi şehirlere Dubrovnik yünlülere geliyordu¹¹⁵. 1590'lara kadar Karadeniz limanlarına gelen Dubrovnik gemileri, balık, kereste, demir, buğday, yün ve deri ihrâcı yapıyorlardı. XVI. asrın sonlarına doğru ise Dubrovnikli tüccarlar Karadeniz ticaretinden artık vazgeçmişlerdi¹¹⁶.

C. Dubrovniklilerin Ticaretini Yaptıkları Mallar

Dubrovnik tacirleri kendilerine ticaret yapılması izin verilen malları gemileriyle veya karayoluyla Dubrovnik'e götürüp getirebiliyorlardı. Osmanlı Devleti'ne ait hemen bütün topraklarda ticaret yapan Dubrovnikliler çok çeşitli emtiânın ticaretini yapıyorlardı.

¹¹² 4 Muharrem 979 (29 Mayıs 1571)'da Dubrovnik gemilerinin rahatsız edilmemeleri için Gelibolu ve Silivri kadıları uyarılmaktadır (KK., nr.78, s.234). Boğaz hisarlarında tercümanları olan Abdi sayesinde kaçakçılık yapan ve esir taşıyan Dubrovnik gemilerine dikkat edilmesi için yazılan hüküm için bkz. 28 Rebî'ülâhir 985 (16 Temmuz 1577), MD., nr.31, s.39/99.

¹¹³ 13 Zilka'de 997 (23 Eylül 1589), KK., nr.118, s.57b. Dubrovnik gemileri Rodosçuk'a deri ve yün almaya geliyorlardı. Dönüşlerinde ise yol üzerindeki limanlardan, bilhassa Varna'dan gemilerine kaçak buğday yüklüyorlardı. Buğdaya her zaman ihtiyaçları olmakla birlikte, özellikle Venedik ve diğer İtalyan şehir devletlerinin verdiği normal fiyatların üzerindeki paralar Dubrovniklileri kaçak buğday ihrâcına yöneltiyordu (Braudel, *aynı eser*, I, s.399).

¹¹⁴ 14 Muharrem 1013 (13 Haziran 1604), KK., nr.155, s.18.

¹¹⁵ İnalçık, *aynı eser*, s.133.

¹¹⁶ Braudel, *aynı eser*, s.59.

Dubrovnikliler sadece Osmanlı topraklarında değil diğer devletlerin topraklarında da ticarî faaliyetlerde bulunuyorlardı. Böylece ihtiyaç duydukları ancak Osmanlı Devletinde bulunmayan veya ticareti yasaklanmış malları diğer devletlerden karşılama yoluna gidiyorlardı. Osmanlı mallarını, yasaklandığı halde rakip devletlere götürdükleri de oluyordu.

Ticaretini yaptıkları mallar içerisinde kumaş, kumaş yapımında kullanılan maddeler ile yünlüler önemli bir yer tutmaktaydı. Bunlar çuka, yapağı, akmişe, sof, pamuk (penbe) ve pamuk ipliği (rişte-i penbe)dir.

Belgelerde çoğu kez ticareti yapılan kumaşların cinsi belirtilmeyip sadece kumaş denilmektedir. Ancak çuka bilhassa belirtilmektedir¹¹⁷. İskenderiye'deki müslüman, yahudi ve frenk tüccarlarıyla alış veriş yapan Dubrovnikliler çuka ve kumaşları bu tüccarlara vererek yerine fülül ve diğer baharatları alıyorlardı¹¹⁸. Çuka ticaretini sadece Osmanlı topraklarında değil başka memleketlerde de yapıyorlardı¹¹⁹.

Nova Kalesi'nin kethüdası olan Başmakcioğlu Mehmed, bir Dubrovnik gemisinden haksız yere aldığı iki denk çukayı evine götürünce geri alınması istenmişti¹²⁰. Üsküb'e getirdikleri Dubrovnik çukasını satan tacirlerden gümrük vergisi

¹¹⁷ 20 Ramazân 971 (2 Mayıs 1564)'de Sofya'da ticaretle uğraşan bir Dubrovnik taciri veresiye kumaş vermediği için rencide edilmişti (KK., nr.219, s.181). Kumaş ticaretini konu alan diğer bazı belgeler için bkz. 17 Cemâziyelevvel 978 (17 Ekim 1570), KK., nr.222, s.94 ; 20 Cemâziyelevvel 978 (20 Ekim 1570), KK., nr.78, s.36 ; 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571), KK., nr.78, s.146 ; 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334; 22 Zilhicce 979 (16 Mayıs 1572), KK., nr.78, s.209 ve 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.218.

¹¹⁸ 19 Receb 979 (17 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370. Dubrovnik, Mısır ve Suriye'de bulunan limanlardan yaptığı baharat ticareti ile 1537'den sonra Venedik'e ciddi bir rakip olmuştu. İhrâc ettikleri baharatları Orta Avrupa ve Almanya'ya götüren Dubrovnikli tüccarlar, Londra'da bile çeşitli baharatlar ve içecekler satıyorlardı (İnalçık, *aynı eser*, s.136).

¹¹⁹ Akdeniz'de bulunan ve çuka yüklü olan bir Dubrovnik gemisine Fransızlar el koymuşlardı. İadesi için Fransız kralına yazılan hüküm için bkz. Gurre-i Ramazân 964 (27 Haziran 1557), KK., nr. 216/A, s.4.

¹²⁰ Zilka'de 971 (Haziran 1564), KK., nr.219, s.211.

alınmıyordu¹²¹. Dubrovnik İskelesine saldıran Venedikliler iki yahudinin burada bulunan tüm mallarını gaspetmişlerdi. Bunlar arasında 1 yük çuka da bulunuyordu¹²². Ayrıca çuka dükkanı açan Dubrovnikliler de vardı. Filibe'de ve Mısır'da Dubrovniklilerin dükkanlarına rastgelmek mümkündür¹²³. Rumeli'de ticaret yapan Dubrovnikli Estepan, çuka ve kumaş satıyordu¹²⁴.

Ticareti yapılan diğer bir mal ise yapağıdır. 5 Cemâziyelevvel 971 (21 Aralık 1563)'de Üsküp'ten Selanik'e gönderilen yapağının geri kalanından Dubrovniklilerin almasına izin verilmişti¹²⁵. 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570)'de ise Dubrovnik tacirleri Alacahisar ve Yenipazar'dan 5000 kantar yapağı almışlardı¹²⁶.

Yine bir kumaş cinsi olan akmişenin ticaretini yapan Dubrovnikliler Erdel'e kadar gidiyorlardı¹²⁷. Mısır'da bir Dubrovnikli akmişe dükkanı açmıştı¹²⁸.

¹²¹ 10 Safer 973 (8 Eylül 1565)'de buraya gelen diğer yabancı tüccarlar Dubrovnikli olduklarını söyleyerek gümrüklerini ödemek istemiyorlardı. Bu yüzden görevlilerin sıkı kontrol yapmaları gerekiyordu (MAD., nr.2775, s.259).

¹²² 26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571) tarihli bu hükme göre Hersek beyi, Venediklilere engel olacağı gibi Dubrovnik beylerinin hiçbirşey yapmamalarının sebebinin ne olduğunu da öğrenecekti (KK., nr.78, s.127).

¹²³ 17 Rebî'ülâhîr 979 (10 Eylül 1571), KK., nr.78, s.303 ve 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1642.

¹²⁴ 3 Safer 1009 (14 Ağustos 1600), KK., 142, s.54a.

¹²⁵ KK., nr.219, s.94.

¹²⁶ KK., nr.78, s.51. Ayrıca yapağı ticareti için bkz. 8 Zilka'de 978 (4 Nisan 1571), KK., nr.78, s.165 ; 10 Zilka'de 979 (25 Mart 1572), KK., nr.222, s.247. Borçlarına karşılık yapağı almak isteyen Dubrovniklilere mani olunmaması istenilen belge için bkz. 13 Rebî'ülâhîr 987 (11 Haziran 1579), MD., nr.37, s.240/2846. Yapağı ve gön yüklü bir Dubrovnik gemisinin karaya oturması üzerine yardım edilmesini isteyen belge için bkz. 14 Muharrem 1013 (13 Haziran 1604), KK., nr.155, s.18.

¹²⁷ 15 Cemâziyelevvel 972 (19 Aralık 1564), MD., nr.6, s.299/640.

¹²⁸ 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1642.

Dubrovnik'e gelen iki yahudi tüccar buradan aldıkları 11 yük sof ve diğer mallarını gemiye yükletmek amacı ile iskeleye geldiklerinde Venedik gemilerinin saldırısına maruz kalmışlardı¹²⁹. Dubrovnikli tüccarlar, Ankara'dan ihrâc ettikleri sofları Dubrovnik, Venedik, Edirne ya da İstanbul'a bulunan yahudi şirketler aracılığıyla alıyorlardı¹³⁰.

Tüccarların rağbet gösterdikleri diğer bir mal ise pamuk idi. Ayrıca pamuk ipliği de rağbet görüyordu. Mesela, Sofya'da bir Dubrovnikli tacirin satın aldığı pamuk ve pamuk ipliğine düşman devletlere götürüleceği endişesi ile el konulmuştu¹³¹. Dubrovnik tacirleri Sofyadan pamuk ipliğini ancak Sofya'da satmak şartı ile satın alabiliyorlardı¹³².

XVI. yüzyılda pamuk ve pamuk ipliğinin ihrâcı yasaklanmış olmasına rağmen Dubrovnikliler ve Venedikliler buna pek uymuyorlardı. Özellikle, bu yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin yasakları gözardı etmesi en çok Dubrovniklilerin işine yaramıştı¹³³.

Dubrovnik yünlü ticaretinde de XV. ve XVI. yüzyılda Akdeniz ve Balkanlar'da söz sahibi olmuştu. 1450'den sonra Sırbistan'ın ardından Bosna-Hersek'i de ele geçiren Osmanlı Devleti hem denizden hem de karadan Dubrovnik ile doğrudan irtibâta geçmişti. Osmanlı Devleti'nin Venedik'e karşı Dubrovnik'i koruması ve ticarî haklar vermesi Dubrovnik'in özellikle yünlü ticaretinde gelişmesini sağlamıştı. Şöyle ki, Dubrovnik buğday, balmumu, deri, ham ipek ve Bursa ipeğinden yapılmış malları ihrac ederken, yünlü ithal ediyordu. Yünlü yapımında kullanılan hammaddenin Dubrovnik'e getirilmesi, yünlü endüstrisinin gelişmesini sağlamıştı. Fazla kaliteli

¹²⁹ 26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571), KK., nr.78, s.127.

¹³⁰ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul 1994, s.178

¹³¹ 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571), KK., nr.78, s.146.

¹³² 19 Şevvâl 978 (15 Mart 1571), KK., nr.222, s.239.

¹³³ Suraiya Faroqhi, *aynı eser*, s.169.

olmamakla birlikte, Dubrovnik yünlüleri İstanbul, Bursa ve Kefe pazarlarında çokça satılıyordu¹³⁴.

Dubrovnikli tüccarlar yukarıdakilerin dışında çeşitli malların alım satımını da yapıyorlardı. Dubrovnikte de birçok malı bulabilmek mümkündü. 10 Zilka'de 964 (5 Eylül 1557)'de Dubrovnik tacirlerinin yanlarında buğday, koyun, sığır, tavuk, yumurta ve peynir bulundurmalarının herhangi bir sakıncasının olmadığı belirtiliyordu¹³⁵.

Novesin'in Gabele iskelesine tuz getiren Dubrovnikliler karşılığında tereke alıyorlardı¹³⁶. Burada kendilerine tereke verilmediği zaman onlarda tuz getirmiyorlardı¹³⁷. Bazen Dubrovniklilerin tuza ihtiyaç duydukları da oluyordu ve böyle zamanlarda onlara Osmanlı tuzlarından tuz alma izni veriliyordu¹³⁸.

Osmanlı ülkesinden ticaret için Dubrovnik'e gidiliyordu. Bir yahudi mirî için sırça almaya Dubrovnik'e gönderilmişti¹³⁹. Yahya adlı diğer bir yahudi ise Dubrovnik'e ibrişim altın götürerek ticaretini yapma iznini almıştı¹⁴⁰. Dubrovnik'e gelen iki yahudi buradan üç yük kağıt ve bir yük varakı gemilerine yükletme niyetindeydiler¹⁴¹.

¹³⁴ Halil İnalçık, *aynı eser*, s.135-137.

¹³⁵ KK., nr.216/A, s.42.

¹³⁶ 27 Zilka'de 967 (20 Ağustos 1560), MD., nr.3, s.498/1479.

¹³⁷ 27 Şa'bân 979 (16 Ocak 1572), MD., nr.10, s.116/185. 23 Cemâziyelâhir 989 (25 Temmuz 1581) tarihli hükme göre, Dubrovnikliler bazen Dubrovnik'e tuz almaya gelen tüccarlara dahi tuz vermeyebiliyordu. Burada Hersek'te dağlarda kestikleri sahte ve değeri düşük paraları tüccarlara yutturan iki köylü yüzünden, bu sahte paralarla Dubrovnik'e gidenlere Dubrovniklilerin tuz vermediği yazılıdır (MD., nr.42, s.66/291).

¹³⁸ 17 Şevvâl 984 (18 Ocak 1577), MD., nr.29, s.128/316.

¹³⁹ 17 Rebî'ülâhir 978 (10 Eylül 1570), MD., nr.14, s.303/430.

¹⁴⁰ 16 Şa'bân 978 (15 Ocak 1571), KK., nr.222, s.153. Aynı izin için bkz. 18 Şa'bân 978 (17 Ocak 1571), KK., nr.78, s.127.

¹⁴¹ 26 Ramazân 978 (1571), KK., nr.78, s.127.

Dubrovnikli tüccarlar değişik malların ticaretini yapıyorlardı. Bu durum bazen ihracı yasak mallar yüzünden karışıklıklara sebep oluyordu. Mesela, sahtiyan, gön¹⁴², meşin, yapağı ve balmumu yüklü bir Dubrovnik gemisi gümrüğünü vermek şartı ile istediği her yerde ticaret yapabilme izni aldığı halde¹⁴³, Moton'da balmumu, bal ve gön ile yüklü bir Dubrovnik gemisinin kaptan-ı deryânın adamlarına ve gemilerine ateş açtığı İstanbul'a bildirilmişti¹⁴⁴.

D. Ticari Yasaklar

Dubrovnikliler, Osmanlı topraklarında güvenlik içerisinde ticaret yapabilmelerine rağmen istediklerini elde etme ve ticaretini yapma şansına sahip değillerdi. Çünkü bazı sebeplerden dolayı birkısım malların ticaretinin yapılmasına Osmanlı idaresi izin vermiyordu.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkın ihtiyaç duyduğu ve ancak onlara yetecek maddelerin ticaretine engel olunuyordu. Özellikle kıtlık zamanlarında ticareti yabancılara yasaklanan mallar olduğu gibi savaş zamanlarında da yasaklamalar getiriliyordu. Bu gibi hallerde sadece Dubrovnikliler değil Osmanlı topraklarında ticaret ilişkileri olan diğer yabancı tüccarlar da yasaklarla karşı karşıya kalıyorlardı. Diğerleri

¹⁴² Gön ihracı üzerinde fazla bir kısıtlama olmadığından Dubrovniklilerin, müdahalelerle karşılaşmadan gön ve koyun postu ticareti yaptıklarına dair bkz. Faroqhi, *aynı eser*, s.207. 3 Safer 1009 (14 Ağustos 1600)'de Rumeli'de ticaret yapan Dubrovnikli Esteban, çuka ve kumaşın yanında gön ve deri ticareti de yapıyordu (KK., nr.140, s.54a). Bosna beylerbeyine gönderilen yine aynı tarihteki başka bir hükme göre, aynı tüccar 1300 sığır derisi satın almıştı (KK., nr.140, s.54). Dubrovniklilerin, Balkanlar'dan ihrâc ettikleri mallar arasında tuzdan sonra deri geliyordu. Manda ve sığır derisini Sırbistan'dan getiren Dubrovnikli tüccarlar, koyun derisi ve yünü ise Balkanlar'daki Yörüklerden temin ediyorlardı (İnalçık-Quataert, *aynı eser*, s.263-264).

¹⁴³ 8 Zilka'de 978 (1571), KK., nr.78, s.165.

¹⁴⁴ 2 Cemâziyelâhir 985 (17 Ağustos 1577), MD., nr.31, s.173/390.

hariç, padişahın sadık tebaası olduklarını her fırsatta vurgulayan Dubrovnikliler çoğu kez yasaklardan fazla etkilenmiyorlardı¹⁴⁵.

Ancak bazı hallerde onlar dahi sıkı kontrollere tabi tutuluyorlardı. Ticareti yapılan malların Osmanlı Devleti'nin düşmanı olan yerlere götürülmesi Osmanlılar açısından istenmeyecek ilk şeydi. Bu yüzden kim olursa olsun hiçbir müsamaha gösterilmiyordu. Dubrovniklilere yapılan tereke yardımından bahsedilirken belirtilileceği üzere, çoğu zaman yasaklanan tereke alımlarının dışında, izin verildiği anlarda bile sıkı kontroller altında Dubrovnikliler tarafından alılabiliyordu.

Hangi malların yasak hangilerinin yasak olmadığı sık sık ihtilâflara sebep oluyordu. Çünkü padişahın emri ile götürülmesi yasaklanmış olan bir mal daha sonra serbestçe götürülebiliyordu. Ticari ihtilâflar konusunda da bahsedileceği üzere böyle durumlarda yerel Osmanlı idarecileri zor durumda kalıyordu. Zira yasak olduğu zannıyla alıkonulan tüccarların gerekli yerlere başvurmasından sonra yasak mal taşımadıkları ortaya çıkıyordu. Gerçekten 15 Cemâziyelevvel 972 (19 Aralık 1564)'de, Erdel Kralı Estefan akmişe ticareti yapan Dubrovniklilerin artık Erdel'e gelmemesinden şikayet etmekteydi. Yollarda bulunan bazı görevliler akmişeyi ticareti yasaklanmış olan mallardan saydıkları için Dubrovniklilerin mallarına el koymaktaydılar. Zarara uğrayan tacirler de buraya gelmemeye başlamışlardı. Nihayet devreye giren Osmanlı padişahı sayesinde, akmişenin yasaklanmış bir mal olmadığı belirtiliyor ve kimsenin Dubrovnik tacirlerini rahatsız etmemesi isteniyordu¹⁴⁶.

---

¹⁴⁵ Osmanlı Devleti, başlangıçta bazı malların ihrâc edilmesini yasaklamışken, bunu frenk tüccarlara karşı bir baskı aracı olarak kullanmamıştır. Ancak, özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı ülkesinde sık sık kıtlıkların yaşanması, nüfusun artması gibi sebepler yüzünden ihrâc yasaklanmış mallar üzerinde sıkı denetimler başlamıştır. Dubrovnik tüccarı da, bu kontrollerden sık sık nasibini almışsa da ticareti yasaklanan malları ihrâc etmekten geri kalmamıştır. İhracı yasaklanan mallar hakkında daha tafsilath bilgi için bkz. Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhrâc Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 279-306.

¹⁴⁶ MD., nr.6, s.299/640.

Osmanlı Devletinin başka devletlerle yaptığı savaşlardan Dubrovnikliler de etkileniyordu. Halep Hazinesi Defterdarına hitaben yazılmış olan bir hükme göre 22 Cemâziyelevvel 978 (22 Ekim 1570)'de Dubrovnikli, Venedikli vesâir yabancı tüccarlara tereke, zahire, deri, yün ve bahar verilmesinin yasaklandığı bildiriliyordu. Yasağa sebep olan durum ise Venedik ile münasebetlerin kesildiği bir dönem olmasıdır¹⁴⁷.

Ticaretine izin verilen malların çok kısa bir süre sonra yasaklanmış olduğu görülmektedir. 19 Şevvâl 978 (15 Mart 1571)'de Dubrovnik tacirlerine sahtiyân, gön, meşin, yapağı ve balmumu ticareti için izin veren Osmanlı Devleti, 21 Şaban 979 (20 Ocak 1572)'de İzmir Limanı'nda bulunan bir Dubrovnik gemisine içerisinde pamuk, balmumu ve sahtiyân bulunduğu için elkoymuştu. Dubrovnikliler bu mallar için kendilerine izin verildiğini belirtmişlerse de sonradan, bu malların taşınmasının padişahın emri ile yasaklandığı kendilerine hatırlatılmıştı¹⁴⁸.

18 Muharrem 980 (1 Haziran 1572) tarihli bir belgeye göre getirilen yasaklar sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlık kısa sürede giderilmiştir. Hersek'de Dubrovnik tacirlerinin yasaktan evvel aldıkları sahtiyân, meşin, gön, yapağı ve pamukları yanlarında götürmemeleri ve satmamaları istenirken sadece tüm işlemleri bitirilmiş, yola çıkarılmış olan mallara dokunulmaması gerektiği hatırlatılmıştır¹⁴⁹.

Dubrovnik, Şebenik ve Nova İskelesi gümrükleri iltizâma verileceğinden iskeleden yabancı tüccarlara verilecek ve verilmesi yasak olan malların listesi açıklanmıştı. Buna göre ticareti yasaklanan mallar at, tereke, kurşun, yarağ, pamuk, balmumu ve sahtiyandı. Ticaretine izin verilenler ise sof, ibrişim, fülful, yapağı, kebe,

¹⁴⁷ MD., nr.14, s.516/720.

¹⁴⁸ KK., nr.222, s.239 ve MD., nr.10, s.223/341. Ayrıca İzmir'de yasaklanmış mal taşıdığından durdurulan Dubrovnik gemisi için bkz. 25 Ramazân 979 (11 Şubat 1572), MD., nr.10, s.150/229.

¹⁴⁹ KK., nr.225, s.26.

peynir, katran, gön, koyun derisi ve ayrıca bir kuruş vergi almak kaydı ile sığır derisiydi¹⁵⁰.

Sonuç olarak Dubrovniklilere belirli bir mal için yasaklama getirilmemişti. Zamana ve şartlara göre çıkarılan yasaklar tamamen Osmanlı Devleti'nde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılamaya ve devletin güvenliğini sağlamaya yönelikti.

III. DUBROVNIKLİLERE TEREKE YARDIMI

Dubrovnik, Osmanlı Devletine tabi olduktan sonra yıllık haraclarını göndermek şartı ile diğer bağlı haracgüzâr devletlerin sahip olduğu hakları aynen kazanmıştır. İçinde buldukları zor durumları aşmak için çoğu zaman Osmanlı Devleti'ne başvuruyorlardı. Çünkü İstanbul onların koruyucusu idi¹⁵¹.

Dubrovnikliler sık sık kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalıyorlardı. Temel gıda ihtiyaçlarının çoğunu dışarıdan karşılayan Dubrovnikliler ihtiyaçları olan maddeleri bir an önce temin etmek zorunda olduklarını da biliyorlardı. Osmanlı idaresi bu konuda Dubrovniklilere yardım elini uzatıyordu. Ancak Osmanlı idarecilerinin ilk önce kendi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra artan maddeleri isteyenlere vermesi ve yetiştirilen ürünler üzerindeki sıkı kontrolleri rahat hareket etmelerine engel oluyordu. Ayrıca ahidnâmelerindeki uygun şartlar tereke hususunda geçerli değildi. Bunun yanında ticarete mahir olan Dubrovniklilerin satın aldıkları terekeyi Osmanlı Devletine düşman devletlere götürmesi ihtimalinin her zaman var olması tereke isteklerinin zaman zaman şüphe ile karşılanmasına sebep oluyordu.

¹⁵⁰ 15 Cemâziyelevvel 981 (13 Eylül 1573), MD., nr.6, s.299/640.

¹⁵¹ Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1570) tarihli hükümde Dubrovniklilerin haracgüzâr oldukları hatırlatılmıştı (KK., nr.78, s.28b).

A. Alınmasına İzin Verilen Tereke ve Miktarları

Tereke kelimesi buğday, arpa, nohut, darı gibi hububat ürünleri için kullanılan bir tabirdir. Dubrovniklilerin ihtiyaç duydukları ürünler genellikle buğday, pirinç, mercimek, nohud ve bakla idi¹⁵². Buğdaya talep daha fazlaydı¹⁵³. Buğday almaya güçleri yetmeyen Dubrovnikliler bazen darı almak için izin istiyorlardı¹⁵⁴. Bazen de hem buğday hem de darı aldıkları da oluyordu¹⁵⁵.

Dubrovniklilerin almasına izin verilen terekenin miktarı bazen belgelerde belirtilmemekle birlikte¹⁵⁶ ne kadar alınacağını tespit etmek ve izin verilen kadar alınmasını sağlamak çok önemliydi. Çünkü fazladan alınan tereke bu sefer alınan yerde yaşayanların tehlike altına girmesi demektir.

Değişik zamanlarda değişik miktarlardaki terekenin Dubrovniklilere verilmesine izin çıkmıştır. Bazen 500¹⁵⁷ müd¹⁵⁸, bazen 1000¹⁵⁹, bazen 1500¹⁶⁰, bazen 2000¹⁶¹,

¹⁵² 4 Ramazân 963 (12 Temmuz 1556), MD., nr.2, s.109/1111.

¹⁵³ 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226.

¹⁵⁴ “..Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderip vilâyetleri muhtel olup terekeye müzâyakaları olup buğday almaya kudretleri olmayıp darı almaya hük-m-i şerif talep ettikleri ecilden...”(23 Rebî'ülevvel 978 (25 Ağustos 1570), KK., nr.78, s.24).

¹⁵⁵ 24 Rebî'ülevvel 982 (14 Temmuz 1574), MD., nr.25, s.207/1119.

¹⁵⁶ 29 Zilhicce 951 (11 Mart 1545) tarihli bir hükme göre Hersek'e gelen Dubrovnik gemilerine yeteri kadar tereke verilecekti (TSMA, E.12321, s.155/384) ; 21 Muharrem 964 (24 Kasım 1556), MD., nr.2, s.186/1705 ; 10 Zilka'de 964 (5 Eylül 1557), KK., nr.216/A, s.42 ; Selh-i Zilka'de 964 (25 Eylül 1557), KK., nr.216/A, s.54 ; 3 Safer 967 (4 Kasım 1559), MD., nr.3, s.177/486 ; Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1571), KK., nr.78, s.28b ; 9 Zilka'de 985 (18 Ocak 1578), MD., nr.33, s.185/373 ; 3 Zilhicce 987 (21 Ocak 1580), MD., nr.39, s.112/272.

¹⁵⁷ 18 Şa'bân 967 (14 Mayıs 1560), MD., nr.3, s.377/1120.

¹⁵⁸ Müd, buğday, arpa vb. gibi zahireyi ölçmeye yarayan bir ölçü birimidir. Osmanlı Devleti'nde değişik müd ölçüleri kullanılmakla birlikte en geçerli olanı İstanbul müddüdür. Bir İstanbul müddü 20 kiledir (Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul 1986, s.228).

¹⁵⁹ 23 Rebî'ülevvel 978 (25 Ağustos 1570), KK., nr.78, s.24.

bazen de 3000¹⁶² mūd tereke alınmasına izin verilmişti. 4000¹⁶³ mūd terekenin alındığı zamanlar da olmuştur. Kimi zaman ise kile¹⁶⁴ hesabı üzerinden tereke verildiği de olmuştur¹⁶⁵.

B. Terekenin Verildiği Yerler

Dubrovniklilere tereke genellikle bölgede yakın olan iskelelerden veriliyordu. Ancak şartlara göre bu herhangi bir Osmanlı iskelesi de olabiliyordu. Meselâ, Mısır İskenderiyesi'nden tereke alınmasına izin verildiği gibi¹⁶⁶ Kudüs evkâfi terekesinin Dubrovnikliler tarafından Yafa İskelesi'nden alınmasına müsaâde ediliyordu¹⁶⁷.

Terekenin alındığı iskeleler Dubrovnik gemilerinin rahatlıkla gelebilecekleri kadar Dubrovnik'e yakındı. Bu iskeleler zaten Dubrovniklilerin çok iyi bildikleri yerlerdi. Yenicevardar kadısına hitaben yazılan bir hükümde, Dubrovniklilere terekenin Golos ve Karaferye iskelelerinden verilmesi isteniyordu¹⁶⁸. Yenişehir ve

---

¹⁶⁰ 4 Ramazân 963 (12 Temmuz 1556), MD., nr.2, s.109/1111 ; 18 Muharrem 973 (16 Ağustos 1565), MD., nr.5, s.45/106.

¹⁶¹ 8 Muharrem 964 (11 Kasım 1556), KK., nr.216/A, s.73 ; 26 Cemâziyelevvel 964 (27 Mart 1557), MD., nr.2, s.234/2090 ; 12 Rebî'ülevvel 965 (3 Ocak 1558), KK., nr.216/A, s.97 ; 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.48.

¹⁶² 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226.

¹⁶³ 24 Rebî'ülevvel 982 (14 Temmuz 1574), MD., nr.25, s.207/1999.

¹⁶⁴ Hububat ölçü birimi. Bir kile 20 İstanbul okkası gelirdi. Bir okka ise 400 dirhemdir. Kilenin değişik yerlerde değişik ölçülerde kullanılırdı (Sertoğlu, *aymı eser*, s.187).

¹⁶⁵ "...Hâliya kaza-i mezbûreden kâfire İstanbul kilesi hesabı üzerinden 30.000 kileden ziyâde tereke verilmeğe..." (6 Muharrem 997 (24 Kasım 1588)-1 Muharrem 998(10 Kasım 1589), MZD., nr.4, s.166/357).

¹⁶⁶ 4 Ramazân 963 (12 Temmuz 1556), MD., nr.2, s.109/1111 ; 23 Rebî'ülevvel 978 (25 Ağustos 1570), KK.Divan, nr.78, s.24.

¹⁶⁷ 3 Safer 967 (4 Kasım 1559), MD., nr.3, s.177/486.

¹⁶⁸ 26 Cemâziyelevvel 964 (27 Mart 1557), MD., nr.2, s.234/2090 ; 12 Rebî'ülevvel 965 (3 Ocak 1558), KK., nr.216/A, s.97.

Livadiye¹⁶⁹, Yanya¹⁷⁰, Ağrıboz¹⁷¹, Hersek¹⁷², İnebahtı¹⁷³, İzvornik¹⁷⁴, İlbasan¹⁷⁵, Arnavut İskenderiyesi¹⁷⁶, Novesin¹⁷⁷ ve Draç¹⁷⁸ Dubrovniklilerin tereke aldığı diğer yerlerdi.

Terekenin en çok alındığı iskele Avlonya'dır. Tereke hususunda kadılara ve sancakbeylerine gönderilen emirlerin birçoğunun konusu Avlonya'dan verilecek terekelerle ilgilidir.

Terekeler genellikle padişah ve vezir haslarının mahsullerinden veriliyordu. Bu yüzden Avlonya'daki padişah ve vezir haslarının mahsulleri gerektiğinde Dubrovniklilere tereke olarak gönderiliyordu. Avlonya'daki hasların terekesinin sadece Dubrovniklilere ve Novalılara iltizâma verildiği zamanlar bile olmuştur¹⁷⁹.

C. Tereke Hangi Hallerde Veriliyordu ?

İhtiyaç fazlası olan tereke eğer istenirse Dubrovniklilere satılıyordu. Kudüs evkafı terekesi fiyatlar ucuz olduğu için satılamamıştı. Yarısı çürüyen terekenin yarısı

¹⁶⁹ 27 Şevvâl 951 (13 Ocak 1545), TSMA., E.12321, s. 23/52.

¹⁷⁰ 18 Şa'bân 967 (14 Mayıs 1560), MD., nr.3, s.377/1120.

¹⁷¹ 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226.

¹⁷² 29 Zilhicce 951 (11 Mart 1545), TSMA, E.12321, s.155/384 ; 9 Zilhicce 972 (8 Temmuz 1565), MD., nr.6, s.613/1353.

¹⁷³ 5 Receb 973 (26 Ocak 1566), MD., nr.5, s.328/859.

¹⁷⁴ Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28b.

¹⁷⁵ 3 Zilhicce 987 (21 Ocak 1580), MD., nr.39, s.112/172.

¹⁷⁶ 9 Zilka'de 985 (18 Ocak 1578), MD., nr.33, s.185/373.

¹⁷⁷ 27 Zilka'de 967 (19 Ağustos 1560), MD., nr.3, s.498/1479.

¹⁷⁸ 25 Zilka'de 990 (21 Aralık 1582), MD., nr.48, s.205/571.

¹⁷⁹ Avlonya'dan alınacak terekelerle ilgili olan belgelerin bazıları için bkz. 18 Muharrem 973 (16 Ağustos 1565), MD., nr.5, s.45/106 ; 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.48 ; 24 Rebî'ülevvel 982 (24 Temmuz 1574), MD., nr.25, s.207/1999 ; 14 Receb 990 (5 Ağustos 1582), KK., nr.97, s.123.

da telef olmak üzere olduğundan Dubrovniklilere verilmesi kararlaştırılmıştı¹⁸⁰. İlbasan'da baki kalan tereke Dubrovniklilere satılmıştır¹⁸¹. Avlonya'da ise eğer tereke bol ise veriliyordu¹⁸².

D. Tereke Kimlerin Mahsulünden Alınıyordu?

Dubrovniklilere verilmesi istenen tereke bazen evkâf mahsulünden karşılanıyordu¹⁸³. Vezir-i azam ve vezirlere ait haslardan da Dubrovniklilere tereke veriliyordu. Meselâ, 27 Şevvâl 951 (13 Ocak 1545)'de Yenişehir ve Livadiye kadılarına gönderilen hükme göre, Dubrovnik, Venedik ve Fransızlara verilen terekenin vezir-i azam Rüstem Paşa'nın haslarından satılması istenmektedir¹⁸⁴. Yine, Dubrovnik'de yaşanan kıtlık sebebiyle istenen 1500 müd terekenin 5000 kilesi Vezir Mehmed Paşa haslarından, 2000 kilesi ise Pertev Paşa haslarının mahsullerinden karşılanması isteniyordu¹⁸⁵.

¹⁸⁰ "...4000 kile mikdârı tereke der-anbâr kılıp tâlip olmamağın bey' olunmayıp çürüyüp ve senin zamanında hâsıl olan tereke dahî vilâyet-i mezkûre ucuzluk olmağın der-anbâr kalıp nısfı mikdârı çürüyüp mâadası dahî telef olmak üzere dir deyu arz etmeğın..." (3 Safer 967 (4 Kasım 1559), MD., nr.3, s.177/486).

¹⁸¹ 3 Zilhicce 987 (21 Ocak 1580), MD., nr.39, s.112/272.

¹⁸² "...Kadîmden vilâyet-i mezbûreden küffâr gemilerine tereke verilmeyip ba'dehu terekenin vâfir zamanlarında verilmeğle..." (6 Muharrem 997-1 Muharrem 998 (24 Kasım 1588-10 Kasım 1589), MZD., nr.4, s.166/357).

¹⁸³ "...Dubrovnikli'ye Üsküdar evkâfı terekesinden 2000 müd tereke verilmek buyuruldu. Ol mikdâr bey' olup ..." (8 Muharrem 964 (11 Kasım 1556), KK., nr.216/A, s.73). Ayrıca bkz. 12 Rebî'ülevvel 965 (13 Ocak 1558), KK., nr.216/A, s.97.

¹⁸⁴ Bu hükümde, padişah haslarından da tereke satılmasına izin verildiği yazılıdır (TSMA., E.12321, s.23/52). Ayrıca bkz. 18 Şa'bân 967 (14 Mayıs 1560), MD., nr.3, s. 377/1120.

¹⁸⁵ 18 Muharrem 973 (16 Ağustos 1565), MD., nr.5. s.45/106.

Çoğu zaman Dubrovnik terekesi padişah hasları ürünlerinden toplanırdı¹⁸⁶. Bazen mîrî terekeden verildiği de olurdu¹⁸⁷. Ayrıca izin verildiği takdirde isteyen herkes, karşılığını almak şartı ile Dubrovniklilere tereke satabilirdi¹⁸⁸.

Hemen belirtmek gerekir ki Dubrovnikliler terekeyi yardım amacıyla olsa dahi parasını verdikten sonra alabiliyorlardı. Terekenin alındığı gün belirlenen fiyat ne ise Dubrovnikliler bunu ödemek zorundaydılar¹⁸⁹.

E. Terekenin Dubrovniklilere Teslimi

Terekenin teslimi sıkı kontroller altında kadı ve sancakbeyleri huzurunda yapılıyordu. Alınmasına izin verilen miktarın dışında, fazla terekenin götürülmesine engel olmak için kadı tarafından hazırlanan bir belgenin Dubrovniklilerin yanında bulunması gerekiyordu. Bu belgede alınan terekenin miktarı yazılıydı¹⁹⁰. Ayrıca hazırlanan belgenin bir suretinin de devlet merkezine gönderilmesi gerekiyordu¹⁹¹.

¹⁸⁶ "...Zikr olunan terekeyi livâ-i mezbûrede vâki' olan hâss-ı hümâyun eminlerinin südde-i saâdetime gönderdikleri defterleri muktezâsınca der-anbâr olan buğdaydan varan gemilere adet-i kadim üzere keyl olunup..." 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226.

¹⁸⁷ "...Hâss-ı hümâyunumdan mîrîye ait olan oşürden..." (18 Muharrem 973 (16 Ağustos 1565), MD., nr.5, s.45/106) ; Ayrıca bkz. 9 Zilka'de 985 (18 Ocak 1578), MD., nr.33, s.185/373.

¹⁸⁸ Bazen bu izin verilmeyebiliyordu. Nitekim, 27 Şevvâl 951 (13 Ocak 1545)'de Yenişehir ve Livadiye kadılarına gönderilen bir hükümde, buralardan frenklere, padişah ve sadrazam haslarının dışında bazı görevlilerin de tereke sattıklarının duyulduğunun belirtilmesinden sonra, kesinlikle bundan vazgeçilmesini isteyen bir emir verilmiştir (TSMA, E.12321, s.23/52). Herkesin Dubrovniklilere tereke satabilmesine izin veren hükümler için bkz. 23 Rebî'ülevvel 978 (25 Ağustos 1570), KK., nr.78, s.24 ve Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28b.

¹⁸⁹ "...Evkâf-ı mezkûrenin ne mikdâr terekesi var ise narh-ı rûzi üzere Dubrovnik gemilerine bey' eyleyip ..." 3 Safer 967 (4 Kasım 1559), MD., nr.3, s.177/486 ; 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226 ; 18 Muharrem 973 (16 Ağustos 1565), MD., nr.5, s.45/100.

¹⁹⁰ 12 Rebî'ülevvel 965 (13 Ocak 1558), KK., nr.216/A, s.97.

¹⁹¹ "...Ne mikdâr tereke verilirse ellerine temessük verip bir sûretin südde-i saâdetime gönderesin..." (9 Zilka'de 985 (18 Ocak 1578), MD., nr.33, s.185/373).

Tereke hususunda sürekli uyarılan yerel yöneticilerin hazırladıkları belgelerin yetersiz görülmesi üzerine, daha ayrıntılı olarak teşkil edilmesi istenmekteydi. Buna göre, Dubrovnik gemilerine yüklenen terekenin miktarı, geminin ismi, reisinin ismi, hangi kadılıktan ve kimden alındığı, hangi iskeleden yüklenildiğinin mutlaka merkeze gönderilecek olan belgelere yazılması lazım geliyordu¹⁹². Dubrovnıklilere tereke verilirken dikkatli olmayan görevlilerin cezalandırılacağı sürekli olarak kendilerine hatırlatılıyordu¹⁹³.

F. Dubrovnıklilerin ve Bazı Osmanlı Görevlilerinin Sahtekarlıkları

Dubrovnıkliler terekeyi kendileri kullanacaklarsa ortaya herhangi bir sorun çıkmıyordu. Ancak terekenin Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulunan Venedik ve diğerlerine götürülmemesi gerekiyordu¹⁹⁴. Buna rağmen Dubrovnıkliler zaman zaman aldıkları terekeyi başka devletlere satıyorlardı. Mesela, Marko adlı bir Dubrovnikli kaptan, Mısır'dan aldığı terekeyi Korfu ve Girit'te satmıştı. Mısır'a gelen Marko yeniden tereke almak isteyince yakalanması için emirler gönderilmiştir¹⁹⁵.

Terekeyi satmaktan geri kalmayan Dubrovnıkliler ihtiyaç duydukları anda, kendilerine izin verilenin dışında daha fazla terekeye sahip olabilmek için çeşitli yollara başvuruyorlardı. Gemilerini yanaştırdıkları iskelelerde, tereke için belirlenen fiyatın

¹⁹² 7 Rebî'ülevvel 972 (13 Ekim 1564), MD., nr.6, s.108/226.

¹⁹³ "...Evkâf terekesinden gayrı evkâf bahanesiyle hâricden tereke alınıp verile. Veyâhud gayri kimesnelere bu bahâne ile tereke verdirdiğın istimâ' oluna özrün makbûl olmayıp muakab olman mukarrerdir..." (3 Safer 967 (4 Kasım 1559), MD., nr.3, s.177/486).

¹⁹⁴ Dubrovnıklilerin Venedik ve diğer devletlere tereke sattıklarının duyulduğunu ve bu hususta dikkatli olunmasının gerektiğinden bahseden belgeler için bkz. Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28b ; 3 Zilhicce 987 (21 Ocak 1580), MD., nr.39, s.112/272.

¹⁹⁵ 19 Safer 980 (21 Haziran 1572), MD., nr.18, s.166/346.

üzerinde fazladan para vererek daha çok tereke alıyorlardı¹⁹⁶. Fazladan alınan terekenin sonradan sıkıntı çekilmesine sebep alacağını herkes iyi biliyordu.

Dubrovnikliler bazen iskele eminlerini yanlarına alarak rahatça tereke satın alabiliyorlardı. Novesin'in Gabele iskelesindeki emini ayarttıktan sonra Bosna ve Hersek'den gelen terekeyi olduğu gibi satın alan Dubrovnikliler, satın aldıklarını da Venedik ve diğer harbî devletlere satmaktan geri kalmamışlardı. İskele eminlerinin halkı, gelen terekenin hepsinin Dubrovniklilere verilmesi gereken terekedir şeklindeki sözleriyle avutmaya kalkışmaları normal karşılanmalıdır. Çünkü tereke için Dubrovnikliler yaklaşık olarak 200000 ile 300000 akçe arasında para ödemişlerdi¹⁹⁷.

Dubrovnikliler tereke hususunda her zaman istediklerine kavuşamıyorlardı. Yaptıkları yanlışlıkların yanlarına kâr olarak kalmaması gerekiyordu aslında. Çok ihtiyaçlarının olduğu bir anda kendilerine tereke verilmeyebiliyordu¹⁹⁸. Bazen denizlerde tereke yüklü gemileri, levend gemileriyle karşılaştığında sadece terekeleri değil herşeylerini kaybedebiliyorlardı. Bazen tereke almak istemeleri hayatlarına bile mal oluyordu. Gerçekten, Draç iskelesine yanaşan bir Dubrovnikli tüccar birkısım haramzedeler tarafından öldürülmüş, mallarına da el konulmuştu¹⁹⁹.

¹⁹⁶ “ Hersek Beyine ve kadılarına hüküm ki, livâ-i mezbûre reayâsına ve madrabazlarına ziyâde baha vermeğle Dubrovnik keferesi tereke alıp reayâya müzâyaka vermekten hâlî olmayıp...” (9 Zilhicce 972 (10 Temmuz 1565), MD., nr.6, s.613/1353). 5 Receb 973 (26 Ocak 1566) tarihli hükme göre, uyanık Dubrovniklilerden bir kısmı ise ucuz tereke bulabilmek için izin verilen yerlerin dışında başka iskelelere gidiyorlardı (MD., nr.5, s.328/859).

¹⁹⁷ 27 Zilka'de 967 (19 Ağustos 1560), MD., nr.3, s.498/1479.

¹⁹⁸ 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.48.

¹⁹⁹ 9 Cemâziyelevvel 990 (2 Haziran 1582) , s.205/571 ve 25 Zilka'de 990 (21 Aralık 1582), MD., nr.48, s.231/644.

G. Tuz Yardımı

Tereke yardımı dışında Dubrovnıklilere tuz konusunda da yardım ediliyordu. İhtiyaç duydukları bir zamanda Kıbrıs'tan tuz almalarına izin verilmişti²⁰⁰.

Aslında Dubrovnıklilerin tuz sıkıntısı yaşamaları geçici idi. Çünkü Dubrovnıkliler zaten Osmanlı topraklarına tuz getiriyor ve satıyorlardı. Hatta tuzu ancak tereke verilmesi şartı ile göndermek istemeleri Osmanlı bölgelerinde tuz sıkıntısına sebep oluyordu²⁰¹.

IV. DUBROVNİK TİCARİ GEMİLERİ

A. Nakliyecilik Yapan Dubrovnıkliler

Dubrovnikli tüccarlar denizlerde kendilerine ait gemilerle ticaret yapıyorlardı²⁰². Satacakları malları gemilerine yükleyerek birçok limana uğruyorlardı. Genellikle barça adı verilen gemiler ile denizlerde dolaşıyorlardı²⁰³.

²⁰⁰ 17 Şevvâl 984 (9 Ocak 1577), MD., nr.29, s.128/316.

²⁰¹ 27 Şa'bân 979 (16 Ocak 1572), MD., nr.10, s.116/185.

²⁰² Yük gemisi yapma da uzmanlaşmış olan Dubrovnikli gemi ustaları, yine kendileri gibi bu konuda uzman olan Portekiz gemi ustalarından daha kaliteli kalyon ve kadırgalar yapıyorlardı. Nakliyecilik yapan yani yük taşıyan büyük bir gemi filosuna sahip olan Dubrovnıkliler, gemi yapımı için gerekli olan keresteyi ormanlardan sağlıyordu. Birçok yük gemisine sahip olan Dubrovnik, 1553-1573 yılları arasında Akdeniz'deki tuz, tahıl, yün, deri, gibi mallarla ilgili yük taşımacılığını hatırı sayılır bir şekilde elinde bulunduruyordu (Braudel, *aynı eser*, I, s.13, 82, 418). XVI. yüzyılın sonlarına doğru Dubrovnik, gemi inşasında dünyanın en iyisi olarak kabul ediliyordu (İnalçık-Quataert, *aynı eser*, s.264).

²⁰³ Barçalar, yelkenli olup Osmanlılarda hem nakliye, hem de harp gemisi olarak kullanılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII.Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, s.96. 4 Ramazân 979 (20 Ocak 1572) 'de İzmir'e kaçakçılık yapmaya gelen bir Dubrovniklinin gemisi barça idi (MD., nr.10, s.219/332). 19 Safer 980 (2 Temmuz 1572) tarihli bir hükme göre, Mısır'dan tereke kaçıran Dubrovnikli Marko terekeyi kendisine ait barçaya yüklemişti (MD., nr.19, s.166/346). 2 Cemâziyelâhir 985 (17 Ağustos 1577)'de kapudan paşaya

Tüccarlar kendileri için yaptıkları ticaretin yanında zaman zaman gemileri ile başka tüccarların ticarî eşya ve mallarını da taşıyorlardı. Eğer taşıdıkları kendi mallarının dışında gemilerde yer kalmışsa , başka tüccarların mallarını da gemilerine alıyorlardı . Böylece bir taşıma ücreti de kazanmış oluyorlardı. İskenderiye'ye gelen Dubrovnik tüccarları alış verişlerini yaptıktan sonra geri dönüşlerinde, bazen frenk tüccarların mallarını da gemilerine yükletiyorlardı²⁰⁴. Mısır'a uğrayan Dubrovnik gemileri kendi malları dışında gemilerine aldıkları diğer tüccarların mallarını da gümrükhâne defterlerine kaydettiriyorlardı²⁰⁵.

Dubrovnikliler, gemilerini sadece taşıma amacı ile kiraya verdikleri de oluyordu. Nitekim 4 Muharrem 979 (29 Mayıs 1571)'de Galatalı bir tüccar, Dubrovnik'e ticaret amacıyla götürüp getireceği mallar için bir Dubrovniklinin gemisini kiralamıştı²⁰⁶.

Yine İskenderiye'den satın aldığı bir karamürsel gemisine, dört hristiyan tüccarın mallarını yükleyerek yola çıkan bir Dubrovnikli, Rodos yakınlarında durdurulmuştu. Gemide yapılan incelemede çeşitli malların olduğu görülmüştü. Keten, darı, kara sığır derisi, su sığır derisi vs. taşıyan bu geminin sahibi Dubrovnikli, gemisi ile birlikte serbest bırakılmasına rağmen diğerleri alıkonulmuştu. Muhtemelen kaçakçılık yapmaktaydılar²⁰⁷.

B. Osmanlı Hizmetinde Çalışan Dubrovnik Ticaret Gemileri

Dubrovnik gemileri zaman zaman Osmanlı hizmetinde çalışıyorlardı. Genellikle Osmanlı Devleti'ne ait malların taşınmasında kendilerinden istifade ediliyordu.

---

gönderilen hükümde ise, Moton yakınlarında görülen gemi Dubrovniklilere ait büyük bir barçaydı. Ayrıca barçada muhtelif toplar mevcuttu (MD., nr.31, s.173/390).

²⁰⁴ 2 Safer 979 (26 Haziran 1571), KK., nr.79, s.144.

²⁰⁵ 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

²⁰⁶ KK., nr.78, s.234.

²⁰⁷ 25 Receb 984 (28 Ekim 1576), MD., nr.28, s.171/397.

Girit adasından kaçırdığı limon suyu ile İstanbul'a gelen Dubrovnikli kaptan, Kıbrıs'a götürülmesi lazım gelen barut ve toptaşını (gülle) gemisine yükleyerek biran önce hareket etmesi istenmişti. Vazifesini tamamlayarak Trablus'a geçen kaptan yine kendisine verilen emir üzerine gemisine bulabilirse gön ve yapağı yükleterek tekrar İstanbul'a dönecekti²⁰⁸.

Ticareti yasaklanan mallar ile yakalanan, yani kaçakçılık yapan Dubrovnik gemileri alıkonuluyorlardı. Alıkonulan bu gemilerden ihtiyaç duyulması halinde bazı işleri görmeleri isteniyordu.

İzmir'de kaçakçılık yaptığı için malları iskeledeki mahzenlere boşaltılan bir Dubrovnik gemisine yükletilen ve Tersâne-i Âmire'de kullanılacak olan mîrî bez ve kendirler Midilli'ye, oradan da İstanbul'a getirilmişti²⁰⁹. Midilli ve Sakız beylerine hitaben yazılan bir hükümde, İzmir'den mîrî bezlerin yüklendiği Dubrovnik gemisi oraya vâsıl olduğunda, Tire'ye götürülmesi ve burada bulunan urganların da yükletilmesi emrediliyordu²¹⁰.

Dubrovnik gemileri bazen donanma-i hümâyun ile birlikte denizlerde bulunuyordu. Nitekim, 10 Zilka'de 979 (25 Mart 1572) tarihli bir hükme göre, gemilerindeki yapağları satmak amacıyla olan Dubrovniklilere, Osmanlı yöneticileri tarafından görev verildiği için donanma ile birlikte hareket etmişlerdi. Hangi amaçla Osmanlı donanmasında yer aldıkları bilinmese de , sonradan yapağlarını İzmir ve İskenderiye'de satma izninin verilmesi, büyük bir ihtimalle vazifelerini yerine getirmiş olmalarından kaynaklanıyordu²¹¹.

---

²⁰⁸ 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.168. Aynı hüküm için bkz. 24 Safer 979 (19 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.53/459.

²⁰⁹ 21 Şa'bân 979 (10 Ocak 1572), MD., nr.10, s.223/341 ve 24 Şa'bân 979 (13 Ocak 1571), MD., nr.10, s.93/145.

²¹⁰ 4 Ramazân 979 (20 Ocak 1572), MD. nr.10, s.219/332-333.

²¹¹ KK., nr.222, s.247.

Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu malların devlet merkezine veya başka bir yere taşınması lazım geldiğinde Dubrovnik gemilerinden yararlanılıyordu. Ticaret yapmak amacı ile çeşitli yerlerde bulunan Dubrovnik gemileri padişahın emri üzerine 982 (1574-1575)'de Osmanlı sularına gelmişlerdi. Bunlardan bazıları Trablus'a, bazıları da Dubrovnik'e gönderilmişti. Muhtemelen gemilerine yükledikleri malları istenilen yere ulaştırmaları istenmişti. Belki de gönderildikleri yerlerden çeşitli mallar yükleyip geri döneceklerdi. Gerçekten, Radaç adındaki Dubrovnikli kaptan Seferihisar'a geldiğinde kendisinden gemisine yüklemesi istenilen mallardan yeteri kadar bulamamış olacak ki boş dönmek arzusuyla palamut yüklemek için gerekli izni almıştı²¹².

Görülüyor ki , Osmanlı topraklarına ticaret yapma hususunda gerekli ve yeterli izinleri sırası geldiğinde elde eden Dubrovnikliler, istemeyerek olsa bile Osmanlı Devleti'nin hizmetinde çalışmaktan da geri kalmıyorlardı. Çünkü onlar elde ettikleri hakları , kendilerinden istenen bir görevi yapmayarak kaybedeceklerini bilecek kadar ticarî basirete sahip idiler.

V. OSMANLI TOPRAKLARINDA YAŞAYAN DUBROVNIKLI TÜCCARLAR

Denizlerden ve karadan getirdikleri mallar ile Osmanlı topraklarında ticaret yapan Dubrovniklilerden başka çeşitli Osmanlı şehirlerinde yaşayan ve genellikle ticaretle ilgilenen Dubrovnikliler de vardı. Ticaretin yoğun olduğu hemen her şehirde görülen Dubrovnikliler, açtıkları dükkanlarda çeşitli mallar satıyorlardı.

Srebreniçe²¹³, Filibe'de²¹⁴, Üsküb'de²¹⁵, Silistre'de²¹⁶ ve Rodosçuk (Tekirdağ)'da²¹⁷ ikâmet eden Dubrovniklilere rastlanılacağı gibi, Dubrovniklilerin

²¹² A.RSK. Def., nr.1460, s.116.

²¹³ Srebreniçe'de yaşayıp, zaman zaman Dubrovnik'e giden Vuk adlı Dubrovniklinin, ölmesi üzerine metrukâtının paylaşılması konusunda çıkan anlaşmazlıkların çözümü için Evâil-i Zilhicce 906 (18 Haziran 1501)'da Dubrovnik beylerine gönderilen hüküm için bkz. İ. Şahin- F.Emecen, *II. Bâyezid Dönemine Âit 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, İstanbul 1994, s.73.

yoğun ticari faaliyetlerde buldukları Mısır'a da yerleşmiş olmaları şaşırtıcı değildi. Öyle ki, onlar daha Memluk Devleti zamanından beri buradaydılar²¹⁸. İstanbul'da Galata'da yaşayanları ise buradaki gayr-i müslim ve müslümanlarla çeşitli ticarî ilişkiler içerisindeydiler²¹⁹.

Balkanlar'a yerleşen Dubrovnikliler yüzlerce dükkan açmışlardı ve ister veresiye ister peşin olsun İngiliz, Fransız ve Floransa yünülerini satıyorlardı²²⁰. Osmanlı topraklarında dükkan açan Dubrovnikliler arasında çuka satanlar mevcut olduğu gibi²²¹ çeşitli kumaşları satanlara da rastlanılıyordu²²².

Dubrovnikliler, bazen muhtelif görevliler tarafından rahatsız ediliyorlardı. Filibe'de yaşayan bir Dubrovnikliye, buranın subaşısı ve adamları sen Venediklisin diyerek baskı yapıyordu²²³. İskenderiye'de ise Osmanlı görevlileri bir yana Dubrovniklilerin Fransızlarla araları hiç hoş değildi²²⁴.

Mısır'da Dubrovniklilerin hoşnut olmadığı görevlilere rastlamak mümkündür²²⁵. Veresiye çuka ve kumaş vermek istemeyen tüccarlar bazı asker ve diğer görevlilerden

---

²¹⁴ 17 Rebî'ülevvel 979 (10 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.303 ve 23 Rebî'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.308.

²¹⁵ 15 Şa'bân 978 (14 Ocak 1571), MD., nr.18, s.98/214.

²¹⁶ Evâhır-i Muharrem 994 (22 Ocak 1586), MD., nr.60, s.181/424.

²¹⁷ 13 Zilhicce 997 (23 Ekim 1589), KK., nr.118, s.57b.

²¹⁸ 23 Rebî'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.225. Mısır'da ikamet eden Dubrovnikliler için ayrıca 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1642 ve 19 Receb 979 (7 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370'de de bilgi bulunmaktadır.

²¹⁹ 20 Muharrem 986 (29 Mart 1578), MD., nr.34, s.52/109.

²²⁰ Braudel, *aynı eser*, I, s.211.

²²¹ 17 Rebî'ülevvel 979 (10 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.303. 6 Receb 979 (24 Kasım 1571)'da Mısır'daki bir Dubrovnikli dükkanında akmişe de satılıyordu (MD., nr.15, s.195/1642).

²²² 19 Receb 979 (7 Aralık 1571), KK., nr.79, s.390.

²²³ 17 Rebî'ülâhır 979 (10 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.303.

²²⁴ 23 Rebî'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.308.

²²⁵ 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1642.

şikayetçi oluyorlardı²²⁶. Bunun yanında ticaret izinleri olmadığı gerekçesiyle ticarî faaliyetleri engellenenler de vardı²²⁷.

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Dubrovniklilerin haklarından istifade etmeye çalışan açığız gayrimüslimler, ödemeleri gereken vergileri vermemek için ben Dubrovnikliyim diyerek gerçek kimliklerini gizleme çabasındaydılar. Filibe'de Dubrovniklilerin şapkasından giyerek görevlileri kandırmaya çalışan bir zimmîyi bizzat Dubrovnikli olanlar şikayet etmişlerdi²²⁸.

Şikayetçi olunan Dubrovnikliler de vardı. Uygun hareketlerde bulunmayanlar hakkında yapılan şikayetlere bakılacak olursa, Osmanlılar aleyhine çalışan, borcunu ödemeyen Dubrovniklilerin sıkı takibata alınması isteniyordu. Dubrovnik ileri gelenlerinden olup Üsküp'de ikamet eden Nikola, Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesi üzerine uzun bir süre yas tutmuş ve dükkanını açmamıştı. İnebahtı mağlubiyeti üzerine ise günlerce sevinmiş, hatta demirden yaptırdığı bazı aletleri düşman tarafına göndermekten geri kalmamıştı²²⁹. Galata'da yaşayan Marbes iflâs ettiğinden borçlarını ödeyememişti²³⁰. Silistre'de yaşayan bir Dubrovnikli ise ortağı ile birlikte Osmanlı Devleti'ne ait olan vergileri alarak kayıplara karışmıştı²³¹.

VI. DUBROVNİKLİ-YAHUDİ TİCARİ MÜNASEBETLERİ

Dubrovnikliler ile Osmanlı tebaası olan/olmayan yahudiler muhtelif ticarî ilişkiler içerisindeydiler. Ticaret yapmak amacıyla Dubrovnik'e gelenler, Dubrovnik'ten mal götürenler, Osmanlı'nın diğer şehirleri de dahil olmak üzere Dubrovnikliler ile ticarî ve para münasebetleri olan yahudi tüccarlar vardı.

²²⁶ 19 Receb 979 (7 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370.

²²⁷ 13 Zilhicce 997 (23 Ekim 1589), KK., nr.118, s.57b.

²²⁸ 23 Rebî'ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.308.

²²⁹ 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), MD., nr.18, s.98/214.

²³⁰ 20 Muharrem 986 (29 Mart 1578), MD., nr.34, s.52/109.

²³¹ Evâhur-i Muharrem 994 (22 Ocak 1586), MD., nr.60, s.181/424.

XV. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'ne gelen İspanya Yahudileri, Kahire, İskenderiye, Halep, Trablusşam gibi önemli ticaret merkezlerine yerleştikleri gibi, Dubrovnik, Venedik ve Ankona gibi deniz ticaretinde önemli devletlerle de rekabete girişmişti. Başlangıçta bu devletlerden ihrâc ettikleri malların dağıtıcılığını yapan yahudi tüccarlar, XVI. yüzyıldan itibaren bu devletler için ciddi bir rakip olmaya başlamıştı²³².

Osmanlı'ya tabi yahudiler ticaret amacıyla sık sık Dubrovnik'e gidiyorlardı. Meselâ, 17 Rebi'ülevvel 978 (19 Ağustos 1570)'de Osmanlı Devleti için lazım olan sırcayı parasını verilmek üzere Dubrovnik'den Yahya adlı yahudi alacaktı²³³. Yahya isimli başka bir yahudi ise Dubrovnik'e ibrişim altın götürerek satıyordu²³⁴. Yine, Salamon adlı bir yahudi Dubrovnik'den aldığı malları İstanbul'a getirmek niyetinde iken, mallarını yükleyecek bir gemi bulamaması üzerine Sakız'dan gemi kiralama isteği kabul edilmişti²³⁵.

Osmanlı tebaâsı olmayan yahudiler de Dubrovnik'e ticaret yapmak amacı ile gelip gidiyorlardı. Nakşe'den Dubrovnik'e gelen yahudiler olduğu gibi²³⁶ Venedik yahudileri de Dubrovnik'e uğruyorlardı²³⁷. Hatta, Venedik'e tabi olup Dubrovnik'de ikamet eden ve buradan Osmanlı topraklarına eşya getirip satan yahudiler dahi mevcuttu²³⁸.

²³² Braudel, *aynı eser*, II, s.53. Yahudiler aynı zamanda, Avlonya'ya da yerleştirilmişlerdi. Böylece, Adriyatik'de ticarî faaliyetlerde bulunma şansını elde eden yahudiler, yukarıda da belirtildiği üzere Dubrovnik, Venedik, Ankona ve Floransa ile ticaret yapmaya başladılar. XVI. yüzyılda Adriyatik'deki yahudiler hakkında daha fazla bilgi için bkz. İnalçık-Quataert, *aynı eser*, s.266-268.

²³³ MD., nr.14, s.303/430.

²³⁴ 16 Şa'bân 978 (5 Ocak 1571), KK., nr.222, s.153 ve 18 Şa'bân 978 (7 Ocak 1571), KK., nr.78, s.86.

²³⁵ 14 Cemâziyelevvel 978 (14 Ekim 1570), MD., nr.15, s.132/1440.

²³⁶ 2 Cemâziyelevvel 978 (2 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28c ve 26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571), KK., nr.78, s.127.

²³⁷ 2 Ramazân 978 (29 Ocak 1571), KK., nr.78, s.102.

²³⁸ 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.22.

Dubrovnikle ticarî münasebetleri olan yahudiler, çeşitli olumsuz durumlarla karşılaşıyorlardı. Nitekim, İsak adlı Nakşeli yahudi tüccardan, Dubrovnik’de fazla gümrük resmi alınmıştı²³⁹. Venedik’e tabi David ve Salamon isimli yahudilerden de Dubrovnik İskelesi’nde ziyade gümrük vergisi talep edilmişti²⁴⁰.

Dubrovnik’e gelen yahudiler, Dubrovnik beylerinin ihmali ya da görmezlikten geldikleri durumlar yüzünden mallarını ve canlarını kaybediyorlardı. Mesela, 9 Şaban 978 (8 Ocak 1571) tarihli bir belgeye göre, Dubrovnik İskelesi’ne gelen Venedik donanması burada bulunan tüccarların bütün mallarını gaspetmişti. Malları alınanlar arasında Hammat ve İlya adlı iki yahudi de vardı. Ayrıca bazı kişiler öldürülmüş ve esir edilmişti. Yahudiler, Dubrovniklilerle ortak iş yapmalarına rağmen, mallarının bizzat Dubrovnikliler tarafından Venediklilere verildiğini iddia ediyorlardı²⁴¹. Yahudilere göre, ertesi gün iskeleye tekrar gelen Venediklileri alıkoyacakları ve önceki gün kaçırılan mallarını Venedik gemisinden alacakları yerde onlara yiyecek yardımında bulunan Dubrovnik beylerinden böyle hareket etmelerinin sebebi sorulmalıydı²⁴².

Dubrovnik’te Osmanlı Devleti’ne tabi yahudiler, ticaret yaptıkları kişilerle zaman zaman anlaşmazlıklara düşüyorlardı. Yahudilere göre, anlaşmazlık hallerinde kendilerine iftira atılıyordu. Özellikle harbî tüccarlar, yalancı harbî şahitler bularak yahudilerin frenk memleketlere mal gönderdiklerini söyleyerek Dubrovnik beylerini kandırıyorlar ve kendileri aleyhinde kararlar aldırıyorlardı²⁴³. Bu nevi şikayetlerin

---

²³⁹ 2 Cemâziyelevvel 978 (2 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28c. 1545’de Dubrovniklilerin yahudi aleyhdarı hareketleri ve yahudileri Dubrovnik’den atmaya başlamaları üzerine Kanunî Sultan Süleyman, Dubrovniklileri uyarılmış ve bu duruma son vermelerini istemişti (Turan, *aynı makale*, s.543). 24 Cemâziyelevvel 978 (24 Ekim 1570) tarihli bir hükme göre, Dubrovnik beyleri, sadece yahudilerden değil diğer tüccarlardan da fazladan gümrük vergisi alıyorlardı (KK., nr.78, s.38).

²⁴⁰ 2 Ramazân 978 (29 Ocak 1571), KK., nr.78, s.102.

²⁴¹ MD., nr.14, s.859/1254.

²⁴² 26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571)’de Hersek beyi, sorunun halledilmesi için vazifelendirilmişti (KK., nr.78, s.127).

²⁴³ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.235.

artması üzerine Nova ve Hersek kadılarına gönderilen emirlerle, haraçgüzârlar üzerinde harbilerin şahitlik yapmasının kanunlara uygun olmadığı belirtilerek davalara bizzat kendilerinin bakması isteniyordu. Gerçekten, Ankona ve Venedik tüccarları tarafından Dubrovnik’de iftiraya maruz kalan bir yahudinin davasına bakmak üzere 18 Zilhicce 979 (3-4 Mayıs 1572)’de Hersek beyi ve kadısı görevlendirilmişlerdi²⁴⁴.

Dubrovniklilere borç veren yahudiler bazen paralarını alamıyorlardı. Bir Dubrovnikli, Yahudi Yakob’dan aldığı 1000 filoriyi ödememişti²⁴⁵. İskenderiye’de Dubrovnik konsolosu olan İstefan, hem Yahudi Berhlem’den hem de İsak’tan aldığı borçları ödeyemeden ölmüştü. Her iki yahudi de paralarını Dubrovnik beylerinden talep ediyorlardı²⁴⁶.

Dubrovnik, bazı yahudiler için yaptıkları haksızlıklardan sonra sığınılacak bir yer durumundaydı. Abraham ve Salamon adlı iki yahudi, Nakşe’de zimmetlerine verilen 7000 filori altın ile Dubrovnik’e kaçmışlardı. Oradan Osmanlı topraklarına geçtiklerinden şüpheleniliyordu. Yakalanmaları görevi Hersek beyi ve Rumeli beylerbeyine verilmişti²⁴⁷.

Yahudiler, zaman zaman Osmanlı topraklarında Dubrovnikli tüccarlara zorluk çıkaranlara destek veriyorlardı. Nitekim, önceden verdiği parasına karşılık olarak yapağı almak isteyen Dubrovnikli tüccarlara, bazı görevliler ve onlara arka veren yahudiler mani oluyorlardı. Onlara göre, Dubrovnikliler yapağıyı Venedik’e götürmektedirler. Ancak, Dubrovniklilerin yapağıyı almalarına izin verilmişti²⁴⁸.

²⁴⁴ KK., nr.222, s.289.

²⁴⁵ 17 Safer 967 (18 Kasım 1559), MD., nr.4, s.155/1569.

²⁴⁶ 20 Şa’bân 980 (26 Aralık 1572), MD., nr.45, s.200/2362 ve 5 Rebî’ülâhir 987 (3 Haziran 1579), MD., nr.36, s.291/771.

²⁴⁷ 26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571), KK., nr.78, s.127.

²⁴⁸ 13 Rebî’ülâhir 987 (11 Haziran 1579), MD., nr.37, s.240/2846.

Dubrovnik ile münasebetleri olanlar sadece yahudiler değildi. Galatalı hristiyan tüccarlar da Dubrovnik'e mal götürüp getiriyorlardı²⁴⁹. Bundan başka, Bologna'lı Petri adlı zımmî Dubrovnik ileri gelenlerinden birine verdiği borç parayı alamadığı için şikayetçi olmuştu²⁵⁰.

---

²⁴⁹ 4 Muharrem 979 (29 Mayıs 1571), KK., nr.78, s.234.

²⁵⁰ Rebî'ülâhir 991 (Nisan-Mayıs 1583), MD., nr.49, s.54/191.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ İLE DUBROVNIKLI TÛCCAR ARASINDA MEYDANA GELEN TİCARİ İHTİLÂFLAR

I-OSMANLI DEVLETİ'NDEN KAYNAKLANAN ANLAŞMAZLIKLAR

A. Yerel Osmanlı Görevlilerinin Dubrovnik Tüccarları İle Olan Anlaşmazlıkları

Dubrovnik tacirlerini Osmanlı topraklarında ticaret yaparken rahatsız edenler sancakbeyleri, subaşılar, voyvodalar, timarlı sipahiler ve yeniçerilerdir. Anlaşmazlıkların temel sebepleri ise şöyle gruplandırılabilir: Dubrovnik tacirlerinin hiçbir sebep yokken rahatsız edilmeleri, ticaret yapma izinlerinin olup olmadığının sorulması, veresiye mal veya para istendiğinde vermemeleri, verdiklerinde sonradan karşılıklarını alamamaları, değiş-tokuş usulü ile ticaret yapmak istemeleri ve alacaklarına karşılık başka ticari mal talep etmeleri.

1-Sebepsiz Engellemeler

Herhangi bir sebep olmaksızın ticaret yapmaları engellenen Dubrovniklilerin şikayetlerinin hemen hepsinde sancakbeyleri, voyvodalar ve yasakçıların adları zikredilmektedir. Kurallara uygun olarak Osmanlı topraklarında ticaret yapanlara engel

çıkarılmasının doğru olmadığından bahseden belgelere göre bu tarz hareketler hem kanunlara hem de ahidnâmelere aykırıdır¹.

Aslında görevlilerin çeşitli sebeplerden dolayı, yerli veya yabancı tüccarları kontrol etme yetkileri vardı. Mesalâ, alım-satımı sınırlandırılmış ya da yasaklanmış bir malın varlığını tahkik etme hakları vardı. Bununla birlikte, kontrol bahanesi ile tüccarlara karşı hoş olmayan davranışlar içerisine girdikleri ve kendilerine bir kısım çıkarlar sağladıkları da göz önünde bulundurulmalıdır. Tahminen böyle durumlarda Dubrovnik tacirleri ilgili mercîlere başvuruyorlar ve ihrâcı yasaklanmış malları taşıyor iseler kendilerine kesinlikle dokunulmaması yönünde izinler alabiliyorlardı².

Dubrovnik tacirlerine sadece yukarıdaki görevliler değil aynı zamanda boğaz hisarlarında olan kapudanlar, hassa reisleri, kadılar, iskele eminleri ve kale dizdarlarının da ahidnâmelerindeki şartlara uydukları takdirde karışmamaları gerekiyordu³.

Bazen yanlarında sebep yokken silah taşıyan tüccarlara görevlilerin hesap sordukları da oluyordu. Ancak derbend ve tehlike arzeden yerlerde silah taşımalarına izin verilen Dubrovnik tacirlerine bu hususta sancakbeyi ve subaşların yardımcı olmaları gerekiyordu⁴.

2. Ticaret İzinlerinin Kontrolü ve Yeni Ticaret İzinleri İstenmesi

Osmanlı yerel yöneticilerinin Dubrovnıklilere müdahale etmelerinin sebeplerinden biri de ticarî izinlerin kontrolü veya yeni izin istemeleriydi. Ahidnâmelerinde bu hak kendilerine verilmesine ve ticaret izinleri olmasına rağmen

¹ 10 Zilka'de 964 (5 Eylül 1557), KK., nr.216/A, s.42 ; 25 Cemâziyelevvel 978 (25 Ekim 1570), KK., nr.222, s.104.

² Bu tip izinler için bkz. 4 Receb 978 (3 Aralık 1570), KK., nr.78, s.70 ; 9 Ramazân 978 (5 Şubat 1571), KK., nr.222, s.180 ; 16 Ramazân 978 (12 Şubat 1571), KK., nr.78, s.115.

³ 13 Cemâziyelevvel 978 (13 Ekim 1570), KK., nr.222, s.58.

⁴ 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.125 ; 16 Ramazân 987 (7 Kasım 1579), KK., nr.78, s.115.

Osmanlı topraklarında bulunan Dubrovnikli tüccarların, bazen taşıdıkları mallardan şüphelenilmesi halinde görevlilerin alıkoymaları gerekiyordu. İster bir yerde sakin olsun isterse dolaşsın yanlarında bulunan malların isimleri ile miktarlarını ve hangi yerden alıp nereye götürdüklerini ispat için tacirlerin yazılı bir belgeye sahip olmaları gerekiyordu. Eğer yoksa zaten gerekenler yapılıyordu. Ancak keyfi durumlar için, ticarî izinleri olduğu halde zaman zaman zorluklar çıkartılabilmekteydi. Filibe’de dükkanı olan bir Dubrovnikli’den gereksiz yere yeni bir ticaret yapma izni istenmiş, hatta Dubrovnikli olmadığı dahi iddia edilmişti. Gümrüklerini ödüyorsa, bulunduğu yerde ticaret yapabilmesi ve kimsenin karışmaması yönünde bir emrin gönderilmiş olması bu tüccarın haksızlığa uğradığı kanaâtini ortaya çıkarmaktadır⁵.

3. Veresiye Mal Talepleri

Veresiye mal vermek istemeyen Dubrovnikliler de zaman zaman rencide ediliyorlardı. Veresiye verilen eşyanın karşılığını sonradan alamama tehlikesi daima olduğu için biraz çekingen davranmaları normal karşılanmakla birlikte veresiyenin fazla anlaşamadıkları birileri tarafından istenmesi tamamen bu isteklere karşı uzak durmalarına sebep oluyordu. Vermedikleri takdirde ise ticarî baskılarla karşı karşıya kalıyorlardı. Çoğu kez tüccarlara iftiralar atılıyordu.

Sofya’da ticaret yaparken kendisinden veresiye mal talep edildiğinde kabul etmeyen bir Dubrovnikli tüccara zor kullanılmış, dinimize küfrettin diyerek iftira atılmıştı⁶. Filibe, Tatarpazarı ve Zağra’da ise sipahiler, yeniçeriler ve dergâh-ı muallâ

⁵ “...mâdem ki anda sâkin olup kendi halinde ticâret edüp âhire gitmeye ol-vechile hilâf-ı şer’-i şerîf kimesneyi dahl ettirmeyip...”(17 Rebi’ülevvel 979 (20 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.303). Buna benzer olayları ifade eden başka belgeler için bkz. 23 Ramazân 971 (5 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.181 ; 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570), KK., nr.78, s.51 ; 14 Safer 979 (9 Temmuz 1571), KK., nr.78, s.258 ve 13 Zilhicce 997 (23 Ekim 1589), KK., nr.118, s.57b.

⁶ 20 Ramazân 971 (2 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.181. Ayrıca benzer durumlar için bkz. 17 Cemâziyelevvel 978 (17 Ekim 1570), KK., nr.222, s.94 ; 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.218 ; 20 Cemâziyelevvel 978 (20 Ekim 1570)’de Rumeli sancakbeylerine ve kadılarına hitaben

kulları veresiye mal aldıkları Dubrovnikli tacire anlaşmayı bozması için baskı yapmaktaydılar⁷. Berkofça'da da benzer durumlar yaşanmaktaydı⁸. Rumeli'nden çok uzakta, Mısır'da veresiye eşya alma talepleri geri çevrilen görevliler, Dubrovnikli tüccarın dükkanını dağıttıkları gibi dükkanda çalışanları da aşağılamışlardı⁹.

Veresiye verilip karşılığı sonradan alınamayan mallar için tüccarlar kadıya gidiyorlardı. Kadılara düşen görev anlaşmazlıkları çözmektir. Buna göre, herşeyden evvel Dubrovnikli tacirlerin veresiye mal vermeyi kabul etmeleri gerekiyordu. Rızaları yoksa zorlanamıyorlardı¹⁰. Kadıların veresiye davalarına bakabilmeleri için, taraflar arasındaki anlaşmayı gösteren önceden kadıdan alınmış resmî bir belgenin taraflarda olması lazımdır. Eğer böyle bir belge yoksa kadılar davalara bakmıyorlardı¹¹. Veresiye mal aldıkları ve karşılığını vermedikleri ispat edilenler Dubrovnik tacirlerine borçlarını ödemek zorundaydılar. Yalnız veresiye malın onbeş yıl içerisinde verilmiş olması şartı vardı¹². Bazen anlaşmazlıkların çözümü için kadılar, tarafları İstanbul'a gönderiyorlardı¹³.

---

gönderilen bir hükümde, veresiye mal vermek istemeyen Dubrovnikli tacirlerin sancakbeyleri ve adamları tarafından seferlere götürülmek veya sarraf yazılmak tehditlerine maruz kaldıkları yazılıdır (KK.,nr.78, s.36).

⁷ 17 Şevvâl 978 (13 Mart 1571), KK., nr.78, s.146.

⁸ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334.

⁹ 19 Receb 979 (17 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370.

¹⁰ “ Müşârünileyhe hüküm ki, Elçiler arzuhâl üzere olup Dubrovnik tâcirlerinden bazı sancakbeyi ademleri ve sipahiler veresiye çuka ve kumaş taleb edüp vermediklerin haberen alıp ve dükkanlarında bey' ü şirâ eden hidmetkârları hilâf-ı şer' çeküp alıp teaddî ettiklerin bildirdiler buyurdum ki, göresiz vâki' ise veresiye rızâları olmadığını çukaların aldırmaıyıp ve hidmetkârları hilâf-ı şer' aldırmaıyıp rencide ettirmeyesiz.” (19 Receb 979 (17 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370).

¹¹ 17 Cemâziyelevvel 978 (17 Ekim 1570), KK., nr.222, s.94.

¹² 17 Şevvâl 978 (12 Mart 1571), KK., nr.78, s.146 ; 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334 ; 22 Zilhicce 979 (7 Mayıs 1572), KK., nr.78, s.209.

¹³ “ Dubrovnik tâcirlerinden .....gelip Sofya ve sâir yerlerde ticâret tariki ile vardıkta bazı kimesneler veresiye kumaş isteyip vermediği için ağzımıza ve dinimize şetm ettin deyû iftirâ edip kimi şâhid kimi müddeî olup rencide eylemekten hâli olmadıkların bildirmeğin mücedded celb ve

4. Değiş Tokuş Ticaretine Çıkarılan Engeller

Değiş tokuş usulü ile yapılan ticarete de yerel görevliler engel olmaktadır. Mesela İskenderiye’de dükkan açan veya ticaret için buraya gelen Dubrovnikliler gümrüklerini ödemelerine rağmen mallarını değiş tokuş yapmak istediklerinde görevliler tarafından engelleniyorlardı¹⁴.

Bu tarzda ticaret yapan Dubrovniklileri daha başka sorunlar da bekliyordu. İskenderiye’de mübadele edecekleri malları, kadı huzurunda belirleyen Dubrovnikli tüccar ile görevliler daha sonra anlaşmazlığa düşmüşlerdi. Dubrovnikli tüccar karşı tarafın kendisine bozuk ve elde kalan eşyaları verdiğinden şikayet etmekteydi¹⁵.

Dubrovnikli tüccarlar diğer bir ticarî engelleme ile alacaklarının yerine mal talep ettikleri zaman karşılaşmışlardır. Alacağının karşılığı için yapağı almak isteyen Dubrovnikli tacirlere sipahiler, yeniçeriler, çavuşlar ile onları kışkırtan yahudiler malların Venedik’e götürüldüğünü ileri sürerek engel olmuşlardır. Şikayet üzerine gönderilen emirde Dubrovnikliler lehine karar çıkmıştır¹⁶.

Dubrovnik tacirlerine zaman zaman isteklerinin dışında başka işleri yapmaları için teklifler de geliyordu. Yerel idarecilerin isteklerinin aksine hareket ettiklerinde

---

ahz için bu makûle da‘va eylediklerinde mezkûru şâhid ve da‘vacılarıyla âsitâne-i saâdete irsâl eylesesiz deyû hükm-i şerif buyuruldu kadılara. ” (20 Ramazân 971 (2 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.181). Ayrıca bkz. 982 (1574-1575), A.RSK.Def., nr.1460, s.218

¹⁴ “Dubrovnik tâcirleri metâ‘ların vech-i meşrûh üzere sâir tâcirlerin espâblarıyla değiş tokuş edüp adet üzere gümrüklerin verdikten sonra mualllem ve gayrı mücedded için mâni‘ olup hilâf-ı ahidnâme rencide edenleri men‘ edip hilâf-ı şer‘ ve mugâyir-i ahidnâme kimesneyi dahl ettirmeyip tekrar şikâyet ettirmeyesiz. ” (19 Receb 979 (7 Aralık 1571), KK., nr.79, s.370). Ayrıca bkz. 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1642.

¹⁵ 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.153.

¹⁶ “Dubrovnik tâcirlerinden bazıları mürâca‘atla alış veriş ettikleri kimselerin borçlarına mukâbil yapağı almalarına sipâhi ve yeniçeri ve çavuşa arka veren yahudilerin mâni olduklarını ve kendileri alıp Venedik’e sattıklarını arz edip hüküm istediklerinden ahidnâme mücebince matlûblarına mukâbil yapağı almalarına mâni olunmasın deyû hükm” (13 Rebî‘ülâhîr 987 (11 Haziran 1579), MD., nr.37, s.240/2846).

celep veya sarraf yazılacakları hususunda tehditler alıyorlardı. Şikayet konusu edilen bu gibi hallerde, tüccarların Dubrovnikli olduklarını ispat etmeleri kendilerine zorla başka işler yaptırılmasına engel oluyordu¹⁷.

B. Levend Gemilerinin Dubrovnik Tüccar Gemilerine Karşması

Akdeniz’de seyir halinde olan Dubrovnik gemileri için tehlikenin diğer adı levend gemileri idi. Bunlarla karşılaşıldığında gemidekilerin mallarına el konulduğu gibi Dubrovnikli tüccarlar da esir ediliyorlardı. İskelelerde çok rahat hareket eden levendler, Dubrovniklilerin eşyalarını ucuz fiyatla satıyorlardı¹⁸.

İstanbul’dan gönderilen emirlerde levendlere göz açtırılmaması ve Dubrovnik gemilerinin serbestçe hareket etmesine ihtimâm gösterilmesi isteniyordu¹⁹.

C. Fazladan Gümrük Resmi Talep Edilmesi

Dubrovnikliler ahidnâmelerine göre sadece sattıkları malların gümrük resmini ödeyeceklerdi. Alış veriş için eşyalarını başka bir yere serbetçe götürebileceklerdi. Buna rağmen Dubrovnik tacirlerinden ikinci defa gümrük istendiği de olmuştur.

Dubrovnik’de gümrük resimlerini ödeyen tüccarlar Osmanlı topraklarına geldiklerinde kendilerinden yeniden gümrük talep edilmesine anlam veremiyorlardı. Gümrüklerini ödediklerine dair ellerinde belgeleri olduğu halde yeniden vergi

¹⁷ Gurre-i Rebî’ülevvel 978 (3 Ağustos 1570), KK., nr.222, s.24 ; 13 Ramazân 978 (9 Şubat 1571), KK., nr.222, s.184 ; 16 Ramazân 978 (12 Şubat 1571), KK., nr.78, s.115.

¹⁸ 10 Şevvâl 967 (4 Temmuz 1560)’de Yanya kadısına hitaben yazılan bu hükümde, ayrıca iskele eminlerinden bazılarının levendlere yardım etmelerinin doğru olmadığı belirtiliyor ve iskelelere gelen levendlere göz açtırılmaması isteniyordu (MD., nr.3, s.436 /1306).

¹⁹ 23 Safer 979 (17 Temmuz 1571) tarihli bu belgeye göre, daha Kanunî zamanında levendler Dubrovnik gemilerine saldırmaktadırlar (KK., nr.79, s.166). Ayrıca bkz. 6 Rebî’ülâhîr 979 (28 Ağustos 1571), KK., nr.78, s.296.

istenmesi şikayetlerine sebep oluyordu²⁰. İskenderiye İskelesi'ne getirdiği malların gümrüğünü ödeyip satamayan Dubrovnikli'den, Bulak İskelesi'ne geldiğinde yeniden gümrük alınmıştır. Ayrıca tercüme vergisi adı altında yanında bulunanlardan 26'şar akçe para da alınması şikayet konusu olmuştur²¹. Ziyade gümrük resmi alınan zamanlarda, merkezden gönderilen emirlerde önceden belirlenen miktardan fazla vergi alınmaması ve ahidnâme kurallarına uyulması emredilmekteydi²².

D. Gerçek Dubrovnikli Tüccarların Tesbiti

Tüccarlarının ticarî sorunlar ve engellemelerle karşılaşmaları Dubrovnikli olduklarını ispat etmelerinin istendiği zamanlarda da yaşanmıştır. Böyle bir ispata duyulan ihtiyaç, daha çok Dubrovnikliler yüzünden değil onların haklarından istifade etmeye çalışanların belirlenmesi amacına yönelikti. Vergi ve serbest ticaret hususunda Dubrovniklilere verilen haklar diğer yabancı tüccarların iştahlarını kabartıyordu.

Osmanlı topraklarına gelen harbî tüccarlar sık sık Dubrovnikli olduklarını iddia ediyorlardı. Bu yüzden gerçekten Dubrovnikli olanların bile eşyalarına el konuluyordu. Müslümanların araya girerek tanıdıkları tüccarların Dubrovnikli olduğuna dair yaptıkları yeminler Dubrovniklileri rahatlattığı gibi anbarlarda bekletilen mallarına da kavuşturuyordu²³.

²⁰ 23 Safer 967 (24 Kasım 1559), KK., nr.61, s.96.

²¹ 6 Receb 979 (24 Kasım 1571), MD., nr.15, s.195/1639.

²² 15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

²³ “ Sinan Paşa'ya ve İskenderiye beyine ve kadısına hüküm ki, Sen ki İskenderiye beyisin mektûb gönderüp Venedikli ..... defter olundukta bazı haracgüzârlık da'vâsın edüp emirle görmek için Mısır çavuşlarından Murad Çavuş vardıkta haracgüzârlık da'vâsı edenlerden darendede..... nâm zımmî Dubrovnikli olup haracgüzâr olduğuna nice müslümânlar şahâdet edip elinde hücceti dahî var iken espâbı girift olunduğun arz etmişsin buyurdum ki, göresin mezkûr Dubrovnikli olduğu vâki ise espâbın geri bî-kusur verip kimesneye rencide ettirmeyesiz ” (10 Muharrem 979 (5 Haziran 1571),KK., nr.79, s.108).

Dubrovnik gemilerine mallarını yükleyerek kendi memleketlerine gitmek isteyen tüccarlara karşı Osmanlı idarecileri uyanık olmak zorundaydılar. Rodos adası yakınlarında kontrol edilen bir Dubrovnik gemisinde Frenk tüccarlarına ve eşyalarına rastlanılmıştı. Samimi olduğu düşünülmüş olacak ki gemi sahibi olan Dubrovnikli yoluna devam ederken Frenk tacirleri ve malları alıkonulmuştu²⁴. Bazen Dubrovnik gemileri ile Osmanlı iskelelerine gelen yabancı tüccarlar daha az vergi ödemek için geçiçi bir süre için Dubrovnikli oluyorlardı. Sıkı incelemeler Dubrovniklilerin şikayet etmesine sebep olsa da ellerinde Dubrovnikli olduklarına dair bir belgeleri olmayan sahtekarların ortaya çıkarılması ancak böyle mümkün oluyordu²⁵.

E. Dubrovniklilerin Ödenmeyen Alacakları

Osmanlı topraklarında çok geniş bir sahada ticarî faaliyetlerde bulunan Dubrovnikliler bu topraklar üzerindeki hemen her zümre ile ilişki içerisindeydiler. Sürekli aynı yere giden ve kendisini tanıtan, birçok kişi ile yakınlık kuran tacirlerin asıl uğraşları olan ticaretin yanında parasal faaliyetlerde de (borç alıp-verme) bulunmaları normal karşılanmalıdır. Öyle ki her zaman alış veriş yaptıkları kişilerden veresiye mal veya borç para alabilecekleri gibi aynı zamanda verebiliyorlardı. Kesin olmamakla birlikte sadece borç para alıp veren Dubrovniklilerin de varolabileceğini göz önünde bulundurmamak gerekir.

Ahidnâmelerine göre, müslümanlarla olan borç münasebetlerinde ilk önce kadı huzuruna gitmeleri gereken Dubrovnikliler akitlerini resmîleştirmek zorundaydılar. Borcu olduğu halde ödemeyenler nerede olursa olsun yakalanacaklar ve Dubrovniklilere borçlarını ödeyeceklerdi.

Alacaklarını tahsil edemeyen Dubrovniklilerin bu konuda başları bir hayli ağrımuştu benziyor. Gerçekten mevcut belgelere göre, verdikleri borçlar yüzünden bir

²⁴ 25 Receb 984 (18 Ekim 1576), MD., nr.28, s.171/397.

²⁵ 10 Safer 973 (8 Eylül 1565), MAD., nr.2775, s.259.

hayli sıkıntıya düşmüşlerdir. Dubrovnikli bir tüccardan aldığı 120000 akçeyi vâdesi geldiğinde ödemeyen, ödemediği gibi kayıplara karışan Mahmud adlı bir eminin yakalanması için gösterilen çabalar yeterli görülmemiş olacak ki tez elden yakalanması sağlamak amacıyla merkezden bir çavuş dahi görevlendirilmişti²⁶. Eminin yakalanıp, borcunun ödetilip ödetilmediği ise malum değildir.

Tacirlerin başlarına gelen en büyük şanssızlıklardan biri, isteyenlere borç para vermedikleri için iftiraya uğramalarıdır²⁷. Ancak çoğu kez kadı marifetiyle bu iftiralardan yalan olduğu ortaya çıkarılıyordu. Ticarî münasebetlerde yazılı bir belgenin mutlaka taraflarda bulunması en çok Dubrovniklilerin işine yarıyordu. Kimin doğru kimin yalancı olduğu böylece belirlenmiş oluyordu. Ayrıca borçlarını alamadıklarını ispat ettikleri takdirde alacaklarına kavuşmaları da çok uzun sürmüyordu. Yalnız, borç vermelerinin üzerinden onbeş senenin geçmemesi gerekiyordu²⁸.

Dubrovnik tacirlerinin alacaklarını sadece müslümanlar değil gayr-i müslimler de ödemiyorlardı. Silistre ve Sofya'da yaşayan 4-5 zimmînin aldıkları borç paranın vadesi dolduğu halde ödemedikleri ve ödememeye de kararlı oldukları görülmektedir. Bunun üzerine Eflak voyvodasına gönderilen hükümde zimmîlerin yakalanması isteniyor ve "...*hak malı yarar ettirip göresiz her kimden ne mikdâr hakkı zâhir olursa bî-kusur alıveresiz...*" deniliyordu²⁹.

Alacaklarından ümit kesen Dubrovnikliler, paralarını kurtarmak için bazen alacaklarının yerine mal ve eşya almak istiyorlardı. Ancak yine başlarına iş alıyorlardı. Çünkü yerel görevliler yahudilerin de kışkırtmalarıyla engel oluyorlardı³⁰. Zor durumda bırakılan dürüst Dubrovniklilerin, merkezî idare tarafından korunması ve Osmanlı topraklarında ticaret yapmaları için destek görmeleri neticede tüm olumsuzlukları

²⁶ 9 Şevvâl 971 (21 Mayıs 1564), KK., nr.219, s.192 ve 9 Zilka'de 971 (19 Haziran 1564), KK., nr.219, s. 211.

²⁷ 17 Cemâziyelevvel 978 (17 Ekim 1570), KK., nr.222, s.94.

²⁸ 22 Zilhicce 979 (7 Mayıs 1572), KK., nr.78, s.209.

²⁹ 14 Muharrem 979 (9 Haziran 1571), KK., nr.78, s.334.

³⁰ 13 Rebî'ülevvel 987 (10 Mayıs 1579), MD., nr.37, s.240/2846.

ortadan kaldırmaya yönelikti. Ancak, bütün Dubrovnikli tüccarların aynı şekilde dürüst olduklarını söylemek mümkün değildir. Borçlarına kavuşamayan Dubrovnikliler kadar borçlarını ödemeyenler de vardı. Dubrovniklilerin sebep olduğu ticari meseleler kısmında bu konu üzerinde daha tafsilâtlı bir şekilde durulacaktır.

F. Müslüman-Dubrovnikli Anlaşmazlıklarının Halledilmesi

Buraya kadar bahsedilenlerden de anlaşılacağı gibi Müslüman görevliler ve tüccarlar ile Dubrovnik tüccarları arasında bir çok sorun yaşanmıştır. Dubrovnik’e verilen ahidnâmelerde anlaşmazlıklar olduğu takdirde nasıl çözümleneceği belirtilmişti.

Ahidnâmelerin dışında ihtilâfların halli için yerel yöneticilere gönderilen hükümlerde de çözüm yolları önerilmektedir. Buna göre, Dubrovnik tüccarları ile müslümanlar arasında olan ticarî ilişkiler için ilk önce kadıya gidilmesi lazımdır. Taraflar, kadıdan aralarındaki anlaşmayı gösteren bir hüccet alacaklardı. Ya da anlaşmayı sicil defterlerine kaydettirip birer suretini yanlarında bulunduracaklardı. Sonradan taraflar arasında anlaşmazlık hâsıl olursa ellerindeki bu belgeler ile kadı huzuruna çıkmaları gerekiyordu. Kadı da belgeleri inceleyecek, tarafları dinleyecek ve kararını verecekti. Kadı huzuruna ellerinde hiçbir resmi belge olmadan çıkanların davalarına bakılmayacaktı³¹.

Dubrovnikli tüccara olan borcunu vermek istemeyenler, veresiye aldıkları malların paralarını vadesi geldiği halde ödemeyenler, yalancı şahitler bularak Dubrovnik tacirlerine iftira atıyorlar, onların haksızlık yaptıklarını ispata çalışıyorlardı. İşte böyle durumlara mahal vermemek için taraflar arasında mutlaka yazılı bir belgenin olması isteniyodu. Daha Yavuz Sultan Selim Selim zamanından itibaren tüm

---

³¹ 22 Cemâziyelevvel 978 (22 Ekim 1570), KK., nr.78, s.60 ; 16 Muharrem 979 (11 Haziran 1571), MD., nr.15, s.3/22 ; 10 Safer 979 (5 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.153.

XVI.yüzyıl boyunca ticarî münasebetlerin yazılı halde olması yönündeki emirlerin verilmesi, Dubrovnik tacirlerinin korunmasını amaçlıyordu³².

II. DUBROVNIKLI TÜCCARLARDAN KAYNAKLANAN ANLAŞMAZLIKLAR

Osmanlı topraklarında ticaret yapan Dubrovnikliler zaman zaman haksızlıklara uğramakla birlikte kendileri de çeşitli sorunların müsebbibi oluyorlardı. Onların ticaretini yaptıkları maddeler ile ticaret yaptıkları yerler o kadar fazladır ki ortaya çıkan sorunları bu yüzden normal karşılamak gerekir. Ayrıca kurallara riayet edenlerin yanında, sahtekarlık yapan, insanları dolandıran, başkalarıyla işbirliği yapanlara rastlamak her zaman mümkündür.

A. Dubrovniklilerin Ödemedikleri Borçları

Borcunu alamayan Dubrovnikliler olduğu gibi ödemeyenler de vardı. Ahidnâme şartlarına göre bir Dubrovnikli borcunu ödemiş veya alamamış olsun mutlaka tahsil edilecekti. Borcunu ödemeyip kaçan bir Dubrovnikliyi yakalama görevi Dubrovnik yöneticilerine aitti. Eğer borçlu yakalanamazsa Dubrovnik'deki mal ve mülküne el konulması gerekiyordu.

Müslümanlarla olan ticarî bağları bir yana Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimlerle de her zaman ticaret yapan Dubrovnikliler aynı zamanda diğer devletlerin tüccarları ile de sürekli ticarî münasebetler içindeydiler. Bir Dubrovnikli tüccarın, gemisinin kendisini götürdüğü , elinin yetişebildiği her yerde bir müslüman, bir gayrimüslim veya bir harbî ile alacak verecek ilişkisi içinde bulunması muhtemeldi.

---

³² “ Rumeli kadılarına hüküm ki,Dubrovnik bazirgânları adem gönderip memâlik-i mahrûsede bey' ü şirâ ve kefâlet ve ticârete ve sâir şerre mûte'allik da'vaları oldukça ellerinde hüccet ve sûret-i sicil ve sicilin kayd olunmuş nesne bulunmayınca tezvîr ve telbîs ve şâhid-i zôr edenlerin da'vaları istimâ' olunmaya deyû verilen hüküm dedem Sultân Süleyman zamanında tecdîd olunmağın müceddeden dahî hüküm verildi. ” (7 Cemâziyelâhir 992 (16 Haziran 1584), KK., nr.104, s.22b).

Nitekim, 17 Safer 967 (18 Kasım 1559)'de Yakob adlı bir yahudinin 1000 filorilik alacağını vermeyen bir Dubrovnikli, Dubrovník beylerine şikayet edilmişti. İdareciler, yahudinin doğru söyleyip söylemediğini anlamak için Osmanlı Devleti'ne başvurmuşlardı. Yahudinin alacağının olduğunun öğrenilmesinden sonra gerekenlerin yapılması için ayrıca bir fermân gönderilmesini de istiyorlardı³³.

Borç alan Dubrovníklilere güvenildiğinden borcun yazılı olarak belgelenmesi yeterli oluyordu. Borcunu zamanında ödemeyen Dubrovníkli çareyi kaçmakta buluyordu. Bazen işleri iyi gitmediğinden iflâs eden Dubrovníkliler de kayıplara karışıyorlardı. Meselâ, Galata'da yaşayan ve tüccar olan Marbes, aynı zamanda Dubrovník elçilerinin İstanbul'da olmadığı zamanlarda onlara vekillik yapmaktaydı. Önceden İstanbul'da bulunan bir hristiyandan aldığı borcunu, iflâs ettiği için ödeyemeyen Marbes ortadan bir süre kaybolmuştu. Alacaklıya göre, Marbes'in iflâsına sebep olan kişi ortağı olan amcası idi. Çünkü Marbes'in parasını amcası işletiyordu ve elçinin hakkını göndermemişti. Dubrovník beylerine hitaben gönderilen 20 Muharrem 986 (29 Mart 1578) tarihli hükümde, Marbes'in Dubrovník'teki mal varlığına elkonulması isteniyordu. Eğer sahip olduğu herhangi birşey yoksa ortağı olan amcasından borcun alınması lazım geldiği de belirtiliyordu³⁴.

Marbes'in borçları yüzünden başının bir hayli ağrıdığı anlaşılmaktadır. Çünkü Cezayir beylerbeyinin yanında görevli olarak bulunan Süleyman, önceden Galata subaşı iken Marbes'e şahidler ve kadı huzurunda 190000 akçe olarak verdiği borcunu bir daha geri alamamıştı. Divan-ı hümâyuna başvuran Süleyman'ın alacağının tahsil edilmesi için yine Dubrovník beyleri görevlendirilmiş olsa bile Marbes'in sonunun ne olduğu, borçlarını ödeyip ödemediği belli değildir³⁵.

Bazen borç alan Dubrovníkli borcunu ödemediği için çeşitli sorunlar ortaya çıkıyordu. Dubrovník'in İskenderiye'deki konsolosu İstefan'a verdiği borç

³³ MD., nr.4, s.155/1569.

³⁴ MD., nr.34, s.52/109.

³⁵ 12 Safer 986 (20 Nisan 1578), MD., nr.34, s.129/279.

parayı konsolos öldüğü için alamayan bir yahudi, İskenderiye'ye gelen diğer Dubrovniklileri rehine olarak tutmaya başlayınca işler karışmıştı. Ancak ahidnâme maddelerine göre bir Dubrovniklinin başka bir Dubrovnikli yerine alkonulması, engellenmesi ve rehine tutulması yasaktı. Böyle hareketlerden vazgeçilmesi icap etmekte idi³⁶.

Mısır'da bahar âmili olan yahudi İsak, yine öldüğü için İstefan'dan verdiği malların karşılığı olan 3345 altınını alamamıştı. Bu yahudiye göre, İstefan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin temsilcisi olduğundan Dubrovnik beyleri alacağı olan parayı göndermek zorundaydılar³⁷.

2 Receb 987 (25 Ağustos 1579)'da Avusturya elçisi, Popoli adındaki Dubrovniklinin 8.000 kuruşluk borcunu ödememesi üzerine durumu Osmanlı Devleti'ne bildirmişti³⁸.

Bologna'da yaşayan Petro, Dubrovnik ileri gelenlerinden birine verdiği parayı alamamıştır. Miktarı belli olmayan bu borcun ödenmesi veya ödettirilmesi vazifesi her zaman olduğu gibi Dubrovnik beylerine verilmişti³⁹.

Bir Dubrovnikli ve ortağı Silistre'de ticaret yaparlarken Osmanlı Devleti'ne ait olan malların vergilerinden 10.000 akçeyi toplamışlar ve kaçmışlardı. Kaçakların

³⁶ 20 Şa'bân 980 (26 Aralık 1572), MD., nr.45, s.200/2362.

³⁷ 5 Rebî'ülâhîr 987 (3 Haziran 1579), MD., nr.36, s.291/771.

³⁸ Dubrovnik beylerine gönderilen bu hüküm için bkz. KK., nr.75M, s.46a.

³⁹ “ Dubrovnik beylerine hüküm ki, Petro nâm zımmî südde-i saâdetime gelip Bologna nâm memlekettten Vesine nâm şehirden olup bundan akdem Dubrovnik beyi Faris Banı beyi bu husûsu dikkât ve ihtimâm ile onat vechile teftiş edüp göresin arz ettiği üzere mezkûr beye ol mikdâr filori vermiş ise asla tea'ülül ve nizâ' ettirmeyip mezkûrun müteveccih olan hakkın bî-kusur aliverip şikâyet ettirmeyesiz.” (Rebî'ülâhîr 991 (Nisan 1583), MD., nr.49, s.51/191).

yakalanması için Bosna ve Rumeli'deki bütün sancakbeyleri ve kadılar görevlendirilmişti⁴⁰.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi , zaman zaman borcunu ödemeyen Dubrovnikli tüccarlar oluyordu. Buna mukâbil, elinde olmadan borcunu ödeyemeyenler de mevcuttu. İflas eden veya ölenlerin borçlarını ödeme görevi Dubrovnik beylerinin vazifesiydi. Osmanlı topraklarının hemen her yerinde İstanbul'da, Mısır'da, Balkanlar'da borcunu ödemeyen Dubrovniklilere rastlamak mümkündü. Dubrovnikli için borcun kimden alındığı da önemli değildi. Bu bir müslüman olabileceği gibi bir yahudi, bir harbî dahi olabiliyordu.

B. Ticareti Yasaklanan Malların İhrâcı ve Düşmana Tereke Gönderilmesi

Osmanlı topraklarına ticarete gelen Dubrovnikliler için bir kısım sınırlamalar getirilmişti. Bunlardan bir tanesi de bazı malların alım satımlarının yasaklanmasıydı. Dubrovniklilerin her istediklerini alıp gitmeye hakları yoktu.

Yasaklanan malları gemilerine yüklemeleri ve başka yerlere götürmek istemeleri Osmanlı yöneticilerini ister istemez zor durumda bırakıyordu. Dubrovnik gemileri bu yüzden sık sık kontrollere tabi tutuluyordu. Gemilerinde yapılan araştırmalarda yasaklanan mallara rastlamak çoğu zaman mümkün oluyordu. İzmir Limanı'na gelen Dubrovnik gemileri genellikle alıkonuluyorlardı. Çünkü incelemeler sonunda ihrâcı yasaklanan malları taşıdıkları ortaya çıkıyordu⁴¹.

İstanbul'a gitmek için boğazlardan geçmek zorunda olan Dubrovnik gemileri boğaz hisarlarında görevlilerce kontrol ediliyorlardı. Bazen yasaklanan mallarla

---

⁴⁰ Evâhır-i Muharrem 994 (23 Ocak 1586)'de durumu Osmanlı Devleti'ne Eflak voyvodası bildirmişti. Kaçakların Dubrovnik'e gitmiş olabilecekleri düşünülerek hükmün bir sureti de Dubrovnik beylerine gönderilmişti (MD., nr.60, s.181/424).

⁴¹ 10 numaralı Mühümme Defterinde yasak malları taşıyan ve İzmir İskeleyi'ne gelen Dubrovnik gemilerinden bahseden birçok hüküm vardır. Mesela, 14 Receb 979 (2 Aralık 1571), s.224/342 ; 21 Şa'bân 979 (10 Ocak 1572), s.223/341 ve 25 Ramazân 979 (11 Şubat 1572), s.150/229.

yakalanan Dubrovnik gemilerine rastlanıyordu. Nitekim, 28 Rebi‘ülâhir 985 (16 Temmuz 1577)’de Dubrovnik gemilerine tercümanlık yapan Abdi adlı bir tercümanın yardımıyla, yasaklanan mallar ile Gelibolu’dan geçmeye çalışan bir Dubrovnik gemisinde sadece yasak mallara değil esirlere de rastlanmıştı⁴².

Yasak malları taşıdığından kuşkulanan Dubrovnik gemileri incelenmek istendiğinde karşı çıkanlar hatta silahlı mücadeleye girişenler dahi oluyordu. Moton’da bir Dubrovnik gemisine çıkılmak istendiğinde gemiden toplar ve tüfekler ateşlenerek karşılık verilmişti. Birkaç görevlinin ölmesi üzerine geminin batırılmasına karar verilmişken yelkenlerini indiren Dubrovnik gemisi teslim olmuştu. Israrlı tutumlara rağmen geminin kaptanı konuşmamış olsa bile gemide yasaklanmış malların bulunması, karşı koymalarının sebebinin ortaya çıkarmaktadır⁴³.

Dubrovniklilere tereke yardımı yapıldığı ve bunun belli ölçüler içinde olduğu önceki bölümde açıklanmıştı. Burada sadece Osmanlı Devleti’nin rakibi olan devletlere tereke götüren Dubrovnikliler üzerinde durulacaktır.

Genellikle kıtlık zamanlarında ve ihtiyaç duydukları sırada Dubrovniklilere tereke veriliyordu. Bazen Osmanlı Devletinin ihtiyaç duyduğu başka bir madde yerine tereke verildiği de oluyordu. Novesin’de Gabele İskelesi’ne tuz getirip tereke alan Dubrovnik gemileri iskele eminleri ile işbirliği yapıp buradaki bütün terekeyi gemilerine yükletiyorlardı. Yapılan şikayetlere bakılacak olursa zaten kendilerine izin verilenin çok üstünde tereke alan Dubrovnikliler, bunu rakip devletlere götürmekten de geri kalmıyorlardı⁴⁴.

⁴² 28 Rebi‘ülâhir 985 (13 Temmuz 1577), MD., nr.31, s.39/99.

⁴³ 2 Cemâziyelâhir 985 (18 Temmuz 1577) tarihli kapudân-ı deryâya gönderilen hüküm için bkz. (MD., nr.31, s.173/390).

⁴⁴ Dubrovnikliler, terekeyi genellikle Venedik Devleti’ne götürdüklerine dair bkz. 27 Zilka‘de 967 (19 Ağustos 1560), MD., nr.3, s.498/1479).

Dubrovniklilerin tereke alımı ile ilgili görevlilere gönderilen hemen her hükümde, terekeyi verenlerin dikkatli olması, fazla tereke verilmemesi ve terekenin düşmana götürülmemesi için dikkatli olunması istenmekteydi⁴⁵.

Yabancılara tereke satılmasına bazen izin verilmiyordu. İzin verildiği zamanlarda da sıkı denetim uygulanıyordu. Buna rağmen düşmana tereke götürülenler olursa yakalanmasına çaba gösteriliyordu. Meselâ, Marko adlı bir Dubrovnikli, Mısır'dan yüklediği terekeyi Korfu ve Girit'de sattıktan sonra yeniden tereke almak için gizlice Mısır'a gelmişti. Yakalanması ve cezalandırılmasına izin verildiği gibi terekenin kimden ve nereden alındığının da ortaya çıkarılması istenmekteydi⁴⁶.

Osmanlı yöneticileri için tereke hususunda en korkulan şeylerden bir tanesi halkın sıkıntıya düşmesidir. Dubrovnik'in fazladan alacağı tereke, terekenin verildiği yerlerdeki halkın kıtlık tehlikesi ile karşı karşıya kalması demektir. Gerçekten, Avlonya İskelesi'nden sık sık fazladan tereke alan Dubrovnik tüccarları, burada yaşayanların sıkıntı çekmesine ve buldukları yerleri terketmelerine sebep oluyorlardı⁴⁷. Bu yüzden Dubrovniklilerin anlaşmalara riayet etmeleri ve sahtekarlık yapmamaları gerekiyordu.

C. Düşman Devletlere Mal Götürülmesi ve Yabancı Tüccarlarla Ortaklık

Dubrovnik tacirleri genellikle kendilerine yasaklanmış malları Osmanlının rakibi devletlere götürmekteydiler. Sofya'da tüccarlık yapan bir Dubrovniklinin düşman tarafına mal götürmek istemesinin anlaşılması üzerine yanında bulunan herşeyine

⁴⁵ 9 Zilhicce 972 (9 Temmuz 1565)'de Hersek beyine ve kadısına gönderilen hükümde, padişahın emri olmadan Dubrovniklilere tereke verilmemesi isteniyordu (MD., nr.6, s.613/1353). Ayrıca bkz. Gurre-i Cemâziyelevvel 978 (1 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28b.

⁴⁶ 19 Safer 990 (14 Mart 1582), MD., nr.19, s.166/346.

⁴⁷ 6 Muharrem 997-1 Muharrem 998 (24 Kasım 1588- 10 Kasım 1589)'de tereke Dubrovniklilere verildiğinden, fırınlar ekmek yapmak için buğday bulmakta zorlanıyorlardı. Bu yüzden Avlonya'dan verilecek olan terekenin ihtiyaç fazlası olduğu zamanlarda gönderilmesi isteniyordu (MZD., nr.4, s.166/357).

elkonulmuş ve malları mühürlenmişti. Ancak Sofya'da alış verişte bulunmak şartıyla mallarını alabileceği de kendisine hatırlatılmıştı⁴⁸.

Osmanlı görevlilerinin bu hususta dikkatli olmasını arzulayan merkezdeki yöneticiler, Osmanlı hizmetinde çalışan Dubrovnik gemilerinin bile kontrol edilmesini istiyordu. Gerçekten, 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571)'de mîrî malları Kıbrıs'a taşıyan Dubrovniklinin işi bittikten sonra gemisine yükleyeceği malların dikkatlice incelenmesi için Trablus'a emirler gönderilmişti⁴⁹.

Yabancı tüccarlarla ortaklık tesis eden Dubrovnikliler bu hakkı ahidnâmelerinden alıyorlardı. Osmanlı topraklarında önceden belirlenen şartlara göre hareket eden tüccarlar kendilerine tanınan uygun vergi tarifesi ve ticari serbestiyetleri sonuna kadar kullanıyorlardı. Ortak oldukları tüccarlar kendilerine verilen haklara sahip değillerdi. Dubrovnikli ile ortak olan tüccarların hangi şartlarla ticaret yapabilecekleri belliydi ve Dubrovniklilerin haklarından istifade etmesi mümkün değildi.

Dubrovnikli bir tüccarların ortaklarını korumak istemesi çoğu zaman daha az vergi ödemesini sağlamaya yönelikti. Bu yüzden ortaklarının malını kendilerinin gibi göstererek gümrük vergisini az ödemek çabası içindeydiler. Dubrovnik'e yabancı bir tüccarın getirdiği mallar için ödemesi gereken gümrük vergisi bir Dubrovnikli ile ortak olsa bile %5 oranında idi. Kanunî Sultan Süleyman zamanında Dubrovniklilerin yabancı tüccarlara ait olan malları sürekli kendilerininmiş gibi göstermeleri Hersek beyinin şikayetine sebep olmuştu. Bunun üzerine Dubrovniklilerin ödemesi gereken %2 oranındaki gümrük resmi, daha sonra tekrar indirilmiş olsa bile cezalandırmak amacıyla %5 olarak belirlenmişti⁵⁰.

---

⁴⁸ 17 Şevvâl 978 (14 Mart 1571)'de Sofya kadısına gönderilen bu hükümde, kadının dikkatli davranması ve Dubrovniklinin mallarını kafire satmasına engel olması da istenmektedir (KK., nr.78, s.146). Ayrıca bkz. 17 Şevvâl 978 (14 Mart 1571), KK., nr.222, s.239.

⁴⁹ 23 Safer 979 (18 Temmuz 1571), KK., nr.79, s.168.

⁵⁰ Biegman, *aynı eser*, s.50.

Dubrovnikliler sahip oldukları büyük gemiler ile genellikle başka tüccarların mallarını bir yerden başka bir yere taşıyorlardı. Özellikle sıkça Mısır'a gelen giden Dubrovnikliler çoğu kez kendi mallarının dışında başka tüccarların mallarını da gemilerine yükletiyorlardı. Dubrovnikliler Mısır'da bilhassa İskenderiye'de Fransa konsolosu ile anlaşmazlıklara düşüyorlardı. Fransa konsolosu Dubrovniklilere karşı çoğu kez haksızlık yapıyorlarsa da bazen haklı oldukları durumlar da bulunuyordu.. Ortak olduğu tüccarın mallarını gemisine yükleyip bunu gemi defterlerine kaydetmeyen Dubrovnikli tüccarlar, Fransa konsolosu tarafından uzun süre alıkonuluyorlardı. Konsolos hakkını Fransızlara ödemek zorunda olan başka tüccarları korumak amacı ile yapılan bu nevi hareketler şikayetlere sebep oluyordu⁵¹.

Bazen denizde iken Dubrovnik gemileri kontrol ediliyordu. Rodos'a yakın bir yerde kontrol etmek amacıyla çıkılan bir Dubrovnik gemisinde bulunan dört kafir ve malları alıkonulmuştu. Dubrovniklinin suçsuz olduğuna kanaat getirilmiş olmalı ki yeni satın aldığı gemisi ile birlikte serbest bırakılmıştı⁵².

D. Dubrovnik'e Gelenlere Çıkarılan Zorluklar ve Venedik İle İşbirliği

Ticaret için Dubrovnik'e gelen tüccarlardan alınması gerekenden fazla vergi istenmesi haksızlık olarak değerlendiriliyordu. Osmanlıya tâbi olmayan yabancı tüccarlar ticaret amacı ile Dubrovnik'e gelmekteydiler. Burada kendilerinden talep edilecek verginin miktarı önceden belirlendiği üzere %5 idi. Bu miktar Osmanlı gümrük görevlisine verilmesi gereken miktardı. Ayrıca Dubrovnikliler de buraya gelen tüccarlardan vergi alıyorlardı. Yapılan şikayetler, Dubrovnikli gümrük görevlilerinin almaları gereken miktardan daha fazla vergi istemelerinden kaynaklanıyordu.

⁵¹ 2 Safer 979 (26 Mayıs 1571)'de İskenderiye beyi ve kadısından, Dubrovnik ve Sakız gemilerine binen yabancı tüccarların isimlerinin ve gemilere yükledikleri mallarının mutlaka gümrükhane defterlerine yazılması ve gerekirse Fransa konsolosuna gösterilmesi isteniyordu (KK., nr.78, s.144). Ayrıca benzer bir hüküm için bkz.15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

⁵² 25 Receb 984 (18 Ekim 1576), MD., nr.28, s.171/379.

Osmanlı idarecileri Dubrovnik’de fazladan vergi talep edilmesinden Dubrovnik beylerini sorumlu tutuyorlardı. Gerçekten, Nakşe Dükası Yasef’e tabi olan bir yahudi tüccardan fazla gümrük resmi alınmasından dolayı yazılan hükümde hitap edilen kişiler Dubrovnik beyleridir⁵³. Yine mallarıyla birlikte Dubrovnik İskelesi’ne gelen Venedik’e tâbi iki yahudiden alınması gerekenden çok vergi istenmesi üzerine yapılan şikayet değerlendirilmiş, Venedikliler’den barış zamanlarında alınan miktarın talep edilmesi tavsiye edimişti⁵⁴. 24 Cemaziyelevvel 978 (24 Ekim 1570) tarihli bir hükümde ise, Dubrovnik’e gelen bütün tüccar taifesinden fazladan gümrük resmi alınmasından duyulan hoşnutsuzluk belirtiliyor ve Dubrovnik beylerinin daha adil davranmaları isteniyordu⁵⁵.

Dubrovnik’e gelen tüccarların şikayetine konu olan diğer bir mesele ise burada kendilerine iyi davranılmaması ve Dubrovniklilerin Venedik ile yaptıkları işbirliğidir. Dubrovnik önlerine gelen Venedik gemileri, hem müslüman hem de diğer tüccarları rahatsız ettikleri gibi mallarına el koyuyorlar, bazılarını esir etmekten geri kalmıyorlardı. Ayrıca iskeleyi sürekli gözetleyen Venedik gemileri uygun bir anda yine saldırıyorlardı. Tüccarlara göre, tüm uyarılarına rağmen Dubrovnik idarecileri Venediklileri durduracak hiçbirşey yapmadıkları gibi onlara barut ve yiyecek dahi veriyorlardı⁵⁶.

26 Ramazân 978 (22 Şubat 1571)’de Dubrovnik İskelesi’ne istedikleri şekilde giren Venedikliler iki yahudinin mallarına el koymuşlar, bir kişiyi öldürmüşler, üç-dört kişiyi de esir etmişlerdi. Ertesi gün yeniden iskeleye gelen bu Venedik gemisinde önceki

⁵³ 2 Cemâziyelevvel 978 (2 Ekim 1570), KK., nr.78, s.28c.

⁵⁴ 2 Ramazân 978 (28 Ocak 1571), KK., nr.78, s.102.

⁵⁵ KK., nr.78, s.38.

⁵⁶ 9 Şa’bân 978 (8 Ocak 1571)’de Dubrovnik beylerinin böyle davranmalarının sebebini ne olduğunu soran Osmanlı yönetimi, aynı zamanda Dubrovniklilerin buna engel olmasını da istemekteydi (MD., nr.14, s.859/1254).

gün el koydukları yahudilerin malları hala gemide olmasına ve yahudilerin şikayetlerine rağmen Dubrovnikli görevliler yine hiçbir harekette bulunmamışlardı⁵⁷.

Görülüyor ki, sadece Osmanlı topraklarına gelen Dubrovnikli tüccarlar değil, Dubrovník'e gelen müslüman olan ve olmayan tüccarlar da ticarî sıkıntılar çekiyorlardı. Dubrovník ilerigelenlerinin tüccarlara yardım edecek yerde olumsuz hareketleri gerçekleştirenlerle işbirliği yapmaları sorunları daha da büyütüyordu. Osmanlı Devleti'nin bu olaylara karşı yaklaşımı ise çoğu kez meselelerin halledilmesini sağlıyordu.

Kendi topraklarında meydana gelen ve kendisinden kaynaklanan ihtilâfları ve ticarî sorunları ortadan kaldırmak için çaba harcayan Osmanlı Devleti, Dubrovníkliler'den gelen olumsuz tavırları halletmek için de etkili yollar deniyordu. Yukarıda da belirtildiği üzere görevlilerden Dubrovníklileri sıkı kontrollere tabi tutmaları isteniyordu. Ticareti yapılacak olan mallara sınırlamalar ve yasaklamalar getiriliyordu. Doğrudan Dubrovník idarecilerine başvurularak ticaret için uygun şartların hazırlanması talep ediliyordu.

Bazen, mekansal sınırlamalar da uygulanıyordu. 5 Cemâziyelevvel 971 (21 Aralık 1563)'de Üsküp'den Selanik'e gönderilen yapağının geri kalanının bir Dubrovníkli tüccar tarafından ancak Üsküp'den Dubrovník'e kadar olan yerlerde satılmasına izin verilmişti⁵⁸.

Şartlara göre hareket eden Osmanlı yönetimi, Dubrovník için çok önemli olan ve Dubrovník'i Üsküb'e bağlayan karayolunu kontrolünde bulunduruyordu. Dubrovníkli tüccarların Balkanlar'a geçmek amacıyla kullandıkları Dubrovník-Üsküb karayolundan zaman zaman Dubrovníklilerin geçmeleri yasaklanıyordu⁵⁹. Nitekim, 3 Cemâziyelevvel 978 (3 Ekim 1570)'de Dubrovník tacirlerine Üsküb-Dubrovník

⁵⁷ KK., nr.78, s.127.

⁵⁸ KK., nr.219, s.94.

⁵⁹ Braudel, *aynı eser*, I, s.211.

arasında ticaret yapma izni veren görevliler⁶⁰, yaklaşık bir sene sonra bu izni kaldırebiliyorlardı⁶¹. Böylece kendilerine verilen hakları menfî olarak kullanan tacirlere engel olunacağı gibi Osmanlı Devleti'nin aleyhine olacak hareketlerin önüne geçilmeye de çalışılıyordu.

III. DUBROVNIKLI-FRANSIZ TİCARİ ANLAŞMAZLIKLARI VE ÇÖZÜMLERİ

Dubrovnik tüccarlarının karşılaştığı engellemeler ve zorlamaların ve ticarî ihtilâfların bir kısmı Fransızlardan kaynaklanmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin verdiği haklar sayesinde Akdeniz'deki ticarî potansiyelden en iyi şekilde yararlanmayı düşünen Fransızlar, kendileri gibi olan Dubrovnikliler için hiçte hoş davranışlarda bulunmuyorlardı.

Fransızlardan gelen olumsuz davranışlar, genellikle Mısır'daki iskelelerde meydana gelmekteydi. Dubrovnikliler tarafından Fransızlar hedef gösterilerek yapılan şikayetlerin konusunu daha çok fazla olarak talep edilen gümrük resimleridir. Meselâ, İskenderiye'deki Fransa konsolosu, limanda bulunan Dubrovnikli tüccarlardan gümrüklerini ödemelerine rağmen *konsolos vergisi* adı altında başka bir vergi daha talep etmişti⁶². Fransız konsolosu bunu padişahın kendisine verdiği bir hak olarak görmesine rağmen Dubrovnikli tüccarlar vermemek için direnmektedirler. Osmanlı Devleti ise bu konuda kararsızdır. Eğer önceden alınması için izin verilmişse verginin talep edilmesinde bir sakınca olmadığını belirtmektedir.

Kararsızlık çok uzun sürmemiştir. Benzer şikayetlerin sürekli gelmesi üzerine bu sefer kesin bir dille Fransız konsolosların Dubrovnikli tüccarlara karışmalarının ve *konsolos hakkı* adı altında vergi alınmasının uygun olmayacağını açıklamıştır.

⁶⁰ KK., nr.78, s.50

⁶¹ 19 Ramazân 979 (5 Şubat 1572), MD., nr.16, s.262/514.

⁶² 13 Cemâziyelevvel 978 (13 Ekim 1570), KK., nr.222, s.58.

Çünkü onlar da aynen diğer haracgüzar devletlerin vatandaşları gibidirler ve bazı haklara sahiptirler. Böylece ne Fransızlar ne de bir başkası, Dubrovniklilere engel olamayacaklar, ticarî mallarına ve paralarına, yani yanlarında bulunan hiçbirşeye karışmayacaklardır. Ayrıca eğer fazladan paraları alınmışsa geri verilmesi de gerekmektedir⁶³.

Fransız konsoloslarının bazen haklı olarak Dubrovnik tüccarlarına müdahale ettikleri de oluyordu. Konsolos vergisini ödemek zorunda olan ama ödememek için Dubrovnik ve Sakız gemilerine binen frenk tüccarları kendilerine ait malları Dubrovniklilere ve Sakızlılara aitmiş gibi gösteriyorlardı. Fransızların doğal olarak bunu kabul etmeleri mümkün değildi. Dubrovnikliler gemilerine binen yabancı tüccarların isimlerini ve taşıdıkları mallarını gerektiğinde bakabilmek için gemi ve gümrük defterlerine kaydetmek zorundaydılar.

Dubrovniklilerin aksi davranışlar içine girmeleri kendi aleyhlerine oluyordu. Dubrovnik gemilerine çıkan Fransızlar, kontrollerini yaparken Dubrovniklileri de ticaretlerinden alıkoyuyorlardı. Bununla birlikte, Fransızların kontroller sırasında dikkatli olmaları gerekiyordu. Çünkü, haksızca Dubrovniklilere ilişmeye kalkışılırsa karşılığında kimi bulacaklarını iyi biliyorlardı. Bu yüzden fazladan hiçbirşey talep etmeye hakları yoktu⁶⁴.

Ticaret için Mısır'a gelen Dubrovnikliler dışında burada yaşayan ve tüccar olan Dubrovnikliler de haklarını aramasını biliyorlardı. Çünkü onlar daha Memlûklular zamanından beri buradaydılar ve tâbi oldukları yerden vergilerini ödedikleri müddetçe korunacakları sözünü almışlardı. Fransız konsolosların gözlerini bunlara da dikmiş oldukları zorla fazladan vergi talep etmelerinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Ancak

---

⁶³ 9 Muharrem 979 (4 Haziran 1571), KK., nr.79, s.105.

⁶⁴ 2 Safer 979 (26 Haziran 1571), KK., nr.79, s.144 ; 11 Şevvâl 979 (26 Şubat 1572), MD., nr.15, s.272/2290.

bağlı oldukları siyasi güç kendilerini yalnız bırakmamakta, Fransızların Dubrovniklilerden aldığı paraların hemen geri verilmesini temin etmekteydi⁶⁵.

Frenk tüccarları ile ortaklık yapan Dubrovnikliler de Fransızlar tarafından alıkonuluyorlardı. Gemilerine mal yükleyip İskenderiye veya başka bir yere ticaret için yol almak üzere iken Fransız konsolosu tarafından durdurulup gemi defteri soruluyordu. Herşeyin yasal olması ve kanuna muhâlif herhangi bir vaziyet olmamasına rağmen Fransızların Dubrovnik gemilerini durdurması ve hareket etmelerine engeller çıkarmaları da anlaşmazlıklara yol açıyordu. Bu durum, Dubrovnikli tüccarların yükledikleri malların ya bozulmasına ya da deniz mevsiminin geçmesine neden oluyordu⁶⁶.

Dubrovniklileri himâye eden Osmanlı Devleti'nin Fransızlara karşı ara sıra sertleştiği de oluyordu. Yanında çalıştığı Dubrovnikli tüccar adına, gemisi ile ticaret yapan bir hizmetkâr Fransızların taşkın hareketleriyle karşılaşınca her zaman yaptıkları gibi yine hâmisini bildiği Osmanlı makamlarına başvurmuştu. Bu konunun halli için gönderilen hükümde, defalarca gönderilen emirlerde Fransızların ellerini Dubrovniklilerin yakasından çekmeleri istenmişken nasıl oluyordu da hala aynı hareketleri mütemâdiyen yaptıkları sorularak ikaz ediliyorlardı⁶⁷.

Buna rağmen Fransız konsolosların işin peşini bırakmaya niyetleri yoktu. Onlara göre, Memluklar zamanında konsolosluk yapma hakkı Katalanlara verilmişken Mısır'ın Osmanlı Devleti tarafından fethinden sonra bu görevi kendileri devralmışlardı. Öyleyse

---

⁶⁵ “Sinan Paşa’ya ve İskenderiye beyine, kadısına hüküm ki, Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderüp İskenderiye’de Çerâke zamanından beri Dubrovnik tâcirleri sâkin olduğu halde, Françe konsolosu, konsolos hakkı vermezsiniz deyû sâkin olmağa mâni olup teaddî eylediğin bildirdi. İmdi, Dubrovnik tâifesi haraçgüzâr raiyyetimidir. Hilâf-ı emr dahl olunmak câiz değildir deyû ahkâm-ı şerife verilmiştir. Buyurdum ki, göresiz ol zamandan beri sâkin oldukları hâne, mezbûr konsolos olagelene mugâyir ol vechile mâni olup teaddî ederlerse men’ edüp min-ba’d hânelerine ve kendilerine mezkûr konsolosu dahl ettirmeyesiz.” (23 Rebi’ülevvel 979 (16 Ağustos 1571), KK., nr.79, s.225).

⁶⁶ 15 Şa’bân 979 (4 Ocak 1572), KK., nr.79, s.482.

⁶⁷ Selh-i Receb 979 (18 Aralık 1571), KK., nr.79, s.391/4.

Dubrovnikliler de dahil olmak üzere buldukları yere gelen her yabancı tüccardan konsolos hakkı olarak bir ücret almaları gerekiyordu. Buna kimsenin karışmaya hakkı yoktu⁶⁸. Oysa, aynı zamanda bu hak sadece kendilerine değil Mısır'da bulunan diğer ülke konsoloslarına da verilmişti. Meselâ, 931 (1525) tarihinde Fransa ile birlikte Dubrovnik, Venedik ve İngiltere'ye verilen ahidnâmede, her frenk tüccarı kendi konsolosuna intisâb edecek, tüm işlerini kendi konsolosu vasıtasıyla gördürecek ve bu arada ödemesi gereken vergileri de yine kendi konsolosuna verecekti⁶⁹.

Mısır'daki tüccarlara tercümanlık yapan Dubrovnikli tercümanlar da Fransızların tehditkârâne tutumlarına mâruz kalıyordu. Kristo Martin isimli Dubrovnikli tercüman, Fransız tercümanlardan çoğu kez azar işitiyor, tercümanlık yapmaması için sürekli tehdit alıyordu⁷⁰. Tüccarlar eşyalarını gemilere yükletirken, tercüman da bunların kaydını yapıyor ve kadıdan hareket etme iznini almak için gerekli olan belgeleri düzenliyordu. Yine aynı işlerin peşinde koşturan Fransız tercümanlar da *tercüme vergisinden* geri kalmamak için Kristo'yu rencide ettikleri yetmiyormuş gibi parasına da el koymayı caiz sayıyorlardı. Dubrovnikli tercümanın hakkının yenmemesini sağlamak için gösterilen çabalar ve gönderilen emirler büyük bir ihtimalle amacına ulaşmıştır⁷¹.

Akdenizde dolaşan Dubrovnik gemileri tehlikeli durumları atlarmaya alışkın olmakla birlikte, bir anda herşeylerini kaybedebilecekleri ihtimalini de akıllarından çıkarmıyorlardı. Gurre-i Ramazan 964 (27 Haziran 1557)'de Flandre'den yüklediği

⁶⁸ 23 Muharrem 986 (2 Nisan 1578), MD., nr.34, s.70/156.

⁶⁹ “ Mısır beylerbeyine hüküm ki, Mısır'a tâbi' İskenderiye âmili Ahmed Âdili arzuhâl gönderüp nefs-i İskenderiye'de Venedik ve İngiltere ve Françe ve Dubrovnik baylosları olup her birisi kendilere tâbi' olan efrenc tâifesin zabt ettiklerinden gayri harbî vilâyetlerden gelen tâcirlere dahl ve taarruz olunmayıp emn ü emân üzere gelip gidip her kangı baylosa ihtiyâr ederse sicil ettirüp ona mürâcaat edüp maslahatın gördüreler deyû merhûm dedem Sultân Süleyman zamanında 931 senesinde ahidnâme verilip...” (29 Receb 994(16 Temmuz 1586), KK., nr.108, s.123).

⁷⁰ 12 Safer 979 (7 Temmuz 1571), MD., nr.15, s.37/320.

⁷¹ 29 Rebî'ülevvel 979 (22 Ağustos1571), KK., nr.79, s.162.

mallarla dönen bir Dubrovnik gemisi Fransızlar tarafından durdurulmuştu. Gemideki bütün mallara el koyan Fransızların hakkından gelinmesi istendiğinde çare olarak Fransa kralı düşünülmüştü. Suçluların yakalanması ve gaspedilen malların iadesinin talep edilmesi herhalde Dubrovniklileri rahatlatmıştır⁷².

Dubrovniklilere kötülük yapmaktan geri durmayan Fransızlar onların haklarından yararlanmaktan da geri kalmamışlardır. İskenderiye'den İstanbul'a giden bir gemiye yolda el koyan Fransızlar gemiyi Mesina'ya götürmüşlerdi. Gemideki malların bir kısmını satıp, bir kısmını da değiş tokuş ederek yeni mallar satın almışlardı. Satın aldıkları malları İskenderiye'de satabilmek amacıyla bir Dubrovnik gemisine yüklemişlerdi. Gemi sahibi Dubrovnikli, belki bilerek belki zorlama ile bu işi kabul etmiş olmakla birlikte bir Dubrovnik gemisinin fazla dikkat çekmeyeceğinin Fransızlar farkındaydılar⁷³.

---

⁷² Gurre-i Ramazân 964 (27 Haziran 1557), KK., nr.216/A, s.4.

⁷³ 11 Şa'bân 987 (4 Ekim 1579), MD., nr.40, s.182/404.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kontrolüne giriş tarihi kesin olmamakla birlikte, XV. yüzyılın başlarından itibaren ilk münasebetleri başlayan Dubrovnik Cumhuriyeti'nin, küçük bir şehir devleti olmasına rağmen tarihteki yeri, beklenilenden daha büyük olmuştur.

VII. yüzyıldan itibaren çok uzun bir süre ayakta kalmayı başaran bu cumhuriyet, sahip olduğu coğrafi konumu sayesinde, her dönemin büyük devletleri için vazgeçilmez bir saha olmuştur. Uzun süre Bizans Devleti'nin kontrolünde bulunan Dubrovnik, sonrasında sırasıyla Venedik, Macaristan ve en sonunda Osmanlı Devleti'nin himayesini kabul etmiştir.

1430'da Dubrovnik'den gelen elçiler, padişah II. Murad'dan aldıkları fermân üzerine Osmanlı Devleti ile ilk resmî münasebetlerini başlatmış oldular. Geçmişlerindeki ticarî başarıları ve ticaret anlayışları Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerinin de belkemiğini teşkil etmiştir. İki devlet arasındaki siyasî münasebetlerin gelişmesinde ticaret unsurunun etkisi büyük olmuş ve ticaretle ilgili faaliyetler bu ilişkilere yön vermiştir.

Dubrovnik'in Osmanlı Devleti ile olan münasebetlerinde, kendilerine verilen ahidnâmeler belirleyici rol oynamıştır. Yavuz Sultan Selim'den önceki padişahlar tarafından da verilmiş olması lazım gelen ahidnâmeler sayesinde, her iki devlet arasındaki siyasî ilişkiler yoluna konulduğu gibi, ticarî faaliyetlerin kurallara uygun şekilde yapılması da sağlanmıştır.

Dubrovnik, Osmanlı Devleti'ne her yıl gönderdiği harac sayesinde serbestçe hareket ediyordu. XVI. yüzyılda Akdeniz'e ve Balkanlar'a hakim olan bir devletin

himayesinde olmak kendilerine özellikle ticaretle çok şeyler kazandırmıştı. Bunun farkında ve bilincinde olan Dubrovnikli yöneticiler, buldukları coğrafi sahada meydana gelen gelişmeleri Osmanlı Devleti'ne bildirmekten geri kalmadıkları gibi gerektiğinde kendilerine yapılan çağrılara uyarak insan ve malzeme yardımında da bulunmuşlardı. Ancak, bu tavırları sadece Osmanlılara değil, Osmanlıların düşmanı ama kendilerinin çıkarı olduğu devletler içinde geçerli olmuştu.

Dubrovnik beyleri, her iki devlet arasındaki münasebetlerde Osmanlı Devleti'nin muhatâbı olan ilk yerd. Her sene en az bir kere İstanbul'a gelen Dubrovnikli elçiler, iki devlet arasında adeta arabuluculuk görevini yerine getirirken, önemli merkezlerde bulunan Dubrovnik konsolosları da Osmanlı topraklarında yaşayan Dubrovniklilerin haklarını gözetiyordu.

Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri başlamadan önce, Balkanlar'da, Karadeniz'de, Akdeniz'de, Anadolu'da, Mısır ve Suriye'de ticarî faaliyetler de bulunan Dubrovnikli tüccarlar, Dubrovnik'in Osmanlı Devleti'nin himayesini kabul etmesinden sonra rahat ticaret yapma imkanına kavuştular. Venedik'in Akdeniz'deki ticaret potansiyelini kırmak için daha Fatih Sultan Mehmet zamanında koruma altına alınan Dubrovnikli tüccarlar, kendilerine uygulanan düşük vergi tarifeleri ve verilen ticarî izinler ve hatta ticareti yasaklanmış malların götürülmesine bazen göz yumulması sayesinde Osmanlı topraklarının hemen her yerine ticarî faaliyetlerde bulunma şansına sahip olmuşlardı.

Daha çok kumaş ve kumaş çeşitlerini ihrâc eden Dubrovnikliler, özellikle dokuma ve yünüleri Osmanlı topraklarına getiriyordu. Ayrıca tuz da önemli bir ihrâc malı idi. İhtiyaç duydukları malları, çukayı, terekeyi, baharatları, deri çeşitlerini ve pamuğu ithal eden Dubrovnikli tüccarlar, bunları Avrupa pazarlarında satmaktan da geri kalmıyorlardı.

Rumeli'de , Balkanlar'da , Anadolu ve Mısır'da Dubrovnikli tüccarların her zaman gittikleri birçok önemli ticaret merkezleri vardı. Sofya, Üsküp, Avlonya, Edirne, Bursa, İstanbul, İzmir, İskenderiye, Trablusşam bunlardan sadece bazılarıdır.

Sadece müslüman tüccarlarla değil, bütün Osmanlı reayâsı ile ticarî münasebetleri bulunan Dubrovniklikler, özellikle yahudilerle sıkı ilişkiler içerisindeydiler. Yahudiler aracılığıyla ticaret yapan Dubrovnikliler olduğu gibi, Dubrovnik'e yerleşen yahudilere dahi rastlamak mümkündür.

Dubrovnikli tüccarlar, özellikle Mısır'da Fransız konsolosuyla anlaşmazlıklara düşüyorlardı. Buraya gelen hristiyan tüccarların hangi konsolosa intisâb edeceği meselesi tartışmaların asıl konusu idi. Dubrovniklilere verilen haklar ve İskenderiye'de bulunan Dubrovnikli konsolos sayesinde, tüccarlar Fransızların olumsuz hareketlerinden en az zarar ile kurtuluyorlardı.

Dar bir kıyı şeridi ile birkaç adacıktan meydana gelen bu küçük devlet, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya açılmasında ve Avrupalılar ile olan münasebetlerinde bir arabulucu ve sınır karakolu görevini üstlenmişti. Bu sayede bütün XVI. yüzyıl boyunca kendi varlıklarını da korumuşlardı.

EKLER

a.Arşiv Vesikaları

I. Dubrovniklilere Padişah ve Sadrazam Haslarından Tereke Satılması

Yenişehir ve Çatalca ve Livâdiye kadîlarına hüküm ki,

Hâliyâ, Yenişehir ve Çatalca ve Livâdiye hâslarında vâki' olan hâssa-i hümayûnum terekesi ile dustûr-ı mükerrrem müşîr-i müfehhem nizâmü'l-âlem Vezîr-i a'zam Rüstem Paşa edâmallâhu taâ'lâ me'âliyhû hâsları terekelerin satın almak için Dubrovnik ve Sakız ve Ülgün ve Venedik ve Françe taraflarından gemiler gelüp satın almak istediklerinde müşârün-ileyhimin hâsları nâzırı olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mustafa zîde kadruhû değer bahâsıyla sattıkda kimesne mâni' olmaya. Beylerbeyi ve sancâkbeyi adamları ve subaşılar ve sipâhiler ve voyvodalar ve dizdârlar ve reâ'yâ tâifesi dahi muvâzaa' tarîkiyle kendü terekelerin deryaya satarlar deyû istimâ' olundu. İmdî, zikr olunan iskelede hâvass-ı hümayûnum ve müşârün-ileyh vezirim hâsları terekeleri satılmağa emrim mukarrerdir. Ammâ ol tereke bahasıyla âharın terekesi satılmağa emrim yoktur buyurdum ki,

Hükm-i şerîf vâcibü'ttîbâ' ile müşârün-ileyhimin hâsları nâzırı kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mustafa zîde kadruhû vardukda bu bâbda gereği gibi mukayyed olup emr-i şerîfime muhâlif aslâ ve kat'a deryâya tereke satılmasından ziyâde ihtiyât ve ihtirâz eylesin. Sonra bu hususu mukayyed tecessüs olunsa gerekdir .....zamanda emr-i şerîfimin içerisinde gereği gibi ikdâm ve ihtimâmınız zuhûra getiresin. Bu bâbda, ikdâm ve ihtimâmda dakika fevt eylemeyesiz. Şöyle ki, bu emr-i hümayûnuma muhâlif deryâya. 27 Şevvâl 951

(TSMA, E.12321, s.23/52)

II. Ahidnâmeye Riâyet Edilmemesinden Şikayetçi Olan Dubrovnik Taciri

Rumeli kadîflarına hüküm yazıla ki,

Hâliyâ Dubrovnik tâcirlerinden Esteban nâm tâcir dergâh-ı sââ det destgâhıma adem gönderüp kadîmden Dubrovnik'den getirüp memâlik-i mahrûsede olan kasabâtda sattığımız akmişeden her yüzde ikişer akçe gümrük verdik ba'dehû her yüzde beşer akçe vaz' olunup Dubrovnik kapusunda emîn olan kimesneye vâki' olan gümrüğü tamâm olup gümrüğü alınan kumâş cinsinle yazup elimize tezkere verirler. Bunda sattığımız yerlerde bizden tekrar gümrük talep iderler ve Dubrovnik tâcirlerinden mürd olanların rızkına ve espâbına telefû'l-mâlcılar dahl edüp gelüp vereseşi zabt etmek için elimizde müzekker ahkâm-ı şerife vardır iltifât olunmayıp telefû'l-mâlcılar dahl iderler deyû bildirdi. İmdi buyurdum ki,

Her biriniz taht-ı kazânızda Dubrovnik tâcirlerin getirdikleri metâ'ı göresiz anda Dubrovnik kapusunda her metâ'ın gümrüğün verdiklerine hepsini cinsinle mukayyed tezkereleri bulunduktan sonra hilâf-ı emr tekrâr gümrük alınmağın emrim yokdur aldirmayasız. Ve Dubrovnik beylerine verilen ahidnâmelerinde Dubrovnik'den bir kimesne benim memâlik-i mahrûseme gelüp mürd olsa rızkına telefû'l-mâlcılar dahl eylemeyeler. Şöyle ki, Dubrovnik'den vereseşi gelip zabt eyleye ki bu kayd olunduğu ecilden buyurdum ki,

Her biriniz taht-ı kazânızda göresiz zikr olunan Dubrovniklilere verilen ahidnâme mücebince amel edüp anlardan gelen mürd olan kimesnelerin terekelerine hilâf-ı emr telefû'l-mâlcılar dahl ettirmeyesiz. Emr olunan anda Dubrovnik'den vârisleri gelüp terekelerin alalar ve ne mikdâr nesne verilirse sicillerinize kayd ettiresiz. Şöyle bilesiz. Tahfîren fi: 23 Safer 967

(KK., 61, 96)

III. Dubrovnik'in Venedik Hakkında Osmanlı Devleti'ne Gönderdiği Bilgiler

Dubrovnik beylerine hüküm ki,

Südde-i sa'âdetime mektûb gönderüp Dubrovnik'e karîb 65 pâre küçük kadırgalarıyla Venediklü geçüp ve bile 10 pâre büyük kadırgalar ve 10 pâre gemilerin dahî olup her biri ademleri ve yarâğlarıyla hâzır olup ve Girid'de dahî 30 pâre kadırgalar ile birkaç günden sonra geçmek üzere oldukların bildirüp ol-bâbda dahî her ne arz ve i'lâm etmiş iseniz ma'lûm-ı şerîfim oldu. İmdi buyurdum ki,

Âşiyân-ı sâmi-i mekânıma olan ubûdiyyet ve ihlâsınız müstedâ'sınca a'dâ taraflara yarâr câsûslar gönderüp fikr-i fâsid ve hâl-i kâsidlerin tetebbü' eyleyüp ve donanmaların vesâir ahvâlleri ne ise sıhhat ile ma'lûm edinüp vâkıf olduğunuz ahbâr-ı sahîhayı ale't-tevâli i'lâmdan hâli olmayasız. 14 Safer 978

(MD., 14, 215/307)

IV. Dubrovnik'e Tereke Satılması

İskenderiye beyine ve kadısına ve Mehmed Çavuş'a hüküm ki,

Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderüp, vilâyetleri muhtel olup terekeye müzâyakaları olup buğday almağa kudretleri olmayup darı almağa hükm-i şerîf taleb etdikleri ecilden 1000 müd darı almalarına ruhsat verilmiştir buyurdum ki,

Akçeleriyle bulunan yerlerden narh-ı rûzî üzere darı almak istediklerinde 1000 müd darı almağa mâni' olmayup kimesneyi dahl ettirmeyesiz. Ammâ, bu bahâne ile âhar tereke almalarından ve emirden ziyâde darı verilmekten hazer edüp emrime mugâyir iş olmakdan ısrâr üzere olmayasız. 23 Rebü'levvel 978

(KK., 78, 24)

V. Dubrovnik'de Yahudilerden Ziyâde Gümrük Vergisi Alınması

Dubrovnik beylerine hüküm ki,

Darendegân David ve Salamon nâm yahûdiler gelüp, metâ'larıyla Dubrovnik İskelesi'ne geldiklerinde alnagelene muhâlif ziyâde gümrük alındığın bildirmeğin buyurdum ki,

Hükm-i şerîfimle vardıklarında kadîmden Âsitâne-i sa'âdetime olan vufûr-ı ubûdiyyet ve ihlâsınız mücebince mezkûrların metâ' ve espâbindan Venedikli ile sulh zamânında ne alnagelmış ise ol-vechile gümrük alıp kadîmden olagelene mugâyir ziyâde nesnelere aldırılmayıp ahidnâme-i hümâyûna muhâlif kimesneye iş ettirmeyesiz.
2 Ramazan 978

(KK., 78, 102)

VI. Dubrovnikli Tüccar İle Olan Anlaşmazlıkların Çözümü

Mısır İskenderiyesi'nde ticâret üzere olan Dubrovnik tâcirleri bazı müslümânlar ile bey' ü şirâ ve ticâret ve kefâlet husûslarında vesâir muâ'melât-ı şer'iyeye da'vaların vâki' olursa ma'rifet-i kadı ile mukaddem sicillerin kayd olunup veyâhud hüccet alalar sonra nizâ' olundukda mücebi ile amel olunup hilâf-ı şer' da'vaları zûr etmeyeler deyû taleb olmağın vech-i mezkûr olan İskenderiye beyine ve kadısına üç hükm buyuruldu.
16 Muharrem 979

(MD., 15, 3/22)

VII. Dubrovnik Tüccarlarından İkinci Kez Alınmak İstenen Vergi

Sinan Paşa'ya, Mısır kadısına,

Dubrovnik elçileri arzuhâl gönderüp, Dubrovnik tâcirleri İskenderiye'ye geldiklerinde metâ'larının aded ve kânun üzere gümrüklerin tamâm edüp metâ'ların anda satılmayıp Mısır'a gidüp Bulak İskelesi'nde tekrar gümrük talep edüp ve tercüme akçesi deyû kalem-i merkûm başına 26'şar para alıp zulm edermiş deyû bildirdi. Buyurdum ki,

Vardıklarında göresiz metâ'larının aded ve kânun üzere gümrüklerin edâ etdikten sonra hilâf-ı şer' ve kânun ve mugâyir-i ahidnâme-i hümayûn bir akçe vericek iş ettirmeyip rencide ettirmeyesiz. 15 Şa'bân 979

(KK., 79, 482)

VIII. Dubrovnik'in Göndermediği Harac ve Gümrük Mukâtaası Paraları

Dubrovnik beylerine hüküm ki,

Dokuzyüz seksen beş Şa'bânının ondokuzuncu gününde vâki' olan nevrûz evvelinden dokuzyüz seksenaltı Şa'bânının yirmidokuzuncu gününe gelince bir yıllık harâcınız ve Dubrovnik tâcirlerinin gümrüğü mukâta'asının yıllık kiste'l-yevmleri 101400 akçe olup bu ana dek gelüp teslim-i hazîne olmayıp mua'ccelen gönderilmek için mâliye cânibinden müzekker hükm-i şerîfim gönderilmiştir. Buyurdum ki,

Vardıkda te'hîr etmeyüp zikr olunan harâc ve gümrük mukâta'asının yıllık kistel'l-yevmlerin mâliye tarafından gönderilen emrim muktezâsınca ber-vech-i isti'câl irsâl eylesiniz. 7 Zilkâ' de 988

(MD., 36, 12/36)

در روز بیست و نهم از منتهای روز بیست و نهم صبح در میان دیوار
 تجارت طبرستان ایلی در وقت بصره که از آن سینه قاشق و صاع آتشی
 و برسد و کتک از آن و وینلی شیخ اندوکیه و لغز اورد
 لیکن پشیمان بود و کتک مدخل ادوب راجعاً الملکده سفال اولده کتک
 بلدر مکتوبه عرقه جدید لفظاً کتک رسیده و کتک ایلی کتک
 مد کتک کتک شاه بود و کتک کتک ایلی کتک کتک کتک کتک
 عیون کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک کتک

20 Ramazan 971 (12 Mayıs 1564)'de Sofya'da veresiye kumaş vermediği için kendisine iftira atılan Dubrovnikli tüccar hakkında yazılan bir hüküm (KK., 219, 181)

Handwritten Title/Opening

Koz کو کوز کو کوز کو

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

9 Şaban 978 (8 Ocak 1571)'de Dubrovnik'e gelen Venediklilerin buradaki bazı tüccarları öldürüp, esir etmesinden şikayet edilen bir arşiv belgesi (MD, 14, 859/1254)

بوندۀ ارتش کبریٰ که تندر لعیق صویا ای قاجیر بوندۀ کلین
 جوارق و امانت و ده و تکلو بوندۀ بارچریم بیاج
 و کفر کجی ایدر کجی اوزر زما کجی صیرین افسوس
 بارقیر سیاه و طغیر طاش کجی اوزر کجی کون کون
 ایدر اینه واریر نزه اینه بیاجی لغت اوقمق کون کون
 بارچریم بوسیم و ایلوسا اینه بوجایه کجی کجی
 حکم شریف طایر ایلک از حارت و ترم ناما و تویع ایمان
 بولوریم کجی ایدر بوندۀ کونۀ امانت قیغ
 کجی ایدر وار اوزر ایدر کجی کجی کجی
 حکم شریف صولوریم

24 Safer 979 (19 Temmuz 1571)'de Kıbrıs'a barut ve gülle götürmekle
vazifelendirilen Dubrovnik gemisi (KK., 78, 34)

کج حاکمته و نفعه منکره غیر از غایب چه قولیه به حکم که خرید و ستر از طبع لعل کو تدر و سید و ستر لکیر سر اسیر و امانت
 بود با فکیر ندره و بالید ندره و ایما ندره تدر ستر ندره لکیر لکیر قلند و غیر ندره و ستر ندره و لکیر طایفه
 عد کو نه سار حاکم و ستر ندره ستر ندره ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره
 ستر ندره که تدر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره
 و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره و ستر ندره
 کبیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره و لکیر ندره

Esir edilen Dubrovniklilerin serbest bırakılmasını isteyen bir hüküm

[21 Rebi'ülevvel 979 (14 Ağustos 1571), KK., 78, 284]

در رشتۀ باطن در اسکندریه که در شب ۱۵ شعبان ۹۷۹ و در ماه ذی القعدة سال ۱۵۷۲
 در اسکندریه در آن شهر فرزند قونستانتین و در آن شهر با آن نام شهر اولی که در اسکندریه
 بنا نمودند قونستانتین که در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 فرزند قونستانتین و در اسکندریه قونستانتین و در اسکندریه قونستانتین و در اسکندریه
 اولی که در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 ۱۵ شعبان ۹۷۹ در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 اگر اسکندریه در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 کلونیا و در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 و در اسکندریه از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه
 که از آن شهر است که در اسکندریه اولی که در اسکندریه

15 Şa'bân 979 (4 Ocak 1572) tarihli, Fransa konsolosunun Dubrovnik gemilerini İskenderiye'de alıkoymasından bahseden bir arşiv vesikası (KK., 79, 482)

لالایه کج حاله عور و سینه کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی و بیه موجی کج کتخ اولدوخ
 عهد نامه و عابده و سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه
 و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته
 کج کتخ اولدوخ و سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه
 کتخ اولدوخ و سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه
 اولدوخ و سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه
 سوره کج اولدوخ و سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه
 سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته
 سینه بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته و بیه موجی کما نزه ارقه بینه و سخته

27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

27 Şa'bân 979 (16 Ocak 1572)'de kendilerine tereke verilmediği için Gabele İskelesi'ne tuz göndermeyen Dubrovnikliler (MD., 10, 116/185)

سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني

٧٧١ هـ و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 انما هو من عطف حال هو نوب ابي جلال و اولاده و اولادهم و اولادهم و اولادهم
 في بورما لوس حياتك انك صانع الوب و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 اولادك في قوزلار في بورما لوس حياتك انك صانع الوب و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 موصوف في عام ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 و ما هو اما في الوب عت ابره عقوب و لانه و اولادهم و اولادهم و اولادهم و اولادهم
 كونه في كثر او في كثر في الوب عت ابره عقوب و لانه و اولادهم و اولادهم و اولادهم و اولادهم
 اولادهم و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 كحسب اولادهم و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 في و اولادهم و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 في و اولادهم و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني
 في و اولادهم و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني و سنة ١٠٠٠ قمرية في مكة في شهر ربيع الثاني

Bir yahudiden aldığı borcu ödeyemeden ölen İskenderiye'deki Dubrovnik konsolosu hakkında 5 Rebi'ülâhir 987 (3 Haziran 1578) tarihli bir hüküm (MD., 36, 291/771)

b. Haritalar

